

T.C.

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

TARİHSEL SÜREÇTE ÇOCUK HAKLARININ GELİŞİMİ VE

ÇOCUK OMBUDSMANLIĞI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

RABİA UMUTLU

Tez Danışmanı

PROF. DR. MUSTAFA GÖRÜN

ÇANAKKALE – 2023

T.C.

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

**TARİHSEL SÜREÇTE ÇOCUK HAKLARININ GELİŞİMİ VE ÇOCUK
OMBUDSMANLIĞI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

RABİA UMUTLU

Tez Danışmanı

PROF. DR. MUSTAFA GÖRÜN

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Rabia UMUTLU tarafından Prof. Dr. Mustafa GÖRÜN yönetiminde hazırlanan ve **28/08/2023** tarihinde aşağıdaki jüri karşısında sunulan “**Tarihsel Süreçte Çocuk Haklarının Gelişimi ve Çocuk Ombudsmanlığı**” başlıklı çalışma, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü **Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı**’nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak oy birliği ile kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

Prof. Dr. Mustafa GÖRÜN

Dr. Öğr. Üyesi Şermin ATAK ÇOBANOĞLU

Doç. Dr. Abdullah TAŞTEKİN

Tez No :10574005

Tez Savunma Tarihi :28/08/2023

Prof. Dr. Ahmet Evren ERGİNAL

Enstitü Müdürü

25/09/2023

ETİK BEYAN

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi taahhüt ve beyan ederim.

RABİA UMUTLU

01.09.2023

TEŐEKKÖRLER

Bu tezin gerçekleŐtirilmesinde, çalıŐmam boyunca benden bir an olsun yardımlarını esirgemeyen saygı değer danışman hocam Prof. Dr. Mustafa GÖRÜN'e, her zaman fikirlerinden faydalanabildiğim ve tez sürecinde bana yol gösteren değerli hocam Prof. Dr. Çavuş ŞAHİN'E, yüksek lisans tez savunma jürimde yer alarak beni onurlandıran, sayelerinde tezimin niteliğini arttırabildiğim saygı değer hocalarım Dr. Öğr. Üyesi Şermin ATAK OBANOğLU ve Doç. Dr. Abdullah TAŞTEKİN'e teŐekkürü borç bilirim.

Yüksek lisans sürecim ve özellikle tez çalıŐmam süresince tüm zorlukları benimle göğüsleyen, desteklerini esirgemeyen, hayatımın her evresinde bana destek olan aileme ve yol arkadaŐım Mustafa ŐAHBAZ'a sonsuz teŐekkürlerimi sunarım.

Rabia UMUTLU

anakkale, Eylül, 2023

ÖZET

TARİHSEL SÜREÇTE ÇOCUK HAKLARININ GELİŞİMİ VE ÇOCUK OMBUDSMANLIĞI

Rabia UMUTLU

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Prof. Dr. Mustafa GÖRÜN

28.08.2023, 104

Toplumun geleceğini oluşturan çocuk, Rönesans döneminden sonra hak sahibi olmaya ve kabul görmeye başlamıştır. Günümüzde birçok hakka sahip olan çocukların bu hakları ihlal edilmektedir. İşte bu noktada çocukların hak ve menfaatlerinin korunmasını amaçlayan, çocukların istek ve şikayetlerini inceleyip tavsiye kararı alan bir denetim türü olan Çocuk Ombudsmanlığı ortaya çıkmaktadır. Çocuk ombudsmanlığı, tavsiye nitelikli kararlar alan çocuklar ile ilgili tüm istek ve şikayetleri inceleyen bir kamu otoritesidir.

Tez çalışmasında konunun önemini tarihsel süreç içerisinde neden-sonuç ilişkisi kurarak ele alınmıştır. Bu bilgileri ortaya koyan “tarihsel araştırma yöntemi” ve “betimsel araştırma yöntemi” kullanılmıştır. Araştırmayla ilgili geçmişte yaşanan durumun günümüze ulaşan belgelerinden yararlanırken tarihsel araştırma yöntemi, konu ile bilgilerin sistemli bir biçimde bir araya getirilerek, anlaşılır bir biçimde yazıya dökülmesinde ise betimsel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Konu ile ilgili olarak kaynaklar incelenecek, veri tabanları taranıp, konuyla ilgili daha önce yayınlanmış kitap, dergi, makale, kütüphane kaynakları, tez, el kitabı, rapor vb. ikincil veriler değerlendirilmiştir. Çalışma çerçevesinde konu ve süreçle ilgili birincil ve ikincil kaynaklar değerlendirilerek detaylı alanyazın (literatür) taraması yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, Ombudsman, Kamu Denetçiliği Kurumu, Çocuk Ombudsmanlığı

ABSTRACT

THE DEVELOPMENT OF CHILDREN'S RIGHTS IN THE HISTORICAL PROCESS AND CHILDREN'S OMBUDSMAN

Rabia UMUTLU

Çanakkale Onsekiz Mart University

School of Graduate Studies

Master of Science Political Science and Public Administration

Supervisor: Prof. Dr. Mustafa GÖRÜN

28.08.2023, 104

The child, who constitutes the future of the society, started to be entitled and accepted after the Renaissance period. Today, these rights of children, who have many rights, are violated. At this point, the Child Ombudsman, which is a type of supervision that aims to protect the rights and interests of children, examines children's requests and complaints and makes a recommendation, emerges. The Children's Ombudsman is a public authority that examines all requests and complaints about children who make advisory decisions.

In the thesis study, the importance of the subject is discussed by establishing a cause-effect relationship in the historical process. "Historical research method" and "descriptive research method" were used to reveal this information. While benefiting from the documents of the past situation related to the research, the historical research method was used, and the descriptive research method was used in bringing the subject and information together in a systematic way and putting them into writing in an understandable way. Sources related to the subject will be examined, databases will be scanned, previously published books, journals, articles, library resources, thesis, handbook, report, etc. secondary data were evaluated. Within the framework of the study, a detailed literature review was conducted by evaluating the primary and secondary sources related to the subject and process.

Keywords: Child, Ombudsman, Ombudsman Institution, Child Ombudsman

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ETİK BEYAN.....	i
TEŞEKKÜR.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
SİMGELER ve KISALTMALAR.....	vii
TABLolar DİZİNİ.....	ix
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	x

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1

İKİNCİ BÖLÜM

ÇOCUĞUN TARİHSEL GELİŞİMİ VE HAKLARI

2.1. Çocuk Kavramı ve Çocuğun Tarihsel Gelişimi	3
2.1.1. Çocuk Kavramı	3
2.1.2. Çocuğun Tarihsel Gelişimi	5
2.2. Hak ve Çocuk Hakları	17
2.2.1. Hak Kavramı	17
2.2.2. Çocuk Hakları	18
2.3. Uluslararası Hukukta Çocuk Hakları	22
2.3.1. 1924 Tarihli Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi	23
2.3.2. 1959 Tarihli Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi	25
2.3.3. 1963 Tarihli Türk Çocuk Hakları Bildirisi	27
2.3.4. 1989 Tarihli Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi	28
2.4. Dünyada Çocuğun Durumu	33
2.5. Türkiye’de Çocuğun Durumu	35

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
KAMU DENETÇİLİĞİ KURUMU

3.1. Kamu Yönetiminde Denetim	37
3.1.1. Denetim Kavramı	38
3.1.2. Siyasi Denetim	39
3.1.3. İdari Denetim	41
3.1.4. Yargı Denetimi	43
3.1.5. Kamuoyu Denetimi	44
3.1.6. Uluslararası Denetim	44
3.2 Ombudsmanlık Kurumu	44
3.2.1 Ombudsmanlık Kavramı ve Tanımı	45
3.2.2. Ombudsmanlığın Tarihsel Gelişimi	47
3.2.3. Ombudsmanlığın Denetim Yetkisi	49
3.2.4. Ombudsmanlığın Özellikleri	49
3.2.5 Ombudsmanlığın Türleri	50
3.2.6. Çocuk Ombudsmanlığı	52
<i>Norveç Çocuk Ombudsmanlığı</i>	54
<i>İsveç Çocuk Ombudsmanlığı</i>	56
<i>Finlandiya Çocuk Ombudsmanlığı</i>	59
3.3. Türkiye’de Çocuk Hakları, Kamu Denetçiliği Kurumu ve Çocuk Ombudsmanlığı İhtiyacı	62
3.3.1. Türkiye’de Çocuk Haklarına Yönelik Hukuki ve Yönetmelik Çalışmalar	62
3.3.2. Türkiye’de Kamu Denetçiliği Kurumu ve Kdkçocuk	66
<i>Türkiye’de Kamu Denetçiliği Kurumunun Tarihsel Süreci</i>	66
<i>Kurumun Kuruluş Kanunu ve Yapısı</i>	70
<i>Kamu Denetçiliği Kurumu Çocuk</i>	73
3.3.3. Türkiye’de Çocuk Ombudsmanlığı İhtiyacı	75

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
ÖNERİLER VE SONUÇ

KAYNAKÇA	87
EKLER	1

EK 1. Bilimsel Araştırma Etik Kurul Kararı	1
EK 2. Görüşme Soruları	2

SİMGELER VE KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ASHB	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
AÜSBF	Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi
BMÇHS	Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
KDK	Kamu Denetçiliği Kurumu
Md	Madde
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK	Türk Dil Kurumu
TMK	Türk Medeni Kanunu
TODAİE	Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu)
UNICEF	United Nations International Children's Emergency Fund (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu)

TABLolar DİZİNİ

Tablo No	Tablo Adı	Sayfa No
Tablo 1	Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi Temel Haklar	31
Tablo 2	Çocuk Ombudsmanlığına Sahip Ülkeler	43
Tablo 3	Çocuk Haklarına İlişkin Başvuru Yolları	74
Tablo 4	2019-2022 Yılları Arası KDK'ya Başvuran 0-18 Yaş Grubu	75

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil No	Şekil Adı	Sayfa No
Şekil 1	Tahta Oturan Bakire ve Çocuk	8
Şekil 2	Pieter Brueghel – Peasant Wedding (1566 – 1569)	10
Şekil 3	Masumiyet Çağı, Joshua Reynolds, 1788	14
Şekil 4	1924 Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi'nin Orijinal Metni Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi	24
Şekil 5	Norveç Siyasi Haritası	54
Şekil 6	İsveç Siyasi Haritası	57
Şekil 7	Finlandiya Siyasi Haritası	60
Şekil 8	Çocuk Ombudsmanlığı Teşkilat Şeması	85

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

İnsanın dünyada yaşadığı ilk evrede çocuktur. Ancak çocuk kavramı çalışıldığı disipline ve döneme göre farklı anlamlar kazanmıştır. İşte bu sebeple çocuk kavramı açıklanması güç bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Çocuk aynı zamanda toplumun en zayıf ve korunmaya muhtaç parçasını oluşturmaktadırlar. Bu durum onları fiziksel, zihinsel ve maddi yönden tehlikeye açık hale getirmektedir. Üzerinde özenle ve dikkatle çalışılması gereken çocuklar; fiziksel ve psikolojik şiddete, zorla ve kötü şartlar da çalıştırılmaya, fakirliğe, tutuklanma gibi durumlarla karşı karşıya kalmaktadır. Yaşadıkları kötü olaylar karşısında kendini savunamayan çocuklar aynı zamanda haklarını aramaya kalktıklarında kendilerine yardımcı olacak bir kurumsal yapıda bulamamaktadır. Bu noktada çocuk ombudsmanlığı karşımıza çıkmaktadır. Çocuk ombudsmanlığı, çocukların yaşadığı olumsuz olayların hızlı çözülmesine yardım eden ve çocukların çıkarlarını koruyan bir denetim mekanizmadır. Çocuk ombudsmanlığı ülkelerin ihtiyaçlarına göre idari ve siyasi özerkliğe sahip kamu tüzel kişisi olarak kurulabilirken ihtiyaca göre de ombudsmanlık kurumunun alt birimi olarak çalışmalarını yürütebilmektedir. Türkiye bu kapsamda incelendiğinde çocuk ombudsmanlığı Kamu Denetçiliği Kurumu'nun alt birimi olarak çalışmalarını yürütmektedir (Önen ve Ergüzel, 2021; 34).

Çalışmanın amacı İsveç, Norveç ve Finlandiya'da uygulanan çocuk ombudsmanlıklarının irdelenerek Türkiye'de siyasi ve idari açıdan özerk tam bağımsız bir Çocuk Ombudsmanlığı'nın uygulanabilirliğinin incelenmesidir. Bu süreçte birçok sorunun cevabı araştırılmıştır. Bunlar şu şekildedir:

1. Çocuk kavramına tarih içerisinde yüklenen anlamlar nelerdir?
2. Türk Hukukunda çocuk nasıl ele alınmaktadır ve hakları nelerdir?
3. Uluslararası alanda çocuk ve hakları için yapılan yasal düzenlemeler nelerdir?
4. Türkiye'de çocuk ve hakları için yapılan yasal düzenlemeler nelerdir?

5. Kamu Denetçiliği Kurumuna kimler başvurabilir?
6. Kamu Denetçiliği Kurumuna çocuklar nasıl başvurabilir?
7. Çocuklar Kamu Denetçiliği Kurumuna hangi konularda başvurabilir?
8. Çocuklar kanuni temsilcileri olmadan hak arayabilirler mi?
9. İskandinav tarzı Çocuk Ombudsmanlığı' nın Türkiye'de uygulanabilirliği mümkün müdür?

Çalışmanın ilk bölümü giriş kısmından oluşmaktadır. İkinci kısımda ise çocuk kavramının ve çocukluk algısının tarihsel süreç içerisinde kazandığı anlam ile çocuk kavramının farklı disiplinlerde kazandığı anlamlar incelenmiştir. Bu bölümde uluslararası sözleşmeler, dünyada ve Türkiye'de çocuğun mevcut durumu da ele alınmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümünde kamu yönetimi denetim türlerinden olan Ombudsmanlık kurumu detaylı incelenmiştir. Çalışmanın evreni kapsamında Türkiye'deki mevcut Kamu Denetçiliği Kurumu ve çocuk ombudsmanlığına duyulan ihtiyaç incelenmiştir. Son bölümde ise Türkiye için idari ve mali özerkliğe sahip bir Çocuk Ombudsmanlığı önerisinde bulunulmuştur.

Çalışma kapsamında Çanakkale İl Özel İdaresi, Çanakkale Valiliği, Çanakkale Belediyesi, Çanakkale Aile ve Sosyal Hizmetler Müdürlüğü, Çanakkale İl Milli Eğitim Müdürlüğü ve Çanakkale İl Sağlık Müdürlüğü ile Kdkçocuk ile yaptıkları çalışmalar üzerine bir görüşme planlanmıştır. Gerekli izinler alındıktan sonra görüşmelere başlanmıştır. Ancak görüşme sonucu elde edilen veriler çalışma yapmadıkları şeklinde olumsuz yönde olunca Nvivo Analiz Programına yüklenememiştir. Görüşme soruları Ek'de paylaşılacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

ÇOCUĞUN TARİHSEL GELİŞİMİ VE HAKLARI

Çalışmanın bu bölümünde çocuk kavramı, çocuğun tarihsel süreç içerisinde kazandığı anlam, hak kavramı ve çocuk hakları incelenmiştir.

2.1. Çocuk Kavramı ve Çocuğun Tarihsel Gelişimi

Dünya, birçok canlıya ev sahipliği yapmaktadır. Bu canlıların yaşamları doğum ile başlar, bunu daha sonra gelişim ve ölüm evresi takip etmektedir. Bu evrelerin en net gözlemlendiği canlı ise insandır. İnsan dünyadaki ilk evresinde çocuk olarak nitelendirilmektedir. Peki çocuk nedir? Bu sorunun cevabı her yüzyılda ve her disiplinde farklılık göstermektedir.

2.1.1. Çocuk Kavramı

Tüm toplumlar çocukluk ve yetişkinlik arasında bir sınır olduğunu kabul etmişlerdir. Ancak bu sınır ve çocuk kavramının tanımı tarihsel süreç içerisinde toplumsal, sosyal, siyasal ve maddi konulara göre şekil almıştır. Bu sebeple “çocuk”, insanın yaşamında başlangıcı ve bitişi belirli bir evre değil; tarihsel süreç içerisinde değişen kültürel bir olgudur.

Franklin çocuk kavramının ne olduğunun açıklanmasının güç olduğunu belirtmiştir. Çocuk kavramı açıklamak için öncelikle çocuklukla ilgili önemli beş noktayı açıklamıştır. Bunlardan ilki, çocukluk belirli bir döneme ait evrensel bir olgu değildir. Aksine tarihsel süreç içerisinde toplumlar arasında farklılık gösteren kültürel bir olgudur. Yapılan araştırmalar Franklin’in bu görüşünü doğrulamaktadır. İkincisi, çocukluk ve yetişkinlik arasında yapılan ayırım tutarsızdır. Çocuklar, bazı faaliyetler için büyük bazı faaliyetler için oldukça küçük sayılmıştır. Yani, yetişkinliğe geçiş bir süreçtir. Ayrıca, bu yalnızca yaş ile

sınırlı değildir. Cinsiyetler için de sınırlar farklılık gösterir. Üçüncüsü, çocukların olumsuz anlamda “yetişkin olmayanlar” olarak adlandırılmasıdır. Çocukluk, uzun bir dönemi kapsamaktadır. Bu dönemde çocukların farklı ihtiyaçları ortaya çıkar, yeni yetenek ve potansiyelleri keşfedilir. Bir grup için uygun ve yerinde olan başka bir grup için olmayabilir. Fakat, on sekiz yaşına kadar herkesin çocuk kabul edilmesi ve kendileri uygun olan ancak yetişkin grubunda yer alan faaliyetleri yerine getirememesi çocuklar arasında farklılıkların üstünü kapatmaktadır. Dördüncüsü, çocuk kavramının iktidarla bağlantılı olmasıdır. Çocuk kavramı belirli bir yaş grubunu belirtmekten ziyade düşük statülü kişileri belirtmek için kullanılmıştır. Bu madde önem taşımaktadır, çünkü ‘çocuk’ kavramının toplumda otorite sahibi kişiler tarafından açıklandığını göstermektedir. Beşincisi ise, çocuk ve çocukluk algısının son 400 yılda Avrupa’da ortaya çıkan yeni bir algı olduğu düşüncesidir. Daha önce çocuk, ona bakan kişinin (anne, dadı ya da beşiğini sallayan kişi) sürekli yardımı ve ilgisi olmadan yaşamaya başladığında yetişkin sayılıyordu. Çocukluğun özel bir evre olarak kabul edilmesi aynı zamanda yaşamın kesintisiz bir süreç değil, dönemlere ayrılan bir dizi olduğu kabul edilmiştir (Frankin, 1993: 21 – 23).

Türk Dil Kurumu tarafından “çocuk” kavramının yedi farklı tanımı yapılmıştır. Genel olarak çocuk; bebeklik ile ergenlik dönemi arasında bulunan küçük yaştaki kız veya erkek şeklinde tanımlanmıştır (sozluk.gov.tr: 2021). Ancak TDK’ nın tanımlaması da evrensel bir tanımlama olarak kabul edilememektedir. Çünkü “çocuk” kavramı çalışılan disiplinlerde farklı dönemleri kapsamaktadır. Disiplinler çocukluğun başlangıcı olarak çocuğun doğum anını kabul etse de bitişi konusunda ortak bir görüş bulunmamaktadır.

Psikoloji disiplininde çocuk için keskin bir yaş sınırlaması bulunmamaktadır. Çünkü, çocukluk evresi her birey de kalıtsal, kültürel ve ruhsal faktörlere göre farklı zaman dilimini kapsamaktadır. Psikolojide çocukluk genel olarak dört evreden oluşmaktadır. Bunlardan ilki 1- 3 yaş arasını kapsayan ‘özerklik dönemi’, ikincisi 3 – 6 yaş arasını kapsayan ‘oyun dönemi’, üçüncüsü 6 – 11 yaş arasını kapsayan ‘ilkokul dönemi’ ve dördüncüsü 12 – 20 yaş arasını kapsayan ‘ergenlik dönemi’ dir (Çocuk ve Aile Eğitim Komisyonu, 2013: 11-18).

Sosyoloji disiplinde de psikolojide olduğu gibi keskin bir ayırım bulunmamaktadır. Sosyolojiye göre her kültür, çocuğun gelişim evrelerini kendine özgü bir şekilde tanımlar ve sınıflandırır. En genel tanım ile sosyolojiye göre çocuk “yetişkin olmayan” dır. Bu evre bebeklik ile başlar ve on sekiz yaşına kadar devam eder (Güçlü, 2016: 2-3).

Hukuk ise “çocuk” kavramını iki farklı anlamda tanımlamaktadır. Bunlardan ilki küçüğü yetişkinden ayırma; ikincisi ise soybağını belirlemek için anne ve babayla ilişkili olandır (Akyüz, 2010: 81). Çalışma kapsamında küçüğü yetişkinden ayırma anlamında çocuk kavramından söz edilecektir. Türk hukuk sisteminde çocukluk kişilik kazanımı ile başlar, ergin olmakla da son bulur. Kişilik de Türk Medeni Kanun’ a göre sağ ve tam doğum ile kazanılır. Erginlik ise genel olarak on sekiz yaşına gelinme ile kazanılır. Ancak evlenme veya yargı yoluyla da erginlik on sekiz yaşından önce de kazanılabilir (Kayıhan ve Ünlütepe, 2016: 184 – 198). TMK’ nın 124. maddesi evlilik yaşının on yedi olduğunu belirtir. Hakim gerekli gördüğü takdirde anne ve baba veya vasiyi dinleyerek on altı yaşını doldurmuş erkek veya kadının evlenmesine izin verir. Bunun akabinde gerçekleştirilen evlilik ile TMK’ nın 11 / II. maddesi gereğince evlenen kişi ergin kılınır. Hakim çocuğun yüksek yararı çerçevesinde uygun bulursa mahkeme kararıyla da ergin kılabilir. Yargı kararıyla çocuğun ergin kılınabilmesi için çocuğun on beş yaşını doldurmuş olması, mahkemeye istemde bulunması, velisinin izni, eğer çocuk vesayet altındaysa vesayet makamının yani sulh mahkemesinin izni ve denetim makamının yani asliye hukuk mahkemesinin onayı gerekmektedir (TMK, 2001: md. 11, 124; Akyüz, 2010: 81 – 86).

20 Kasım 1989 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilen Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ilk maddesinde çocuğu tanımlamaktadır. Sözleşmeye göre çocuk; “...daha erken yaşta reşit olma durumu hariç on sekiz yaşına kadar her insan...” şeklinde tanımlanmıştır. Yukarıda da belirtildiği gibi Türk Hukuk Sistemi’ de Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ile uyumlu bir hukuki görüş benimsemektedir.

2.1.2. Çocukluğun Tarihsel Gelişimi

Göçebe, avcı toplayıcı dönemde insanlar sürekli hareket halindedirler. Dönemin insanları bu yaşam tarzından dolayı hızlı ve atiktirler. İnsanlar, uzun süre emek isteyen işler yapmaz, planları hep kısa vadelidir. Göçebe, avcı toplayıcı dönemde çocuklar, yetişkinler için ayak bağı olarak görülmektedir. Bunun sebebi çocukların büyük bir emek istemesi ve yavaş hareket ediyor olmasıdır. Bu dönemde insanlar sürekli hareket halinde olduklarından dolayı çok çocuk sahibi olmaya olumlu bakmamışlardır. Kadınlar, çocukları belli yaşa gelene kadar yeni çocuk yapmayarak ve gebelik ihtimalini düşürmede etkili olan tam zamanlı emzirme ile çocukların sayısını kontrol altında tutmaya çalışmışlardır. Çocukların sayısının artması toplumda olumsuzluğa neden olacağı düşüncesi zamanla toplumda bazı totemlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Örneğin, kadınların doğumdan sonra cinsel ilişki yaşamasının uğursuzluk getirileceğine inanılmıştır (Harari, 2021: 98). Vahşi yaşamın hâkim olduğu göçebe avcı toplayıcı dönemde çocuklar doğaya uyum sağladığı sürece var olmaktadır. Bu nedenle dönemin çocuklarının sağlıklı ve güçlü olması beklenmektedir. Güçsüz çocuklar, kız çocukları, erkek çocuklarına oranla güçsüz olmaları ve hastalıklı çocuklar dönemin şartlarına uyum sağlayamadığı nedeniyle terk edildikleri veya öldürüldükleri bilinmektedir (Sakarya ve Hareket, 2020: 2).

Yerleşik yaşama geçildiği ilkel dönemlerde gıda miktarı artış göstermiştir. Bu artışa paralel olarak da nüfus artışı gözlemlenmektedir. Yerleşik yaşam, kadınlara daha çok çocuk sahibi olma imkânı tanımıştır. Ancak, tarımda çalışacak insana ihtiyaç vardır ve bu sebeple çocuklar erken yaşta sütten kesilerek, kadınların tarlada çalışabileceği artık zaman yaratılmaya çalışılmıştır (Harari, 2021; 99). Yerleşik yaşama geçilen ilkel dönemde çocuklara tarımda kullanılacak iş gücü ve ekonomik değer olarak bakılmaktadır. Buna bağlı olarak bu dönemde çocuklar bir eşya gibi alınıp, satılmakta ve dövülerek zorla çalıştırılmaktadır. Kısacası çocuk, ilkel dönemde aileye yarar sağladığı sürece var olmuştur (Ateş, 2015: 10).

Antik çağ yetişkinlerin hâkim olduğu ve çocukluk olgusunun çok fazla yer almadığı bir dünyadır. Yalnızca “yaşlılar gibi düşünenler” yani erken olgunlaşmış çocuklar dikkate

almıyordu. Hristiyanlık dininin benimsenmesi çocukluk anlayışında bir farklılığa sebep olmadı. Hristiyan din adamları çocukların doğuştan günahkâr olduğunu savunuyordu. Kilise aynı zamanda babaların çocukların üzerinde salt bir otoritenin varlığını savunmuş ve eğitimde anne ve babalara ciddiye tavsiyesinde bulunmuştur. Cermen geleneğinin Roma eğitim anlayışına eklenmesiyle birlikte babaya ihtiyaç duyulması halinde çocuğunu öldürme izni verilmiştir. Çocuğa karşı gösterilen bu acımasızlık yoksul sınıflarda kendini daha belirgin olarak göstermektedir. Çünkü yoksul bir ailede dünyaya gelen her çocuk aile için yeni bir yüküdür. Çocuklar, bu durumlardan kurtulmak amacıyla manastıra başvurmaktadır. Çünkü manastırda en azından yiyecek ve giyecek imkânı sağlanmaktadır (Karakuş Öztürk, 2017: 256 – 257). Antik çağda Roma incelendiğinde aile kavramının ön plana çıktığı görülmektedir. Okul öncesi aile eğitimine önem verilmektedir. Romalılar geleneklerinin çocuklara geçmesine önem vermektedirler. Bu nedenle çocuklara “12 Levha Kanunu” öğretilirdi. Çocuk sahibi olmak onlar için genişleme ve gücün göstergesidir. Hatta Julia Yasasına göre en az 3 çocuğu olan vatandaşlara idari görevlerde öncelik tanınıyordu (Erdemir ve Erdemir, 2012: 649). Antik çağ döneminde çocuğu önemli yapan farklı bir unsur ise çocuğun gelecekte bir yurttaş olacağı düşüncesidir. Örneğin Atina'nın önemli ailelerinin erkek çocukları bu nedenle spor, siyaset ve müzik eğitimi almaktadır. Antik çağda ağırlıklı olarak erkek çocukları ve onların eğitimi ön plandadır. Ancak, eski Mezopotamya toplumlarında zengin ve fakir tüm kız ve erkek çocukların altı yaşından itibaren okula gitmesi yaygın bir uygulamaydı. Farklı bir eğitim ise Spartalılar da bulunmaktadır. Kız çocukları erkek çocuklar gibi sportif faaliyetlerde bulunmaktadır ve kızların eğitimini de büyük önem verilmektedir. Savaşçı olmaları nedeniyle Spartalılar kız çocuklarının fiziksel olarak güçlü olmasına önem vermektedirler. Mısır'da ise soyun kızıdan devam etmesi nedeniyle kıza büyük önem verilmektedir (Karakuş Öztürk, 2017: 258 – 259; Özyurt, 2017: 138-140).

Orta çağ döneminde (5 – 15 yy.) toplumda kölelik anlayışının yaygın olduğu gözlemlenmektedir. Bu durumda yalnızca toplumsal statüde değil aynı zamanda aile içindeki statüde de kölelik anlayışının yerleştiği söylenebilir. Aile, orta çağda anne, baba, çocuk/çocuklar ve kölelerden oluşan bir topluluktur. Baba bu yapılanma içerisinde sahip rolünde bulunmaktadır ve her türlü hakka sahip kişilerdir. Çocuklar ise aile yapılanmasında hiçbir hakka sahip olmayan kişilerdir. Orta çağ döneminde çocukluk ve yetişkinlik arasında

keskin bir ayırım bulunmamaktadır. Çocukların doğumlarından yedi yaşına kadar olan geçirdikleri süreç bebeklik dönemi daha sonrası ise yetişkinlik dönemi olarak adlandırılıyordu (Tan, 1993: 20). Yani herhangi bir çocukluk dönemi söz konusu değildi. Bu durum toplumların dillerine de yansımaktadır. Örneğin İngilizce’de ‘boy’ kavramı hem yetişkin köleyi hem de çocuğu tanımlarken kullanılmaktadır. Fransa’da ise ‘garçon’ kavramı hem servis elemanını hem çocuğu tanımlamak için kullanılmıştır. Fransız dilinde aynı zamanda bağımlılık ve kölelik anlamı taşıyan ‘puer’, ‘fante’, ‘kneht’, ‘enfes’ ya da ‘vaslet’ gibi kavramlar çocuklar ve köleler içinde kullanılmıştır (Heywood, 2003: 25). Çocuklar orta çağda yetişkinlerin yanında iş öğrenmeye çalışırlardı ve yedi yaşına gelmelerinden itibaren başka evlerde çalışmaya başlardı. Bu durum çocukların çıraklık dönemi olarak adlandırılır. Çocuklar burada çalışmalarının karşılığı olarak beslenir, giysi ihtiyacı karşılanır ve eğitim verilirdi. Fakir aileye mensup çocukların bu çalışma hayatına başlama yaşı üçe kadar düşüş göstermektedir (Franklin, 1993: 23). Buradan anlaşılacağı üzere çocuğun aile içinde yükü ağırdı ve sömürüye açıktı. Ancak asıl sömürü durumu çocuklar için fabrikalaşmanın başladığı Sanayi Devrimi ile gözlemlenmiştir.

Çocukluk dönemi orta çağda “yetersizlik çağı” olarak adlandırılırken yine bu dönemde çocuklar için “minyatür yetişkinler” ya da “kusurlu yetişkinler” nitelendirilmeleri kullanılmaktadır. Çocuklar için özellikle “minyatür yetişkin” tanımlamalarının kullanılmasına sebep olan durum bu döneme ait tasvirlerdir. Uzmanlar bu durumla ilgili olarak “Eski asırlarda çocuk kıyafetlerinin kendine özgü bir özelliği yoktu. Kız ve erkek çocuklar tıpkı büyükler gibi giyinirlerdi” ifadelerini kullanmışlardır (Heywood, 2003: 25).

Şekil 1. Tahta Oturan Bakire ve Çocuk, Fransa 12. Yüzyıl.

Kaynakça: Heywood, 2003;19

Orta çağda dinin etkisi toplumsal hayatta, ekonomide ve siyaset gibi alanlarda oldukça fazla hissedilmektedir. Bu doğal olarak dönemin çocukluk algısına da yansımıştır. Dini düşünce içerisine yerleştirilen çocuk, doğal bir varlık olarak görülmemekte aynı zamanda insanın doğuştan günahkâr olduğu düşüncesiyle de günahın ilk temsilcisi olarak nitelendirilmektedir. İkel dönemde görülen çocukların eşya gibi alınıp satılması uygulamaları bu dönemde de görülmektedir. Kilisenin bu algının oluşmasında etkisi oldukça fazladır. Kilise baskısı içerisinde yetişen Augustin’ de çocukların dünyaya günahkâr geldiklerini ve Tanrı’nın adaletini sağlamak için öldürülmelerini ve cezalandırılmaları savını savunmuştur (Kösesoy, 2019; 18).

Fransız tarihçi Philippe Aries orta çağda bir çocukluk anlayışının olmadığını vurgulamıştır. Ancak bu çocukların ihmal edildiği veya sevilmediği anlamına gelmemektedir. Aries’ e göre çocukluğun kendisine özgü doğası bulunmaktadır ve yetişkinlikten ayrı bir süreçtir. Önemli olanın çocuğu genç insandan ayırma bilinci olduğu vurgulamaktadır. Aries, “Orta çağ toplumunda olmayan, bu bilinçlilikti. Onun için de çocuk annesinin, dadısının ya da beşiğini sallayan kişinin sürekli gözetimi altında olmaksızın

yaşayabilir hale gelir gelmez yetişkin toplumuna katılıyordu” şeklinde ifade etmiştir (Aries, 1962; 128).

14. yüzyılın sonralarına doğru yani Rönesans ile birlikte çocuğa ve çocukluğa yüklenen anlamın değiştiği gözlemlenmiştir. Artık çocukluk özel bir dönem olarak nitelendirilmeye başlanmıştır. Ancak Postman bu gelişimin sebebinin bilinç düzeyinin artışı ile değil matbaanın icadı ile özdeşleştirmiştir. Postman, “The Disappearance of Childhood” isimli eserinde 16. yüzyılda matbaanın icadıyla yeni bir dünya yarattığını belirtmiştir. Bu yaratılan yeni simgesel dünya çocuğu yetişkinin dünyasından ayırmıştır. Böylece yetişkinlik biyolojik değil, simgesel bir nitelik kazanmıştır. Postman’ a göre matbaanın icadından önce bir çocukluk fikrinin ortaya çıkmasına gerek yoktu. Çünkü bilgi, yaş ve toplumsal statü ayırt etmeksizin herkes için aynı platformu paylaşıyordu. Okulun icat edilmesi de bu durumda büyük önem taşımaktadır. Yetişkinlik dünyasına hazırlanan çocuk bunu ancak okumayı öğrenerek yapabiliirdi. Bu gayenin yerine getirilmesi için çocuk eğitimine önem verilmiştir. Bu da Avrupa’da okulları çocuklara özgü olacak şekilde yeniden inşasına neden olmuştur (Postman, 1995; 52).

Postman’ ın çocukluk ile ilgili diğer önemli savı ise ‘ayıp’ kavramının çocukların dünyasında yer almamasıdır. Ayıp kavramı günümüz anlayışından belirli farklılıklar taşımaktadır. Örneğin, çocukların cinsel organlarıyla oynaması serbesttir. Yetişkinlerin cinsel isteklerinin açıkça ifade etmesi ayıp olarak karşılanırken; çocuğun bu eylemi gerçekleştirmesi oldukça normal karşılanmaktadır. Postman, 7 yaşındaki bir erkek çocuğun savaşıma ve âşık olma eylemlerini gerçekleştirme dışında tam anlamıyla bir yetişkin olduğunu savunmaktadır (Postman, 1995: 28-30). J. H. Plumb bu durumu “...kesinlikle ayrı bir dünyaları yoktu. Çocuklar yetişkinlerle aynı oyunları, aynı oyuncakları ve aynı permasallarını paylaşmışlardı. Yaşamlarını yetişkinlerden ayrı değil, birlikte sürdürmüşlerdi” şeklinde ifade etmiştir (Şahin, 2020: 11). Ayrıca Pieter Brueghel “Peasant Wedding (Köy Düğünü)” adlı tablosunda yetişkinlerle yemek yiyip içki içen çocukları resmetmiştir.

Şekil 2. Pieter Brueghel – Peasant Wedding (1566-1569)

Kaynakça: <https://artsandculture.google.com/asset/peasant-wedding/hgGvote2WI8P3w?hl=tr>

Orta çağın son bulmasıyla birlikte yeni bir dünya düzeni oluşmaya başlamıştır. Bu dünya düzeni yeni bir çocukluk algısının oluşmasına sebep olmuştur. 16. yüzyılda toplumsal ve psikolojik açıdan çocukluk; bilim, ulus-devlet ve bilimsel özgürlük ile ortaya çıkmış ve günümüze kadar şekillenmiştir. Ekonomik, siyasal, sosyal ve dini gibi birçok alanda değişiklik meydana gelmesini sağlayan yeni dünya düzeni çocuk anlayışının da temellerini atmıştır.

Rönesans ile birlikte çocuk biyolojik ve psikolojik olarak iki ayrı disiplin tarafından incelenmeye başlanmıştır. Rönesans ile kilisenin otoritesi zayıflamıştır. Otoritenin zayıflamasıyla birlikte insanın günahkâr olduğu düşüncesi sorgulanmaya başlanmıştır ve bu düşünce terk edilmiştir. Yapılan düşünsel sorgulamalar yalnızca yetişkinliğin sorgulanmasıyla kalmamış aynı zamanda çocuğun günahkâr olarak doğması düşüncesinin sorgulanmasına sebep olmuştur ve 16. yüzyıldan itibaren bu savda reddedilmiştir. Rönesans günümüz algısında çocuk düşüncelerinin temellerinin atıldığı ve çocuğun bir özne olarak algılandığı bir dönemdir (Kösesoy; 2019: 19). Kilisenin otoritesinin zayıflamasıyla birlikte daha önce yer almadığı sanat ve edebiyat alanlarında da kendisini göstermeye başlamıştır. Kötülük düşüncesinden arındırılan çocuklar masumiyet ve sadeliğin sembolünü haline gelmiştir (İnal, 2007: 29).

Aydınlanma düşünürleri yeni pedagojik yöntemler üzerine çalışmışlardır. Yeni pedagojik yöntemlerin geleneksel din düşüncelerinden ve dış baskıları dışarıda bırakılmasını önermişlerdir. Çocuk için önemli olanın merak ve beşerî bilimler olduğu savını savunmuşlardır (Öztan, 2009: 16). Bu değişime paralel olarak orta çağda yaygın olan baba-oğul ilişkisi yerini zaman içerisinde anne-çocuk ilişkisine bırakmıştır. Bu da elbette çocuk yetiştirme anlayışının yeni bir zemine oturmasına sebep olmuştur (İnal, 2007: 27-29).

Postman, Rönesans'ın en büyük buluşunun çocukluk fikri olduğunu belirtmiştir (Postman, 1995: 8). Çocukluk fikri belirli bir süreç içerisinde oluşmuştur. Bu konuda atılan ilk adım günahkâr çocuk savının reddedilmesidir. Yukarıda da değinildiği üzere orta çağda özellikle kilisenin etkisiyle var olan bir günahkâr çocuk anlayışı vardı. Bu günahkâr çocuk anlayışı kilisenin baskılarına rağmen bu dönemde değişmeye başlamıştır. Günahkâr çocuk anlayışını Locke ve Rousseau gibi düşünürler reddetmiştir. Onlara göre çocuk doğuştan iyi veya kötü değildir, bu kavramlar yaşamın içerisinde yer almaktadır doğuştan gelmez (İnal, 2007: 27 – 29).

Locke' a göre çocuklar kusurlu yetişkinler değil, önemli varlıklardır. John Locke' un "Some Thoughts Concerning Education (Eğitim Üzerine Bazı Düşünceler, 1693)" çocuk konusunu ele alan önemli bir eserdir. Bu eserde Locke, çocukların boş bir zihin ile dünyaya geldiğini savunmuştur. Ona göre, çocuk tabula rasa (boş kâğıt) veya balmumu gibi bir zihin ile dünyaya gelir ve istenilen şekilde eğitim verilebilir. Locke' un bu görüşü çocukların doğuştan günahkâr olduğu anlayışıyla savaşıma konusunda ilk hamle olarak kabul edilmektedir. Çocuklar, 'tabula rasa' bir zihin ile dünyaya gelir. Çocuğa verilen eğitim ile zihin şekillenmeye başlar. İyi ve kötü kavramı bu yüzden insanın dünyaya gelmesiyle ona atanmadığını bunun daha sonradan eğitim ile ortaya çıktığını savunur. Bu düşünceler Locke' un çocukluk konusundaki olumlu düşünceleridir. Locke eserinde öğretmenlerin çocukları eğitirken yapması gerekenlere de dikkat çekmiştir. Örneğin, öğretmenlerin çocuklardan tavır, ciddiyet ve uygulama beklentilerinin olmamasını belirtmiştir. Çocukça ve aptalca hareketlerin çocukların dünyasına ait olduğunu ve bu nedenle eleştirilip önlenmemesine vurgu yapmıştır. Locke, çocukların düşünme yeteneklerinin zayıf olduğunu savunur. Bu nedenle çocukların dünyaya geldikleri andan itibaren geliştirilmesi gerektiğini savunmuştur.

Çünkü çocuklar Locke' a göre, dikkatsiz, ilgisiz ve laubali olmak gibi özelliklere sahiptirler (Heywood, 2003: 31 -32; Karakuş Öztürk, 2017: 266 – 267). Bu Locke' un çocuk konusundaki olumsuz düşüncesidir.

Locke' nun bu düşüncelerini destekleyen ve önemli çalışmalar yapan bir diğer kişi ise Jean- Jacques Rousseau' dur. Rousseau, 18. yüzyılda çocukluk fikrinin yeniden yapılanmasında en önemli etkenlerden biridir. Locke gibi Rousseau' da çocukların doğuştan günahkâr olduğu savını reddetmiş ve çocukların doğuştan masum olduğu savını savunmuştur. *Emile* adlı eseri Rousseau' nun çocukluk fikrine ilişkin düşüncelerini aktaran önemli bir eserdir. Emile “Yaratıcının ellerinden ayrılırken her şey iyidir, insanın elinde ise her şey bozulur” ifadeleri ile başlamaktadır. Yani, çocuğun başlangıçta masum olduğunu ancak yaşam içerisinde maruz kaldığı önyargılar, siyasi ve toplumsal olaylarla kişiliğinin zarar gördüğünü belirtir. Rousseau eserinde çocukluğu üç döneme ayırmıştır. Bunlar; üç yaşına kadar olan ‘içgüdü dönemi’, dört ile on iki yaş arasını kapsayan ‘duygular dönemi’ ve ergenliğin yaşandığı ‘düşünceler dönemi’ dir (Heywood, 2003: 32; Yılmaz, 2019; 9).

Rousseau, Locke' un çocukların ergenliğe kadar mantık sahibi olamayacağı savını reddeder. Rousseau' ya göre çocukların görünüşü, sezinlemesi, düşünmesi ve özellikle mantığı kendine özgüdür ve yetişkinlerinden ayrılmalıdır. Yetişkinlerin mantığı ‘zekâ’ ve ‘beşerî’ temellere oturtulurken, çocukların mantığı ‘hassas’ ve ‘naif’ tir. Buna rağmen, en küçük bir çocuğun bile iyi ve kötüyü birbirinden ayırırken zorlanma çekmeyeceğini savunur. Rousseau, çocuğun masum olmasından dolayı, doğa haline en uygun olan seçimi yapmasını bekler (Heywood, 2003: 33).

Rousseau' ya göre din eğitimi 15 yaşından önce başlamamalıdır. Çünkü çocukların din eğitimini erken yaşta almasıyla yalan söylemeye meyilli olacağını düşünür. Ayrıca eğitiminde cezalandırma yöntemine de karşı çıkar. Çünkü baskının daha büyük taşkınlıklar ile sonuçlanacağını düşünmektedir (Rousseau, 2009: 355).

Çocukluk anlayışının gelişmesinde Rousseau' nun iki önemli katkısı olmuştur. Bunlardan ilki, çocukların yalnızca çocuk olduğu için değerli olduğu görüşüdür. Çocukları vatandaş ya da işçi olarak bakılmasını reddeder. Bu yüzden çocukların kendilerini gerçekleştirmesine olanak sağlanmasını savunur. İkincisi ise çocuğun duygusal gelişimine önem verilmesini savunmuştur. Bunun sebebi çocukluğun insanın doğa durumuna en yakın evresi olmasıdır. Bu evrenin dikkatlice gözlemlenmesinin yetişkinlerin dünyasına katkı sağlayacağını vurgulamıştır (Özyurt, 2017: 132).

19. yüzyılın başında romantikler tarafından ortaya atılan çocukluk anlayışı Rousseau'nun masum çocuk anlayışına farklı bir perspektiften bakılmasını sağlamıştır. Rousseau çocukların on iki yaşına kadar ahlaklı olduklarını ancak kötü bir eğitimin onları ahlaksız yapacağını savunur. Romantikler ise Rousseau' nun aksine çocukların derin bir bilgeliğe sahip olduğunu ve ahlaki gerçekliğin farkında olduğunu savunur. Aydınlanma düşünürleri eğitimin çocuklarla, özellikle erkek çocuklarla özdeşleştirilmesine karşı çıkmıştır. Yetişkinliğe hazırlanan çocukların yaşamında eğitimin ana noktası olmadığına vurgu yapmıştır fakat eğitimin önemli bir aşama olduğunu kabul etmiştir. Ayrıca romantikler çocuk ve yetişkin arasındaki eğitim ilişkisini tekrar tanımlamışlardır. Eğitim yalnızca yetişkin tarafından çocuğa uygulanmayacaktır artık çocukta yetişkini eğitecektir (Heywood, 2003; 34).

Şekil 3. Masumiyet Çağı, Joshua Reynolds, 1788.

Plymouth Kent Müzeleri ve Sanat Galerisi Plympton St. Maurice koleksiyonu

Kaynakça: Heywood, 2003; 33

Modern çocukluk anlayışının oluşmasında iki önemli unsur bulunmaktadır. Bunlar; burjuvazi ve bilimdir. Aries' e göre modern dönemdeki çocukluk bu unsurlara bağlı olarak yalnızca burjuvazi ile aristokrasiye aitti ve yalnızca erkek çocukları kapsıyordu. Alt ve orta sınıf için eski çocukluk anlayışları devam etmekteydi (Tan, 1993: 18).

Poster' e göre modern dönemde çocuklar aileleri için önemli varlıklar haline gelmiştir. Anne-baba ile çocuk arasındaki ilişki duygusal içerikli hale dönmeye başlamıştır. Hatta Poster, annelik sevgisinin burjuvazi ile ortaya çıkarıldığını savunmuştur. Yeni dönemle birlikte aileler çocukları yalnızca hayatta kalmaları için değil yetişkin hayatında toplumsal bir statü kazanmaları için de eğitim verdiler (Poster, 1989: 200). Burjuvazi bireyselliği temel alan yeni bir anlayış getirmiştir (Kösesoy, 2019: 27). Çocuk burjuvaziyle birlikte bireysellik ve bilim ile desteklenen bir anlayışın içerisinde kendi sınıfsal değeri ile yer almıştır.

18. yüzyılda çocukların hayatlarında burjuvazinin etkisi giderek daha fazla hissedilmiştir. Çocuklar giysileriyle, oyunları ve oyuncakları ile yetişkin dünyasından ayrılmaya başlamıştır. Çocuklara içerisinde rahatça hareket edebilecekleri ayrıntısı olmayan giysiler üretilmeye başlanmıştır. Eğlence dünyaları da yetişkinlerden ayrılmıştır. Çocukların ilgisini çekecek oyuncaklar tasarlanmaya başlanmıştır. Ayıp kavramının içeriği bu dönemde yeni görgü kuralları ile değişmiştir. Artık çocuğun yanında cinsel içerikli sohbet yapılması ve müstehcen konuşulması ayıp karşılanmaya başlanmıştır. Aynı zamanda kardeşlere de bu dönemde farklı isimler verilmeye başlanmıştır (Öztan, 2009: 13-14).

Modern dönemde çocuk üzerindeki otoritenin kaynağının değiştiği gözlemlenmiştir. Modern dönem öncesi otorite kaynağı baba iken modern dönemle birlikte otorite eğitim, tıp ve psikoloji gibi disiplinlere geçmiştir (Dikmen Özarıslan, 2016: 14). İnsanın yaşam süresinin uzaması da çocukluğun ayrı bir dönem olarak ele alınmasına sebep olmuştur. Yani çocuk giderek önem kazanmıştır. Bu dönemde çocukların bakımı ve eğitimi uzmanlaşmış, bu konuda bilimsel kitaplar basılmaya başlanmıştır. 19. yüzyılın sonlarına doğru çocuklar için özel bedensel egzersizler planlanmıştır. Yine bu dönemde evlenme yaşı büyümüş, aşk evlilikleri yapılmaya başlanmış, ideal eş ve çocuk kavramları popülerleşmeye başlamıştır. Burjuvazi, toplumsal sınıf anlayışının gelişmesiyle birlikte çocuklara ‘müteşebbis mirasçılar’ olarak bakmaya başlamıştır (Karakuş Öztürk, 2017: 270). Bu dönemde çocuklar ile ilgili yaşanan gelişmeler yalnızca üst sınıftan çocukların hayatlarında gözlemlenmiştir. Alt ve orta sınıfların çocuklarında hala bir çocukluk anlayışı bulunmamaktadır.

Yeni çocukluk anlayışında okulun, yeni aile yapısının ve orta sınıfın etkisi oldukça önemlidir (Ozansoy, 1999: 46). Postman’ ın çocukluğun oluşumunda önemini vurguladığı matbaanın icadıyla birlikte çocuklara özgü okuma metinlerinin oluşturması çocuğu eğitim konusunda yetişkinin dünyasından ayırmıştır (Postman, 1995: 52). Fransız devrimcileri tarafından çocuğu merkeze alan yeni bir eğitim pedagojisinin oluşturulmasını hedeflemiştir. Ulus devletlerde çocuk kimi zaman aileden önce millete ve devlete ait sayılmıştır. Çocuk, milli bilinç ile yetiştirilerek hayata hazırlanmalıdır. Dönemin ‘ideal çocuk’ algısı bilgilerle donatılmış bir vatanseverdir (Bumin, 1998: 57-58).

Çocuk, çekirdek ailenin giderek gelişmesiyle birlikte duygusal bir yatırım aracına dönüşmüştür. İngiltere’de para harcama isteğinde olan ve giderek büyüyen bir orta sınıf mevcuttu. Bu orta sınıf çocuklarını ‘gösterişçi tüketim nesnelere’ olarak kullanmaya başlamışlardır. Artık 17. yüzyılda orta sınıf ailelerin çocukları için para harcaması bir amaç haline gelmiştir. Orta sınıf aileler miraslarını güvence altına alabilmek için çocukların, özellikle erkek çocukların eğitim almasını düşünmüşlerdir. Yani, çocuklar toplumdaki ekonomik olaylar ile daha fazla göze çarpmaya başlamışlardır (Dikmen Özarslan, 2016: 48).

Postman’ın matbaanın çocukluk gelişiminde kilit bir nokta olduğunu vurguladığını belirtmiştik. Matbaa ve okuryazarlığın yaygınlaşması ile yeni bir iletişim ortamı oluşmuş bu durum yeni bir yetişkinlik tanımının oluşmasına sebep olmuştur. Artık yetişkin “okuma yeterliliğine sahip” kişi, çocuk ise “okuma yetersizliğine sahip” kişi olarak tanımlanmaya başlamıştır (Postman, 1995; 31). Bu durum çocukların sosyal statüsünde değişikliklere yol açmıştır. Okul, yetişkinlerin okur-yazarlık öğrenmesi için hazırlanmasından dolayı çocuklar, artık minyatür yetişkinler olarak değil, biçimlenmemiş yetişkinler olarak ifade edilmeye başlamıştır. Yani, çocuklar yavaş yavaş yetişkin dünyasından ayrılmaya başlamıştır (Postman, 1995; 38). Postman’ a göre çocukluğun üretiminde matbaanın icadı ve gelişimden sonra önemli bir etki bilgi boşluğudur. Matbaayla birlikte de yazılı metinlerin sayısı hızlı bir artış göstermiştir. Bu da okuyabilenler ile okuyamayanlar arasında net bir çizgi oluşmasına sebep olmuştur. Avrupa’ da okulların yeniden keşfedilmesiyle ve çocukların okula giden kesim olmasıyla yetişkin çocuk ayrımı yapılmaya başlanmıştır (Karakuş Öztürk, 2017; 271). Eğitimde yapılan değişikliklerden tüm çocuklar eşit ve eş zamanlı yararlanamamıştır. Bunun sebebi cinsiyet ve sınıf farklılıklarıdır. Çocuk kavramıyla özdeşleştirilen ilk grup erkek çocuklarıydı. Çünkü çocukluk kadınlara uygulanmıyordu. Burjuvazi ise okullarda yeni eğitim tarzı ile yalnızca kendi çocuklarının eğitilmesini istiyordu, çünkü gelişen teknolojiye yetişmek istiyorlardı. Kızlar ise onlara gelecek hayatlarında tanımlanan iş ve sorumlulukları evde öğreniyorlardı, bu sebeple okula gitmelerine gerek duyulmuyordu. Kızların okula gönderilmemesi durumu yalnızca alt sınıfa özgü bir durum değildi, üst ve orta sınıf ailelerin kızları da okula gönderilmiyordu. İşçi sınıfının çocukları da okuldan uzak kalan grubun içerisinde, en azından başlangıçta yer almaktadır (Franklin, 1993; 26). Kısacası çocuk kavramı ilk çıktığı zamanlarda bir sınıf ayrımcılığına maruz kalmıştır.

20. yüzyıl çocuğun tarihsel gelişimi için önemli bir dönemdir. Çünkü bu dönemde çocuk araştırmalarına ve çocuğun gelişim sürecine önem verilmiş. Çocuklara daha iyi bir gelecek sağlanması için düşünceler üretilmiştir ve çocuklarla ilgili daha birçok çalışma yapılmıştır. Yapılan araştırmalar nedeniyle bu yüzyıl “Çocuk Yüzyılı” olarak kabul edilmektedir (Sağlam, 2020: 322). 20. yüzyılın ilk çeyreğinde modern çocuk anlayışı ön plana çıkmış ve Freud ile Dewey’ in bu konudaki düşünceleri önemsenmiştir. Sigmund Freud, çocuk zihninin özel bir yapısı olduğunu düşünür. Örneğin, çocukların da cinselliğe ve içgüdüsel dürtülere sahip olduğunu belirtir. Freud, çocuğun zihninin doğa durumuna yakın olduğu görüşünü savunur. Ancak bunun belirli bir düzeye kadar mümkün olacağını ve dikkate alınması gerektiğini aksi halde devamlılık durumunda kişilik bozukluğunun ortaya çıkacağını vurgular. Freud, aynı zamanda ailenin çocuğun gelişiminde önemli bir role sahip olduğunu düşünür. Çocuğun ailesi ile yaşadığı ilk etkileşimler yetişkinlik döneminin ana taşlarını oluşturur. Dewey ise çocuğun ruhsal ihtiyaçlarına karar verilirken ileride ne olacağı düşünülerek değil, çocuğun şimdi ne olduğuna dayanarak karar verilmesini savunur (Postman, 1995; 83- 84).

21. yüzyıla gelindiğinde ise her çocuğun tek ve özel olduğu anlayışı hakimdir. Her çocuk içinde bulunduğu kültür, ekonomik, siyasi, coğrafi ve sosyal olaylardan etkilenmiştir ve çocukluğunda bu durumlardan etkilenerek şekillendiği fark edilmiştir (Sakarya, 2020; 3). Bu durum, çocukluğun farklı disiplinlerde farklı şekillerde tartışılmasına sebep olmuştur.

2.2. Hak ve Çocuk Hakları

Hak kavramı, Arapça bir kavram olarak hukuk kelimesinin karşılığıdır (Gözler, 1998; 67). Hukukun ve hukuksal ilişkilerin özünü hak kavramı oluşturmaktadır. Hukuk, toplumun genel yararı ve düzeni için devlet tarafından yaptırıma bağlanmış kurallar bütünüdür. Çocuk hukuku ise hukukun çocuklara has dalıdır ve ana konusunu çocuk hakları oluşturmaktadır.

2.2.1. Hak Kavramı

Hak düşüncesi doğal bir olgudur. İnsan yaşamının başlangıcından itibaren duygusal bir dürtü olarak ortaya çıkmaktadır. Kişiliğin ve düşüncenin gelişmesiyle birlikte, hak yetkisi kişiliğe bağlı bir duruma gelmektedir. Delvecchio “... hak fikrini mutlak olarak tasavvur etmek insan şuurunun (bilincinin) esaslı bir ihtiyaçtır” diyerek hak kavramının psikolojik yönünü vurgulamaktadır (Delvecchio, 1952: 264; İzveren, 1998: 115). Jeremy Bentham, Leon, Duguit ve Hans Kelsen hak kavramını reddeden düşünürlerdir. Onlara göre hak kavramı varsayımsal bir niteliğe sahiptir. Hak kavramının insanları muhtaç duruma getirerek yönetmek için kullanıldığını savunurlar (Emini, 2004: 210-211).

Arapça kökenli olan hak kavramı bazı dillerde hukuk kavramı ile aynı kavram tarafından nitelendirilmiştir. Latince ‘ius’, Almancada ‘recht’, Fransızca ‘droit’, İtalyanca ise ‘diritto’ kelimeleri hak ve hukuk kavramları yerine kullanılmıştır (Gözler, 1998: 317).

Hak kavramı, Türk Dil Kurumu tarafından “*adalet; adaletin, hukukun gerektirdiği veya birine ayırdığı şey; pay*” şeklinde tanımlanmıştır (sozluk.gov.tr, 2021). Hukuk sözlüğünde ise hak “*hukuken korunan menfaat; adalet; insaf; hakkaniyet; kişilere tanınan yetki; davranış özgürlüğü; edinilebilme, sahiplik ileri sürebilme yetkisi; yasaca tanınan ayrıcalık*” şeklinde tanımlanmıştır (Yılmaz, 2002: 438).

Haklar, insanların menfaatlerini korumak amacıyla vardır. İnsanların menfaatlerini korunmasında ilerleme sağlanmasıyla birlikte toplum içerisindeki engelli, çocuk, kadın gibi grupların haklarının korunmadığı fark edilmiştir.

2.2.2. Çocuk Hakları

Çocuk hakları, çocukların doğuştan sahip oldukları sağlık, barınma, eğitim, psikolojik ve fiziksel şiddet ve sömürüden korunması gibi temel ihtiyaçları savunan haklar olarak ifade edilebilir (Erbay, 2019; 29). Yani çocuk hakları, çocuğun fiziksel, psikolojik, duygusal ve ahlaki açıdan sağlıklı, özgür ve tam gelişebilmesi için çocuğa sağlanan haklardır.

Çocuk haklarının sınırları tartışmalı bir konudur. Bu tartışmanın en temel sebepleri toplumlar arasındaki kültürel, felsefi, ahlaki ve yasal farklılıklardır. Örneğin John Holt çocuklar için kapsamlı bir haklar listesi oluşturmaktadır. Bu listede oy kullanma, gayrimenkul sahibi olma, seyahat etme, çalışma, yasal ve mali sorumluluklara sahip olma, araç ve ilaç kullanma gibi haklar yer almaktadır. Pinchbeck ve Hewitt ise Holt'a göre daha temel ihtiyaçları savunmaktadır. Onların listesinde ise yeterli gıda tüketimi, giyim, tıbbi bakım, korunma ile eğitim ve öğretim hakları yer almaktadır. Franklin ise hakların sınırları tartışmasında sınıflandırma yapılmasını savunmuştur. Bu ayrım yasal haklar ve manevi haklar şeklindedir. Yasal hak, ülke tarafından bireye verilen ve uygulanan yani var olan haklardır. Manevi hak ise doğrulanabilir bir yetkiyi tavsiye eder. Yasal hak her zaman uygulanmak zorundayken, manevi hak her zaman uygulanmaz. Çocuk hakları konusunda ise hem yasal hem de manevi haklar tanınmalı ve geliştirilmelidir (Franklin, 1993;28 – 30).

Çocuk hakları konusunda yapılan başka bir sınıflandırma ise hakları dört ayrı kategoride incelemiştir. Bunlar; refah hakları, koruyucu haklar, yetişkin hakları ve ana-babalara karşı haklardır (Ballar, 1998: 21 – 26). Refah hakları, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Beyannamesinde yer alan ve çocukların beslenme, sağlık, barınma ve eğitim hakkını kapsayan haklardır. Korumacı haklar, çocukları ilgi eksikliğinden, ihmalden, fiziksel ve psikolojik her türlü şiddetten korumayı amaçlamaktadır. Çocuklar kötü muamele ile karşı karşıya kaldıklarında devlete başvurumaktadırlar. Ancak, devlet burada çocuğun çıkarları üzerindeki otorite ve karar alma yetkisini aileye ya da sosyal hizmetler gibi kuruluşlara vermektedir. Bu nedenle de korumacı haklar paternalist bir yaklaşımdır. Yetişkin hakları, çocukların yetişkinlerin sahip olduğu haklara sahip olmasını savunur. Bunun nedeni yaşın

ayrımcılık oluşturmada kıstas seçilmesine karşı çıkmalarıdır. Çocuklar, oy kullanma, evlenme ve çalışma gibi yetişkinlerin tam ve özgür bir yaşam için vazgeçilmez haklarından yoksundurlar. Bu yoksunluğun temeli olan yaş sınırlaması, insani gelişim ve olgunlaşma süresinin eşitsizliğini yok saymaktadır. Son kategori olan ana-babalara karşı haklar ise çocukların reşit olmadan önce daha fazla bağımsız olmak amacıyla ana-babalarına karşı ileri sürdükleri haklardır. Bu haklar; ne yenileceği, çocukların saç uzunlukları, ne giyeceği gibi basit konulardan evden ayrı yaşamak ve kürtaj yaptırmak gibi önemli kararları kapsayan bir dizi haktır (Franklin, 1993; 30 – 33).

Çocuk hakları konusuna kapsamlı olarak Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde değinilir. Sözleşme çocukların aslında insan olduğunu vurgulayarak çocuk haklarını temelde insan haklarına dayandırmıştır. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi yalnızca insan haklarını tekrar etmez, bununla birlikte onu güçlendirir. BMÇHS' de ayrıca sadece çocuğa özgü olan haklarda sözleşmede yer almaktadır. Bunlar ebeveynleri tanıma, oyun oynama, aileyle birlikte yaşama, eğitim, cinsel istismardan korunma gibi haklardır. BMÇHS çocuk haklarını dört temel kategoriye ayırmıştır. İlk kategori yaşama hakkıdır. Yaşama hakları, çocuğun uygun ve sağlıklı bir ortamda bulunma, sağlık hizmeti alma, beslenme ve barınma hakkıdır. İkinci kategori gelişme haklarıdır. Gelişme hakları, çocuğun fiziksel ve duygusal olarak yeteneklerinin gelişmesini sağlamak amacıyla gerekli oyun, dinlenme, eğitim, bilgi edinme ve alma hakkı ile din, vicdan ve düşünce özgürlüğünün sağlanmasıdır. Üçüncü kategori ise korunma haklarıdır. Korunma hakları, çocuğun fiziksel ve psikolojik şiddetten, istismardan, silahlı çatışmadan ve çalışma yaşamından korunmasını sağlar. Son kategori ise katılma haklarıdır. Katılma hakları, çocuğun ailede ve toplumda düşünce ve görüşlerini serbestçe açıklaması, onu ilgilendiren konularda karar alımına katılması, dernek kurma gibi hakları kapsar (Hayran Polat, 2020; 23-24). Tekrara düşmemek amacıyla bu bölümde BMÇHS' de yer alan çocuk haklarına burada kısaca değinilmiştir. Diğer bölümlerde detaylı olarak işlenecektir.

Türk hukuku bakımından çocuğun başlangıcı önceki başlıkta da değinildiği gibi tam ve sağ doğum ile başlamaktadır ve genel olarak on sekiz yaşın doldurulması ile de son bulmaktadır. Çocuğun hukuki durumunun incelenmesi için sahip olduğu ehliyetlere

bakılması gerekmektedir. Birey, hak ve fiil ehliyetine sahip olabilmektedir. Hak ehliyeti, haklara ve borçlara sahip olabilmesini sağlayan ehliyettir. TMK' nın 8. maddesine göre herkes hak ehliyetine sahiptir (TMK, md.8). Çocuk ise sağ doğmak şartıyla ana rahmine düştüğünü andan itibaren kişiliği başlar. Kişiliğe bağlı olarak da hak ehliyetine sahip olur (TMK, md. 28). Hukuk düzeni yaş ve cinsiyet gibi farklılıklardan dolayı bazı kişilerin hak ve borçlara sahip olmasını tamamen veya kısmen sınırlayabilmektedir. Türk hukuk sisteminde farklı sınırlanma sebepleri mevcuttur ancak çalışma kapsamı nedeniyle yalnızca yaş kriterine değinilecektir. Türk medeni hukukunda bazı haklara sahip olabilmek için muayyen bir yaşa gelmek gerekir. Örneğin, bir bireyin evlenebilmesi için on yedi yaşını doldurmuş olması gerekmektedir. Bu yaşa erişmemiş birinin bu hakkını kullanabilme yetkisi bulunmamaktadır. Evlat edinebilmek, cinsiyet değiştirme ve ergin kılınma talebinde bulunmak, vasi olmak veya ölüme bağlı tasarruflarda bulunabilmek için belirli bir yaşa erişmek gerekmektedir (Hayran Polat, 2020; 29-31). Fiil ehliyeti, bireyin kendi fiilleriyle haklara ve borçlara sahip olabilmesidir. Çocuk fiil ehliyetine doğuştan sahip olamaz. Bunun sebebi, çocuğun borç ve haklara kendi fiilleriyle meydana getirmemesidir. Ayrıca fiil ehliyetine sahip olabilmek için kanunen belirli bir olgunluk seviyesine ulaşmak gerekmektedir. Kanunen birinin fiil ehliyetine sahip olabilmesi için üç temel kıstas değerlendirilmektedir. Bunlar; ergin olmak, ayırt etme gücüne sahip olmak ve kısıtlı olmamaktır (Kayıhan; Ünlütepe, 2016: 194 – 199). TMK' ya göre on sekiz yaşın doldurulmasıyla, evlenmeyle ya da mahkeme kararıyla ergin sayılmaktadır (TMK md.11 ve md.12). Bu şartlar sağlandığında da çocukluk sona ermektedir. Yani, çocuk fiil ehliyetinin şartlarından birini sağlayamamaktadır. Bu nedenle tam bir fiil ehliyetine sahip olamaz. Fiil ehliyeti bakımından çocuk ya tam ehliyetsiz ya da sınırlı ehliyetsiz olabilmektedir. TMK' ya göre hakim; akıl yoksunluğu, akıl hastalığı, alkol ve uyuşturucu madde kullanımı gibi, kötü yaşam tarzı gibi nedenlerden dolayı ergin bir kişinin kısıtlı olduğuna karar vererek fiil ehliyetini kaldırabilir. Çocuklar kanunen fiil ehliyetinden kısıtlı olduklarından dolayı, hakim kararıyla kısıtlanmaları söz konusu değildir. Ayırt etme gücüne sahip olmak çocuk için ehliyetinin kapsamını belirlemekteki tek koşuldur. Eğer çocuk ayırt etme gücüne sahip değilse tam ehliyetsiz, ayırt etme gücüne sahipse sınırlı ehliyetsiz olmaktadır. TMK 13. madde “... yaşının küçüklüğü yüzünden veya akıl hastalığı, akıl zayıflığı, sarhoşluk ya da buna benzer nedenlerden biriyle akla uygun biçimde davranma yeteneğinden yoksun olmayan herkes, bu kanuna göre ayırt etme gücüne sahiptir” şeklinde ayırt etme gücünü tanımlamıştır. Bu hükme göre ayırt etme gücü kişinin akla uygu biçimde davranma, eylemlerinin sebep ve

sonuçlarını anlama yeteneğidir. Ayırt etme gücünün varlığı göreceli bir kavramdır ve her somut olayda tekrar değerlendirilir. Çocuk açısından bakacak olursak yaş küçüklüğü sebebiyle yaşamın ilk dönemlerinde ayırt etme gücünden yoksundur. Ancak ilerleyen dönemlerde akla uygun davranma ve eylemlerinin sebep ve sonuçlarını kavrayabilme yeteneğine sahip olmaktadır. TMK’ da çocukların hangi yaştan itibaren ayırt etme gücüne sahip olacağı ile ilgili bir hüküm bulunmamaktadır. Bu sebeple çocuğun ayırt etme gücü her somut olayda tekrar değerlendirilmek üzere hakimin takdir yetkisine bırakılmıştır. Ayırt etme gücü olmayan çocuk, fiil ehliyeti bakımından mutlak surette yoksundur yani tam ehliyetsizdir. TMK 15. maddeye göre çocuğun yaptığı eylemlerin hiçbiri hukuki sonuç doğurmaz. Ergin olmamış ancak ayırt etme gücüne sahip çocuklar fiil ehliyeti bakımından sınırlı ehliyetsiz olurlar. Ancak Türk hukuk sisteminde belirtildiği gibi ayırt etme gücüne sahip olmanın bir yaşı yoktur. Ayırt etme gücüne sahip çocuk, yasal temsilcisinin izni veya onayı ile hukuki işlem yapabilir, ya da bu işlemleri çocuk adına yasal temsilcisi bizzat yapabilir. Çocuğun kendi başına yapacağı işlemler onu borç altına sokmayan yalnızca yarar sağlayan hukuki işlemler olabilir (Akyüz, 2010; 87-95).

2.3. Uluslararası Hukukta Çocuk Hakları

10 Aralık 1948 tarihinde Birleşmiş Milletler tarafından 30 maddeden oluşan İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi kabul edilmiştir. Bu bildirinin temel öğretisi “İnsanlar doğuştan eşit ve devredilemez haklara sahiptir”.

Uluslararası hukukta çocukların kendilerine has haklara sahip olmasıyla ilgili düzenlemelerin yapılması ihtiyacı iki önemli sebepten dolayı doğmuştur. Bunlardan ilki, çocuğun “küçük yetişkin” olduğu düşüncesinin yıkılmasıdır. Çocuk; fiziksel, düşünsel ve karakteristik özellikleri ile yetişkinlerden farklı özel ihtiyaçları olan özel bir bireydir. İkinci sebep ise küresel ölçekte gerçekleşen tüm olumsuz durumlardan en çok zarar gören kesimin çocuklar olmasıdır. Bugün dünyada yeterli beslenme şartını sağlayamayan, tam ve sağlıklı barınma ihtiyacını karşılayamayan, sağlık ve eğitim hizmetlerinden yoksun, cinsel ticaret objesi olan milyonlarca çocuk bulunmaktadır (Akyüz, 2010; 32-33).

1894 senesinde Jules de Jeune tarafından ilk kez küresel ölçekte çocukların korunmasına yönelik bir birlik oluşturulması fikri ortaya atılmıştır. Bu fikre sıcak bakan Avrupa devletlerinin delegeleri konunun görüşülmesi amacıyla Paris’te hususi bir toplantı gerçekleştirmişlerdir. 1912 senesinde ise İsviçre’de ise çocukların ve annelerin korunması konusunda küresel bir merkez kurulması amacıyla ilk resmi adım atılmıştır. Belçika’da da aynı dönemlerde benzer adımlar atılmıştır. Ancak Birinci Dünya Savaşı’nın çıkması ile çocuk konusunda atılan adımlar yarıda kesilmiştir (Akyüz, 2010; 33-34).

Küresel ölçekte Birinci Dünya Savaşı’nın bitimine kadar çocuk haklarını içeren herhangi bir bildiri yayımlanmamıştır. Savaşın bitiminin ardından Cenevre’de kurulan “Uluslararası Çocuklara Yardım Birliği” 1924 senesinde çocuk hakları alanında uluslararası ilk belge niteliği taşıyan “Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi” ni yayımlamıştır (Dirican, 2018; 44).

5-9 Nisan 1936 tarihleri arasında Balkan ülkelerindeki çocukların korunması amacıyla Türkiye’nin de iştirak ettiği Birinci Balkan Kongresi yapılmıştır. Bunun akabinde sağlık, çalışma ve korunma gibi konuları içeren İkinci Balkan Kongresi yapılmıştır. Balkan Kongreleri Türkiye’nin de içerisinde yer aldığı ilk uluslararası çalışmadır (Akyüz, 2010; 34).

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirisi göz önüne alınarak Türk Çocuk Hakları Bildirisi ortaya konmuştur. Altı maddeden meydana gelen bildiri 28 Haziran 1963 tarihinde UNESCO Türkiye Milli Komisyonu 7. Genel Kurul tarafından onaylanmıştır (Erbay, 2019;40).

Bu süreç boyunca hazırlanan bildirgeler devletler tarafından kabul edilen ancak bir bağlayıcılığı olmayan maddeler içermektedir. Çocuk haklarının küresel boyutta korunması düşüncesi ile 20 Kasım 1989 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından “Çocuk Haklarına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi” taraf devletlerin onayına açılmıştır (Kurt, 2016;106).

Çocuk hakları, içeriği ve önemi dikkate alınarak tüm ülkelerin öncelik gösterdiği bir konudur. Bu kapsamda devletlerin çocuklarını korumak amacıyla yerel hukuk çalışmalarını yapmasının yanı sıra uluslararası boyutta da birçok çalışma yapılmıştır. Tarihsel sürece bakıldığında çocuk hakları konusunda karşımıza dört önemli belge çıkmaktadır. Bunlar; 1924 tarihli Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi, 1959 tarihli Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi, 1963 tarihli Türk Çocuk Hakları Bildirisi ve 1989 tarihli Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'dir.

2.3.1. 1924 Tarihli Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi

I. Dünya Savaşı'nın sonlanmasıyla, savaşın fiziksel ve psikolojik olumsuz etkilerinden en çok çocukların mağdur olduğu tespit edilmiştir. İngiliz Eglantyne Jebb' in savaş mağduru çocuklar için yaptığı "çocukları kurtarın" çağrısı büyük dikkat çekmiştir (Erbay, 2019; 36). Bunun akabinde 1920 senesinde Cenevre'de "Uluslararası Çocuklara Yardım Birliği" kurulmuştur. Bu birlik 26 Eylül 1924 tarihinde çocuk hakları konusunda uluslararası alanda atılan ilk adım olan ve beş maddeden oluşan "Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi" ni yayımlamıştır. Bildirgeyi Türkiye Cumhuriyeti adına Gazi Mustafa Kemal Atatürk imzalamıştır. Bildirge' de yer alan maddeler şu şekildedir (Hareket, 2020; 43):

1. Çocuk, bedenen ve ruhen doğal biçimde gelişmesine olanak sağlayan şartlar içinde bulundurulmalıdır.
2. Acıkan çocuk beslenmeli, hasta çocuk tedavi edilmeli, fikren geri kalmış çocuk eğitilmeli, yoldan çıkmış çocuk doğru yola getirilmeli, terk edilmiş çocuk doğru yola getirilmeli, terk edilmiş çocuk korunmalıdır.
3. Herhangi bir felaketten anında yardım öncelikle çocuğa yapılmalıdır.
4. Çocuk hayatını kazanabilecek hale getirilmelidir ve her türlü istismara karşı korunmalıdır.
5. Çocuk yeteneklerini hemcinslerinin hizmetine adayacak bir ruh ve düşünce içerisinde yetiştirilmelidir.

Şekil 4. 1924 Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi'nin Orijinal Metni Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi

Kaynakça: <https://hukukbook.com/cocuk-haklari-bildirgesi/>

Ancak, 1939 senesinde İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte Milletler Cemiyeti hükümsüz hale gelmiştir. Bildirge, Cemiyetin hükümsüz kalması ile faaliyete geçememiş ve herhangi bir yaptırımını kalmamıştır (Kurt, 2016;104).

2.3.2. 1959 Tarihli Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi

Birleşmiş Milletler Örgütü'nün kurulması akabinde çocuk sorunlarıyla özel olarak ilgilenilmesi ve aktifliğini yitiren Milletler Cemiyeti'nin görevlerinin aktarımı ile ilgilenmesi amacıyla "Sosyal Sorunlar Meclisi" kurulmuştur (Akyüz, 1980; 341). Sosyal Sorunlar Meclisi, 3 Nisan 1950 tarihinde gerçekleştirdiği toplantıda Cenevre Çocuk Hakları Bildirisi'nin İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin sahip olduğu modern perspektife göre

revize edilmesine karar vermiştir. 1947 senesinde yeni hazırlanan tasarı incelenmesi amacıyla Birleşmiş Milletler üye devletlerine gönderilmiştir. Gerekli görüşler alınarak ve son düzenlemelerin yapılmasıyla 20 Kasım 1959 tarihinde “Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi” Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nda oy birliği ile kabul edilmiştir (Erbay, 2019;37).

II. Dünya Savaşı’nın sonlanmasıyla, savaşın fiziksel ve psikolojik olumsuz etkilerinden yine en çok çocuklar mağdur olmuştur. Savaşın çocuklar üzerinde yarattığı olumsuz etkinin giderilmesi, doğum öncesi süreç ile başlayarak ihtiyaçlarının özel olarak tespit edilmesi, çocukların korunmaya ve özel olarak bakıma muhtaç olduğu konularının ele alınması ve sağlanacak imkanlardan tüm çocukların yararlanması için gerekli şartların sağlanması vurgulanmıştır. On maddeden oluşan Bildirge, kendisinden önceki tüm çalışmaları kapsayıcı bir nitelikte olmakla birlikte daha sonraki çalışmalara da ışık tutmuştur (Hareket, 2020;43-44). Ancak Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi, Cenevre Bildirisi gibi herhangi bir yaptırım gücüne sahip değildir (Kurt, 2016; 105). Bildirge şu maddeleri içermektedir (Hareket, 2020; 44):

1. Tüm dünya çocukları bu bildirgedeki haklardan din, dil, ırk, renk, cinsiyet, milliyet, mülkiyet, siyasi, sosyal sınıf ayrımı yapılmaksızın yararlanmalıdır.
2. Çocuklar özel olarak korunmalı, yasa ve gerekli kurumların yardımı ile fiziksel, zihinsel, ahlaki, ruhsal ve toplumsal olarak sağlıklı normal koşullar altında özgür ve onurunun zedelenmeyecek şekilde yetişmesi sağlanmalıdır. Bu amaçla çıkarılacak yasalarda çocuğun en yüksek çıkarı gözetilmelidir.
3. Her çocuğun doğduğu anda bir adı ve bir devletin vatandaşı olma hakkı vardır.
4. Çocuklar sosyal güvenlikten yararlanmalı, sağlıklı bir biçimde büyümesi için kendisine ve annesine doğum öncesi ve sonrası özel bakım ve korunma sağlanmalıdır. Çocuklara yeterli beslenme, barınma, dinlenme, oyun olanakları ile gerekli tıbbi bakım sağlanmalıdır.
5. Fiziksel, zihinsel ya da sosyal bakımdan özürlü çocuğa gerekli tedavi, eğitim ve bakım sağlanmalıdır.

6. Çocuğun kişiliğini geliştirmesi için anlayış ve sevgiye gereksinimi vardır. Anne ve babasının bakımı ve sorumluluğu altında her durumda bir sevgi ve güvenlik ortamında yetişmelidir. Küçük yaşlarda çocuğu annesinden ayırmamak için bütün olanaklar kullanılmalıdır. Ailesi ve yeterli maddi desteği olmayan çocuklar özel bakım sağlamak toplumun ve kurumların görevidir. Çocuk sayısı fazla olan ailelere devlet yardımı yapılmalıdır.
7. Genel kültür ve yeteneklerini, bireysel karar verme gücü, ahlaki ve toplumsal sorumluluğu geliştirecek ve topluma yararlı bir üye olmasını sağlayacak eğitim hakkı verilmelidir. Bu eğitimde sorumluluk önce ailenin olmalıdır. Eğitimin ilk aşamaları parasız ve zorunlu olmalıdır.
8. Çocuk her koşulda koruma ve kurtarma olanaklarından ilk yararlananlar arasında olmalıdır.
9. Çocuklar her türlü istismar, ihmal ve sömürüye karşı korunmalı ve hiçbir şekilde ticaret konusu olmamalıdır. Çocuk uygun asgari bir yaştan önce çalıştırılmayacak, sağlığını ve eğitimini tehlikeye sokacak fiziksel, zihinsel ve ahlaki gelişmesini engelleyecek bir işe girmeye zorlanmayacak ve izin verilmeyecektir.
10. Çocuk ırk, din ya da başka bir ayrımcılığı teşvik eden uygulamalardan korunacaktır. Anlayış, hoşgörü, insanlar arası dostluk, barış ve evrensel kardeşlik ortamında enerji ve yeteneklerini diğer insanların hizmetine sunulması gerektiği bilinciyle yetiştirilmelidir.

2.3.3. 1963 Tarihli Türk Çocuk Hakları Bildirisi

Türk Çocuk Hakları Bildirisi, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi'nin felsefesini temel alarak hazırlanmıştır. Altı maddeden oluşan Bildiri, 28 Haziran 1963 tarihinde UNESCO Türkiye Milli Komisyonu 7. Genel Kurulu tarafından kabul edilmiştir. Bildiride ebeveynlerin ve devletin çocuk konusundaki sorumluluğundan bahsedilmektedir. Türk Çocuk Hakları Bildirisi'nin maddeleri şu şekildedir (Kurt, 2016; 105-106):

1. İyi bakım, iyi yetiştirilme ve çocuğa uygun bir eğitim, her yerde ilgi, sevgi ve yardım görme her Türk çocuğunun hakkıdır. Resmi, özel her kurum, her yurttaş bu çocuk hakkını tanımak, eldeki olanaklarla onu gerçekleştirmek yükümlülüğündedir. Sıkıntı içinde bulunan çocuğun kurtarılmasına öncelik verilir.
2. 16 yaşından önce hiçbir çocuk resmi öğreniminden alıkonularak özel işlerde çalıştırılmaz. Hiçbir şekilde sömürülemez.
3. Her ana baba çocuğuna bakmakla yükümlüdür. Orta dereceli öğrenime devam etmeyen, edemeyenlerin gerekli bilgi ve becerileri kazanmaları için devlet kurslar açar. Ana babanın yeterli olmadığı durumlar bu görev çocuğunun birinci derece yakın akrabalarına ve devlete düşer.
4. İlköğretimden sonra orta dereceli okullara devam etmeyenler, edemeyenler için teknik, tarımsal bilgi ve beceri kazandıran kurslar açılması ve bu kurslardan çocukların yararlanması için Milli Eğitim Bakanlığı, Belediye Başkanlığı ve muhtarlar iş birliği yapmakla yükümlüdür.
5. Sakat ve uyumsuz çocukların iyileştirilmeleri, yaşama zorluğu çeken çocukların kurtarılmaları, durumlarına uygun bir meslek için kendi yaşamlarını kazanacak derecede başarılı ve güçlü yetiştirilmeleri ana baba ile birlikte devletin ve bu amaçla kurulmuş örgütlerin ödevidir.
6. Çocuğun korunması ile ilgili yasalar öncelikle hazırlanıp çıkarılmalı, geciktirmeden uygulanmalıdır.

2.3.4. 1989 Tarihli Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 20 Kasım 1989 tarihinde kabul edilen Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi çocuk hakları konusunda en kapsamlı temel yasal metindir. Sözleşmeyle birlikte insan hakları ile ilişkili tüm haklar çocuklara da tanınmıştır. Sözleşmenin hukuksal geçmişi 1924 tarihli Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi ve 1959 tarihli Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi'ne dayanmaktadır. Felsefi olarak ise İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşme ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Sözleşme' ye dayanmaktadır. Aynı zamanda Sözleşme' de bazı yasal metinlere atıfta bulunulmuştur. Bunlar; Çocuğun

Korunması ve Esenliği' ne İlişkin Toplumsal ve Hukuksal Bildirisi, Çocuk Mahkemelerinin Yönetimi Hakkında Birleşmiş Milletler Asgari Standart Kuralları (Beijing Kuralları), Acil Durumlarda ve Silahlı Çatışma Halinde Kadınların ve Çocukların Korunmasına İlişkin Bildiri' dir (Tuna, 2020; 76).

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin hazırlık süreci on yıl sürmüştür. İlk olarak 1979 Uluslararası Çocuk Yılı'nda Polonya yetkilileri daha önce yapılan çalışmaların bağlayıcı olmadığını ve çocuk hakları konusunda bağlayıcılığı olan bir belge hazırlanmasını önermiştir. Dikkate alınan öneri akabinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 1979 senesinde 43 üye devletin temsilcisinden meydana gelen "Açık Uçlu Çalışma Grubu" oluşturulmuştur. Grup, Adam LOPATKA (Polonya Bilimler Akademisi Hukuk ve Devlet Enstitüsü eski yöneticisi) başkanlığında her yılın ocak ayında toplanmıştır. Toplantıda ideolojik farklılıklar meydana gelmiştir. Örneğin, Polonya materyalist hakları savunurken, Amerika Birleşik Devletleri materyalist olmayan hakları savunmuştur. Çin tarafından verilen evlilik dışı doğum konusu ile ilgili bir öneri, Irak, Fas ve Cezayir tarafından şiddetle karşı çıkmıştır. Tüm tartışmaların ardından 5 Şubat 1988'de sözleşmenin ilk taslağı Birleşmiş Milletler Sekreterliği'ne incelenmesi amacıyla gönderilmiştir. Gerekli düzenlemelerin yapılmasının ardından 10 yıllık çalışma 20 Kasım 1989'da Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda oy birliği ile kabul edilmiştir (Erbay, 2019; 42). Sözleşme 26 Ocak 1990'da imzaya açılmıştır ve ilk gün 61 ülke tarafından imzalanmıştır. 49. madde gereğı Sözleşme, 2 Eylül 1990'da yürürlüğe girmiştir (Tuna, 2020; 76).

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi, önsöz ve üç kısımdan meydana gelmektedir. Önsözde, Birleşmiş Milletlerin temel ilkelerine, insan hakları sözleşmesine ve bildirilerine atıfta bulunmaktadır. Aynı zamanda çocukların savunmasız olduğunu bu nedenle özel korunmaya ve özel gereksinime ihtiyaç duydukları vurgulanmaktadır. Çocukların korunma ihtiyacını gerçekleştirme önce aileye, yetersiz kaldıkları durumda ise devlete vermiştir (Akyüz, 2010; 36). Birinci Kısım (1-41), genel ilkelerden, çocukların sahip olduğu haklardan ve taraf devletlerin sorumluluğundan bahsetmektedir. İkinci Kısım (42-45), taraf devletlerin çocuk hakları konusunda yaptıkları çalışmaları incelemek ve izlemek

amacıyla Çocuk Hakları Komitesi'nin kuruluşunu, üye seçimlerini, yöntemlerine ilişkin kararları içermektedir. Üçüncü Kısımda (46-54) ise, yürürlük ve yürütmeye ilgili hükümler yer almaktadır (Tuna, 2020; 76)

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi ilk maddede çocuğun tanımını yapmaktadır. Sözleşmeye göre on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır (Madde 1). Ulusal yasalara göre istisnai olarak erken yaşta reşit olma hakkı saklı tutulmuştur. Reşit sayılan kişi Sözleşmenin sağladığı haklardan yararlanamaz.

Sözleşme dört temel ilkeye dayanır. Bunlar; “ayırım gözetmeme” (Madde 2), “çocuğun yüksek yararı” (Madde 3), “yaşama ve gelişme” (Madde 6) ve “çocuğun görüşlerine saygı” (Madde 3) ilkeleridir. Bu ilkeler çocukların sahip olduğu hakların kullanılmasında kılavuzluk eder (Dirican, 2018; 40).

Ayırım Gözetmeme: Çocuk veya ailesine ırk, renk, milliyet, cinsiyet, toplumsal statü, siyasal düşünce, etnik köken gibi sebeplerden dolayı eşit davranılmamasının engellenmesi anlamına gelir. Sözleşmenin 2.maddesi gereğince tüm çocuklar ayrımcılıktan korunması ve haklarının savunulması sorumluluğu taraf devlete aittir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası 10.maddesi ve Türk Medeni Kanunu 8. maddesinde ayırım gözetmeme ve eşitlik konusuna vurgu yapılmıştır. Bu maddelere göre “herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, dini görüş ve benzeri sebepler fark etmeksizin kanun önünde ve sosyal hizmet temininde eşittir” (Serozan, 2005; 60-61).

Çocuğun Yüksek Yararı: Çocuk hukukunda ortaya çıkan tüm problemlerin her zaman çocuğun yüksek yararının dikkate alınarak çözümlenmesine çocuğun yüksek yararı ilkesi denir. Ana baba, vasiler ya da hukuken sorumlu kişi çocuğun yüksek yararını savunmalıdır. Ancak bu kişiler tarafından sağlanmazsa bu yükümlülük devlete aittir (Serozan, 2005; 65).

Çocuğun yüksek yararı, “çocuklar için neyin iyi olacağını biz karar veririz” diyen yetişkinlerin istismarından korunmalıdır. Yüksek yarar denilerek ön kapıdan içeri alınan çocuk hakları, bu gibi açıklamalarla arka kapıdan çıkarılmamalıdır (Erbay, 2019; 32).

Yaşama ve Gelişme Hakkı: Bu hak, Sözleşmenin hem temel ilkesi ve hem de hakların üst başlığını oluşturmaktadır. Hak, devlete çocuğun hayatta kalması ve gelişimini sağlaması için sorumluluk yükler (Uçuş Güldalı, 2017; 167).

Çocuğun Görüşlerine Saygı Gösterilmesi: Fikir oluşturma kabiliyetine sahip çocuğun, kendisini ilgilendiren tüm olaylarda fikrini beyan edebilmesi ve bu fikirlere gerekli ehemmiyetin verilmesidir (Uçuş Güldalı, 2017; 168).

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi’nde yaklaşık olarak kırk adet çocuk hakkı bulunmaktadır. Bunlar, çocuklara nasıl davranılacağını, çocukların ideal hayat standartlarının nasıl olması gerektiği, çocuğun ve çocuğa bakmakla sorumlu kişilerin yükümlülüklerini içermektedir. Sözleşmede yer alan haklar literatürde farklı şekillerde gruplandırılabilir da genel kabul hakların dört gruba ayrıldığı yönündedir. Bunlar; yaşama hakları, gelişme hakları, korunma hakları ve katılma haklarıdır (Akyüz, 2012;4; Tuna, 2020; 79-80).

Yaşama hakları; çocuğun dünyaya gelmesiyle birlikte bir isme sahip olup nüfusa kaydettirilmesi, beslenme, barınma ve sağlık ihtiyaçlarının ideal standartlarda aile ortamında sağlanmasını ifade eder.

Gelişme hakları; eğitim, oyun, dinlenme, bilgi edinme ve bilgi alma, din, vicdan ve düşünce özgürlüğü konularında çocuğun fikirlerini dikkate almak ve bunları kendisinin gerçekleştirmesine olanak sağlayacak ortamın yaratılmasıdır.

Korunma hakları; çocuğun her türlü fiziksel ve psikolojik ihmal, istismar veya şiddet ile savaş, silahlı çatışma ve yargıya karşı korunmasıdır. Ayrıca özel gereksinimli çocukların korunmasını da içermektedir. Korunma hakları çocuğun fiziksel, psikolojik, sosyal ve kültürel açıdan dengede bir ortamda büyümesini amaçlar.

Katılma hakları; çocuğun düşünce ve fikirlerini özgürce açıklama, kendisini ilgilendiren kararlara katılma, dernek kurma gibi çocuğun toplumsal hayatta dinamik bir role sahip olmasını destekleyen haklardır.

Tablo 1: Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi Temel Hakları

Kaynakça: Tuna, 2020; 80

Yaşama Hakları	Gelişme Hakları	Korunma Hakları	Katılma Hakları
<ul style="list-style-type: none"> • Çocuğun yaşama hakkı • Uygun yaşam standartlarına sahip olma hakkı • Tıbbi bakım hakkı • Beslenme hakkı • Barınma hakkı 	<ul style="list-style-type: none"> • Eğitim hakkı • Oyun hakkı • Dinlenme hakkı • Bilgi edinme hakkı • Bilgi alma hakkı • Din, vicdan ve düşünce özgürlüğü 	<ul style="list-style-type: none"> • Yargı sisteminde korunması • Silahlı çatışmada korunması • Çalışma yaşamında korunması • Fiziksel istismardan korunması • Cinsel istismardan korunması • Madde bağımlılığında korunması • Mülteci çocuklar için özel bakıma ilişkin konularda korunması 	<ul style="list-style-type: none"> • Görüşlerini açıklama hakkı • Dernek kurma • Toplanma hakları • Kendisini ilgilendiren konularda karara katılma

Türkiye, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni 29-30 Eylül 1990 tarihinde Genel Merkez'de bir araya gelen "Çocuklar İçin Dünya Zirvesi" nde imzalamıştır. Ancak Sözleşme Türkiye'de resmi olarak 27 Ocak 1995 tarihinde 22184 sayılı Resmi Gazete' de yayımlanması ile yürürlüğe girmiştir ve 4058 sayılı kanun ile mevzuatta yerini almıştır (Erbay, 2019; 42). Türkiye, T.C. Anayasası ve Lozan Anlaşması'nı gerekçe

göstererek 17¹, 29.² ve 30.³ maddelerine çekince koymuştur. Çekince koyulan maddeler azınlıkların dil, kültür ve eğitim hakları ile ilişkilidir. Ancak Türkiye uluslararası anlaşmalarda kabul ettiği azınlık olan gayrimüslim Türkler dışında başka azınlık grup tanımamaktadır (İpek, 2012;159).

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi bazı açılardan eleştirilmektedir. Sözleşme ilk olarak çocuğa getirdiği yaş sınırlamasından dolayı eleştirilir. Sözleşmenin ilk maddesinde belirtilen on sekiz yaş sınırının bireysel yetenek ve kapasiteye göre düzenlenmesi istenilmektedir. Ayrıca çocukluğun başlangıcının belirlenmesindeki muğlaklık da tartışmalara sebep olmuştur. Çocukluk ana rahmine düşmekle mi yoksa doğumla mı başlar sorusunun cevabının belirsizliği hamile kadının tedavisi ve kürtaj gibi konularda eksiklikler olmasına sebep olmuştur. Sözleşmenin en zayıf noktası ise taraf devletlerin iç hukukunda yer bulmadıkça uygulanabilirliğinin düşük olmasıdır (Erbay, 2019; 44-45).

Sözleşmeyi feministlerde farklı açıdan eleştirmektedir. Feministlere göre sözleşme erkek çocuklarını ilgilendiren çocuk asker konusunu ele alırken kız çocukları için büyük sorun teşkil eden çocuk evlilikleri ele alınmamıştır. Aynı zamanda sözleşmenin sahip olduğu cinsiyetsiz bakış açısının cinsiyet ayrımcılığını güçlendirdiği savunulmaktadır. Sözleşmenin aile ve hukuk kurallarındaki güç dağılımını yok saydığı vurgulanmaktadır. Bu sebeple sözleşmenin çocuğun seçim ve katılım hakkını bu bağlamda tekrar değerlendirmesi gerektiğini savunurlar. Ayrıca sözleşmede kadının çocuğun ilk bakıcı olarak görülmesi babalar tarafından suiistimal edilebilme ihtimalini ortaya çıkardığını savunmaktadır. Olsen aynı zamanda Sözleşmenin etnik-merkezci olduğu vurgulamaktadır. Yani Sözleşme Norveç ve Hindistan gibi ülkeler arasındaki farklılıkları yok saymaktadır. Sözleşmeye getirilen en

¹ Sözleşmenin 17. Maddesinin (d) fıkrası “Kitle iletişim araçlarını azınlık grubu veya bir yerli ahaliye mensup çocukların dil gereksinimlerine özel önem göstermeleri konusunda teşvik ederler.”

² Sözleşmenin 29. Maddesinin (c) fıkrası “Çocuğun ana babasına, kültürel kimliğine, dil değerlerine, çocuğun yaşadığı veya geldiği menşe ülkenin ulusal değerlerine ve kendisinininkilerden farklı uygarlıklara saygısının geliştirilmesi”.

³ Sözleşmenin 30.maddesi “Soya, dine ya da dile dayalı azınlıkların ya da yerli halkların var olduğu devletlerde, böyle bir azınlığa mensup olan ya da yerli halktan olan çocuk, ait olduğu azınlık topluluğun diğer üyeleri ile birlikte kendi kültüründen yararlanma, kendi dinine inanma ve uygulama ve kendi dilini kullanma hakkından yoksun bırakılmaz”.

önemli eleştiri ise Sözleşmenin çocukların katkısı olmadan ve yetişkinler tarafından hazırlanmasıdır. Bu durumda çocuğun katılım hakkı ile bir çelişki göstermektedir (Erbay, 2019; 45).

2.4. Dünyada Çocuğun Konumu

Dünyadaki her çocuk fiziksel ve psikolojik gelişimini sağladığı; beslenme, sağlık, barınma ve eğitim gibi temel gereksinimlerinin karşılandığı bir toplumda yaşama hakkına sahiptir. Ancak dünya üzerinde milyonlarca çocuk, ailesi, toplum ya da ülkesi gibi birçok nedenden dolayı bu haklarına tam olarak sahip olamamaktadır. Kaliteli eğitim ve beslenme yetersizliği, sağlık hizmetlerine ulaşamama, yoksulluk, mülteci statüsünde olmak, çocuk işçiliği, şiddet ve istismar gibi temel problemlere günümüzde birçok çocuk maruz kalmaktadır.

Geçtiğimiz yıl (2022) açıklanan verilere göre dünya nüfusunun %26'sı 15 yaş altı çocuklardan oluşmaktadır (<https://data.tuik.gov.tr>, 2023). 2022 UNICEF Dünya Çocukların Durumu Raporu'na göre dünyada yaşanan COVID-19 salgınından en çok etkilenen çocuklar oldu. Raporla göre 5 yaş altı beş çocuktan biri yetersiz tedavi ile hayatını kaybetmektedir. Bu oran son üç yılda on kat artmıştır. Salgın hastalık sebebiyle birçok çocuk eğitim hayatından da geride kalmaktadır. Raporla göre bunun sebebi de ekonomik ayrımcılıktır (<https://www.unicef.org/>, 2023). Birleşmiş Milletler tarafından 2015' de kabul edilen "2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri" nde 2030'a kadar yoksulluğu en aza indirmeyi hedeflediği belirtilmektedir. Bu hedefin gerçekleşmemesi durumunda oluşabilecek problemlerde açıklanmıştır. Bunlar (Ateş, 2020; 24):

- 2030 yılına kadar beş yaşından küçük yaklaşık 52 milyon çocuğun ölebileceğini,
- Gelişmiş ülkelere göre Sahra altı Afrika'daki çocukların ölüm riskinin 16 kat daha fazla olabileceği,
- İleri düzey yoksulluk çeken çocukların %90'ının Sahra altı Afrika'da yaşayacağı,
- 60 milyondan fazla ilköğretim düzeyindeki çocukların okulda olmayacağını ve bu sayının yarısından fazlasının Sahra altı Afrika'dan olacağı,

- 2030'a kadar 18 yaşından küçük 150 milyonun üzerinde kız çocuğunun evleneceği belirtilmiştir.

Yukarıda belirtilen olumsuz durumların gelecekte gerçekleşmesi olasılığı çocukların yaşam alanlarını küçültme ve zarara uğratma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Bu durumların gerçekleşmesiyle de çocuklar hak ihlalleri ile karşı karşıya kalacaktır.

Bulduğumuz yüzyılda okullaşma oranı büyük bir artış göstermesine rağmen, eylül ayında UNESCO tarafından açıklanan raporlara göre 244 milyon çocuk eğitim hakkından yoksun durumdadır. Bu da bize gösteriyor ki çocukların sadece yarısı eğitim hakkına sahiptir (<https://tr.euronews.com>, 2022). Eğitim sistemini COVID-19 küresel salgını da olumsuz yönde etkilemiştir. Birçok ülke okulları kapatmış ve çevrimiçi eğitim sistemine geçmiştir. Dönüşüm sürecinde yoksul aileler eğitime ulaşmada sorun yaşamıştır. Bu sorunda hem çocukların eğitime erişmesine engel olmuş hem de devletlere büyük mali yük yüklemiştir (<https://www.unicef.org>, 2022).

Çocukların karşı karşıya kaldıkları en büyük problemlerden biri de mülteci konumunda bulunmalarıdır. UNİCEF tarafından açıklanan verilere göre 50 milyon çocuk günümüzde mülteci konumundadır. Bu sayıda II. Dünya Savaşından beri açıklanan en yüksek veridir. İklim, çevresel şoklar, savaşlar veya şiddet sebebiyle ülke içinde veya farklı bir ülkeye göç etmek zorunda kalan çocuklar eğitim, sağlık ve korunma gibi temel haklarından yoksun kalmaktadır (<https://www.unicef.org>, 2023).

2022 yılında açıklanan verilere göre 63 milyon kız ve 97 milyon erkek çocuğu olmak üzere toplam 160 milyon çocuk işçi olarak çalışmaktadır. Bu da her 10 çocuktan birinin çalıştığı anlamına gelmektedir. Bu çocukların yarısı ise fiziksel ve psikolojik gelişimlerini olumsuz yönde etkileyecek tehlikeli işlerde çalışmaktadır (<https://www.ilo.org>, 2022). Ucuz işgücü olması nedeniyle işverenler tarafından tercih edilen çocuklar, aileleri tarafından aile ekonomisine katkı sağlaması için çalıştırılmaktadır. Bu durumda çocukların eğitim hayatından yoksun kalmasına sebep olmaktadır.

2.5. Türkiye’de Çocuğun Durumu

Türkiye’de 2022 yılı sonunda açıklanan Adrese Dayalı Nüfus Sistemi verilerine göre ülkenin nüfusunun 22 milyon 578 bin 378’ini çocuklar oluşturmaktadır. Bu da Türkiye nüfusunun %26,5’ünü oluşturmaktadır. TÜİK, Türkiye’de çocuk nüfusunun giderek azalış gösteren bir profil izleyeceğini açıklamıştır. Tahminlere göre, Türkiye’de çocuk nüfusunun 2030’da 25,6; 2060’da 20,4 ve 2080’de %19,0 olması beklenmektedir (<https://data.tuik.gov.tr>, 2023).

Millî Eğitim Bakanlığı’nın verileri incelendiğinde Türkiye’de çocukların ilkökul düzeyinde net okullaşma oranı son üç yılda azalış gösteren bir profil seyretmiştir. 2019/20 yıllarında %98,6 olan bu oran; 2020/21 yıllarında %93,2’ye; 2021/22 yıllarında ise %93,1’e gerilemiştir. Ortaokul düzeyinde net okullaşma oranı ise 2019/20 yılları arasında %97,7 iken 2020/21 yıllarında %88,9’a gerilemiştir. Ancak 2021/22 yıllarında tekrar artış göstererek %89,84’e yükselmiştir. Ortaöğretim düzeyinde net okullaşma oranı incelendiğinde ise son üç yılda düzenli bir artış gözlemlenmiştir. 2019/20 yıllarında %70,3 olan okullaşma oranı; 2020/21 yıllarında %87,9’a; 2021/22 yıllarında ise %89,6’ya yükselmiştir. Yükseköğretim düzeyindeki net okullaşma oranı, ortaöğretim gibi düzenli bir artış göstermiştir. 2019/20 yıllarında %43,3 olan bu oran; 2020/21 yıllarında %44,4’e; 2021/22 yıllarında ise %44,6’ya yükselmiştir (MEB, 2022; 1).

TÜİK tarafından 2019 yılının son üç ayını kapsayan dönemde yapılan “Hane Halkı İşgücü Araştırması”nın 5-17 yaş grubu içerisindeki çocuklara uyguladığı “Çocuk İşgücü Araştırması” verilerine göre 720 bin çocuk aktif olarak çalışmaktadır. Bu da 5-17 yaş grubundaki çocukların %4,4’ünü oluşturmaktadır. Araştırmanın 2020 yılı sonuçlarına göre 15-17 yaş grubundaki çocukların ise %16,2’si aktif çalışandır (<https://www.ilo.org>, 2022). Çalışan çocukların %34,3’ü eğitim hayatlarına devam etmemektedir (<https://data.tuik.gov.tr>, 2022). Türkiye’deki çocukların çalışma sebepleri arasında ilk sırada %35,9 ile “hane halkını ekonomik faaliyetlerine yardımcı olmak” bulunmaktadır. Kısacası, ailelerin ekonomik sorunlarla mücadele etmek amacıyla çocukların çalışmasını normal karşıladığı söylenmektedir (<https://koruncuk.org>, 2022). Çocuk işçiliği, çocukların işgücü olarak

kullanımından dolayı, onların fiziksel, psikolojik, ahlaki ve sosyal yönden gelişimlerini olumsuz yönde etkilemektedir. Aynı zamanda bu durum çocukların, sağlık, eğitim ve güvenlik gibi temel haklardan yoksun kalmasına sebep olmaktadır.

Türkiye'nin çocuklar konusundaki önemli sorunlarından biri de çocuk yaşta evliliğidir. Özellikle kız çocukları geleneksel cinsiyet rolleri ile çocuk yaşta ve zorla evlendirilmektedir. 2019-2021 yılları TÜİK veri verilerine bakıldığında 18 yaş altı evlilik oranlarında büyük bir artış gözlemlenmiştir. 2019'da evlenen toplam çocuk oranı %0,48 iken 2021'de bu oran %15'e yükselmiştir. 18 yaşından önce evlenen erkeklerin oranı 2019'da %0,04 iken 2021'de %4,4'te yükselmiştir. Kadınlarda ise bu oran 2019'da %0,96 iken 2021'de %24,2' ye yükselmiştir (Ateş, 2020; 28; <https://data.tuik.gov.tr>, 2022).

Hem ülkemizde hem de uluslararası alandaki veriler incelendiğinde çocukların burada bahsedilmeyen çocuk anneler, çocuk gelinler, suça sürüklenen çocuklar gibi birçok sorunla karşı karşıya kaldığı görülmektedir. Çocukların büyük bir kısmının yeterli beslenemediği, ekonomik sıkıntılar çektiği, eğitim, sağlık ve barınma gibi birçok haklarından yoksun kaldığı, psikolojik ve fiziksel şiddete ve istismara maruz kaldığı bu dünyada çocuk haklarında daha sık söz edilmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu gelinen noktada haklarını savunmayan çocukların uluslararası örgütler, devlet ile özel kurum ve kuruluşlar tarafından savunulması ve denetlenmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KAMU DENETÇİLİĞİ KURUMU

Çalışmanın bu bölümünde kamu yönetiminde denetim kavramı ve türleri, denetim türlerinden biri olan ombudsmanlık kurumu ve bu kurumun Türkiye'deki yansıması olan Kamu Denetçiliği Kurumu ve Çocukkkdk incelenecektir.

3.1. Kamu Yönetiminde Denetim

Özel bir bilim dalı olarak son yüz elli yıllık zaman diliminde ilerleme gösteren yönetim, genel manada, belirlenen hedeflere ulaşmak amacıyla insan kaynaklarını, araç ve gereçleri, hammaddeleri, parayı ve zamanı koordinasyonlu, verimli ve etkili işlemlerini sağlamak amacıyla karar alma ve uygulama süreçlerinin tamamıdır (Eren, 2011; 3). Yönetimi birbirini takip eden bir süreç olarak gören Henry Fayol, bu süreci; planlama, örgütlenme, yönetme, eşgüdümleme ve denetleme şeklinde beş esas adıma ayırmıştır (Karaboğa ve Zehir, 2020; 58).

Denetim hem özel sektör için hem de kamu yönetimi için vazgeçilmez bir unsurdur. Kamu yönetiminde denetim, Anayasanın ve yasaların oluşturduğu çerçevede yöneticilerin ve personelin hukuka uygun eylemlerde bulunmasını sağlamaktadır. Aynı zamanda denetim ile hedeflenen amaçlara ne kadar ulaşıldığı ve gerçekleştirilen hizmetlerin kamu yararını ne düzeyde sağladığı da tespit edilebilmektedir. Kısacası kamu yönetiminde denetim, iş ve işlemlerin hukuka uygun, etkin, hesap verilebilir ve saydam olabilmesi için ihtiyaç duyulan yöntem ve kurallar bütünüdür (Doğan, 2015; 108).

Kamu hizmetlerinin hukuka ve yerindelik ilkesine mutabık şekilde yerine getirilmesini amaçlayan denetimin literatürde birçok yolu bulunmaktadır. En geniş şekilde

sınıflandırma yapacak olursak denetim yolları; siyasi denetim, idari denetim, yargı denetimi, kamuoyu denetimi, uluslararası denetim ve ombudsmanlık denetimidir.

3.1.1. Denetim Kavramı

Denetim; kurum ya da kuruluşun yahut plan, program veya projenin örgütlenme yapısının, çalışma programının ve hedeflerinin daha önceden saptanan kriterlere mutabık olma derecesinin belirlenmesi ve ortaya çıkan verilerin tarafsız ve sistemli bir şekilde incelenerek taraflara bildirilmesi sürecidir (Köse, 2007; 5).

Başta Hint – Avrupa dil ailesi olmak üzere Batı dillerinde genellikle denetim anlamında “Control” kavramı kullanılmaktadır. Türkçe’ de ise denetim kavramı yerine önceden “rabk ve rükub” kavramlarından türetilen “Murakabe” kullanılmaktaydı. Murakabe; teftiş, gözetleme, sansür ve iç dünyaya dalma anlamlarına gelmektedir (Yüce, 2020; 23 – 24).

TDK Güncel Türkçe Sözlüğünde denetim “bir görevin yolunda yürütülüp yürütülmediğini anlamak için yapılan araştırma, denetim, bakı, teftiş, murakabe, kontrol etme” şeklinde tanımlanmıştır (sozluk.gov.tr, 2022). 30479 sayılı Devlet Denetleme Kurulu Kurulması Hakkında Kanun’un kurulun görevlerini açıkladığı 4. maddede “idarenin hukuka uygunluğunun, düzenli ve verimli şekilde yürütülmesinin ve geliştirilmesinin sağlanması amacıyla...” kurulun temel görevlerinden biri olan denetlemenin tanımı yapılmıştır (30479 sayılı Kanun).

Denetim kavramı ile ilgili niteliklerine göre farklı tanımlamalar yapılmaktadır. İşletme bilimi denetimi, yönetimin fonksiyonlarının planlanan çerçeve içerisinde ne derece başarılı olup olmadığının kontrol edilmesi şeklinde tanımlamaktadır (Ed. Demirci, 2013; 191). Kamu yönetiminde ise denetim, en genel kapsamda, idarenin koyduğu standartları

temel olarak, eylemin standartlar çerçevesinde durumunu ortaya koymak ve uygun öneriler üretmek şeklinde tanımlanmaktadır (Yüce, 2020; 23).

Çalışma kapsamınca denetim; halk adına yetki ve güç kullanabilen, iş ve işlemlerde bulunabilen, kamu görevini yerine getiren ve kamu hizmetini ifa eden kurum ve kuruluşların üst irade tarafından kontrol edilip, uygun olup olmadığının onaylanması durumunu ifade edecektir.

3.1.2. Siyasi Denetim

Kamu yönetimi sistemindeki en önemli denetim yollarından biri siyasi denetimdir. Demokratik sistemlerde siyasi kurum ve kişiler, halk adına faaliyetlerde bulunurlar ve siyasal organlarca ve yasalar tarafından verilen yetkiyi kullanırlar. Yetkinin gerçek sahibi olan siyasi organlar; kurum, kuruluş ve kişiler üzerinde verilen yetkinin kullanımı denetleme, yeniden düzenleme veya geri alma hakkına da sahiptir. Burada bahsedilen siyasi organlar yasama organı ve hükümeti kastetmektedir (Eryılmaz, 2019; 376).

Yasama organı; bütçe görüşmeleri, soruşturma, araştırma, görüşme ve soru gibi birçok vasıta ile yönetimi dolaylı olarak denetleme yetkisine sahiptir (Köse, 2007; 9). Meclis denetimi ya da parlamento denetimi olarak da adlandırılan siyasi denetim yolları Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 98. maddesinde düzenlenmektedir. Bu denetim yollarına ek olarak Anayasa'nın 74. maddesinde dilekçe hakkı düzenlenmiştir. Bu maddeye göre, "Vatandaşlar ve karşılıklılık esasını gözetilmek kaydıyla Türkiye'de ikamet eden yabancılar kendileriyle veya kamu ile ilgili dilek ve şikayetleri hakkında, yetkili makamlara ve Türkiye Millet Meclisine yazı ile başvurma hakkına sahiptirler."

Parlamento denetimi, yürütme organının görevlerini kötüye kullanılmasının, isteğe bağlı ya da anayasa ve kanunlara aykırı iş ve işlemlerin tespit edilmesi ve engel olunmasını içerir. Bu şekilde hem seçmenlerin gözetim yetkisi kullanır hem de vatandaşın hak ve

hürriyeti korunur. Parlamentonun denetim yolları; yazılı soru, meclis araştırması, genel görüşme, gensoru ve meclis soruşturmasıdır (Yüce, 2020; 26).

Yazılı Soru: Soru, parlamentonun bilgi edinme ve denetim yollarından biri olarak Anayasa'nın 98. maddesinde düzenlenmiştir. İlgili maddeye göre Başbakan ya da bakanlardan, Bakanlar Kurulu adına, sözlü ya da yazılı olarak cevaplandırılmak üzere bilgi istenilmesidir. Aynı maddenin devamında hükmün TBMM içtüzüğünde düzenlendiği ifade edilmiştir. Anayasa ve TBMM İçtüzüğünde soru; yazılı ve sözlü olmak üzere ikiye ayrılmıştır (Yıldız, 2012; 230). 16 Nisan 2017'de yapılan referandum ile Anayasa değişikliğine gidilerek Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçilmiştir. Bu geçiş sonucunda “soru” “yazılı soru” olarak değiştirilmiştir. Anayasa'nın 98. maddesinin 5.fikrasına göre yazılı soru, milletvekillerine, Cumhurbaşkanı yardımcılara ve bakanlara onbeş gün içerisinde yazılı olarak cevaplandırılmak üzere yazılı şekilde soru sorulmasıdır. Temelinde sorunun şekli sorma biçimine göre değil, cevaplanma biçimi ile ilgilidir (Yüce, 2020; 27).

Meclis Araştırması: Meclis araştırması, Anayasa'nın 98.maddesinin 2.fikrasında düzenlenmektedir. İlgili maddeye göre Meclis araştırması, Meclisin bir konuda bilgi edinmek amacıyla oluşturduğu özel bir komisyon tarafından yapılan bilgi edinme ve denetim yollarından biridir. Meclis araştırmasının açılabilmesi için; hükümet, siyasi parti grupları ya da yirmi milletvekilinin imzasının olduğu bir önerenin verilmesi gereklidir. Önerenin konusu belirsiz, kapsamlı ve yoruma açık olmamalıdır. Ancak, belirli bir konuda önerge verilebilir. Önerge verildikten sonra Meclis araştırmasına gerek olup olmadığının konusunda TBMM Genel Kurulunda oylama yapılarak karar verilir. Eğer Meclis araştırması açılmasına karar verilirse, siyasi parti gruplarının güçleri oranında kişilerin katıldığı bir komisyon oluşturulur. Bu komisyon, TBMM İç Tüzüğünde gösterilen süre zarfında rapor hazırlar ve rapor TBMM Genel Kurulu'nda görüşülür (İç Tüzük Md. 102/4, Md. 104, Md. 105).

Genel Görüşme: Genel görüşme, Anayasa'nın 98.maddesinin 3.fikrasında düzenlenmektedir. İlgili maddeye göre, genel görüşme toplumu veya devletin faaliyetleri ile alakalı belirli bir konunun, TBMM Genel Kurulda görüşülmesidir. Genel görüşme açılması

ile ilgili hükümler Meclis araştırması ile aynıdır. Genel görüşme önergesinin biçimsel olarak bir form yoktur ancak uygulama da genel görüşme gerekçesiyle birlikte hazırlanması gerekmektedir. Meclis Genel Kurulu, genel görüşme açılıp açılmayacağına karar verir. Eğer görüşme açılmasına karar verilirse, genel görüşme günü özel bir gündem şeklinde Danışma Kurulu tarafından saptanır (İç Tüzük Md.101, Md. 102, Md. 103).

Gensoru: Gensoru, Parlamenter Hükümet Sisteminde, Bakanlar Kurulunun genel politikası veya bir bakanın bakanlığında yürüttüğü politika ve uygulamalarla alakalı olarak Meclis tarafından yürütülen denetim faaliyetidir. Kısacası gensoru, Meclise karşı Bakanlar Kurulunun bireysel ya da toplu olarak sorumlu tutulmasına olanak sağlayan bir faaliyettir. Meclis gensoru aracılığıyla yürütmenin politikasını değiştirme ya da görevini sona erdirmeye imkânına sahiptir. Parlamenter hükümet sistemine özgü olan gensoru, başkanlık sisteminde yürütmenin yasamaya karşı sorumluluğu olmadığından dolayı yer almamaktadır. Çift meclisli parlamenter sistemde ise ikinci meclise karşı hükümetin sorumluluğu olmadığından dolayı gensoru yalnızca birinci mecliste vardır (Yıldız, 2012; 232-234). Türkiye’de ise 16 Nisan 2017 tarihinde gerçekleştirilen referandum ile Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçilmiştir ve gensoru yürürlükten kaldırılmıştır (Yüce, 2020; 29).

Meclis Soruşturması: Parlamenter Hükümet Sisteminde, Meclis soruşturması, Anayasa’nın 100.maddesi ile TBMM İç Tüzüğü’nün 107-113. maddelerinde düzenlenen bir denetim aracıdır. Meclis soruşturmasında hükümet üyelerinin toplu sorumluluğu söz konusu değildir, bireysel sorumluluk söz konusudur. Yani, Anayasa’nın 100. maddesinde de belirtildiği gibi, Meclis soruşturması, Başbakan veya bakanlar hakkındaki yürütülecek soruşturmaları kapsar. Yaptırım siyasi değil, cezai ve malidir. 16 Nisan 2017 tarihinde yapılan referandum ile gensoru ile birlikte Meclis soruşturması da kaldırılmıştır. Anayasanın 98. maddesi 4. fıkrasında yer alan Meclis soruşturması “Meclis soruşturması, Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlar hakkında 106. maddenin beşinci, altıncı ve yedinci fıkrası uyarınca yapılan soruşturmadan ibarettir.” şeklinde revize edilmiştir (Yüce, 2020; 29 – 31).

3.1.3. İdari Denetim

Yönetimin görevlerinin artması ve komplike bir hale gelmesiyle görevlerin kaynağında da artış meydana gelmiştir. Bu artış ile meydana gelen yoğunlukta yönetimin hukuka uygun davranılmasını güçleştirirken, bireysel hakların ihlalini de arttırmıştır (Avşar, 1999; 26).

Bir kamu kuruluşu idari bakımdan iki yol ile denetlenebilir. İlki kamu kuruluşunun kendi kendini denetlemesidir. Kamu kurumunun kendi yapısı içerisinde yürüttüğü denetime “hiyerarşik denetim” ya da “iç denetim” şeklinde adlandırılmaktadır. İkinci idari denetim türü ise kamu kuruluşunun başka bir kamu kurumu tarafından denetlenmesi durumudur. Buna “vesayet denetimi” ya da dış denetim” denilmektedir (Eryılmaz, 2019;383).

Hiyerarşik Denetim: Kamu kurumları yetki ve görev açısından ast- üst şeklinde örgütlenmeye yapısına gitmektedir. Bu örgütlenme biçimi hiyerarşik bir yapılanmayı ortaya çıkarır. İşte bu hiyerarşik yapılanma içerisinde yapılan denetim “hiyerarşik denetim” olarak adlandırılmaktadır. Üstlerin; atama, yükseltme, görev yeri değişikliği ve disiplin cezası verme gibi yetkileri vardır. Astların yaptığı işlemler, üstler tarafından, yapılmadan önce ya da yapıldıktan sonra da denetlenebilir. Denetleme için, muayyen bir yasal dayanağa gereksinim bulunmamaktadır. Hiyerarşik yapılanmada üstler astları, hukuka uygunluk, yerindelik, verimlilik, tutumluluk, hükümet politikaları ve kalkınma planlarındaki amaç ve prensipler çerçevelerinden denetleme yetkisi bulunmaktadır. Bu denetim sonucunda işlemler üstler tarafından; onaylanabilir, değiştirilebilir, uygulaması geciktirilebilir veya iptal edilebilir. (Eryılmaz, 2019; 383 – 384).

Vesayet Denetimi: Kamu kurumlarında organlar veya kişiler üstleri tarafından denetlenebilirken, kurum dışı organlar tarafından da denetlenebilmektedirler. Yani kurumların tamamıyla bir idari bağımsızlığı bulunmamaktadır ve idari bütünlük çerçevesinde kurum dışı organlar tarafından da denetlenir (Doğan, 2015;126). Türk kamu yönetim yapısı “merkezi yönetim” ve “yerel yönetim” olarak ikiye ayrılmıştır. Kamu düzenini ve idarenin bütünlüğünü sağlamak, toplumun genel çıkarlarını korumak ve kamu

hizmetlerinin gerekliliğini kontrol etmek amacıyla merkezi yönetim, yerel yönetimler üzerinde “hukuka uygunluk” ve “yerindelik” olmak üzere iki türlü vesayet denetim yetkisine sahiptir. Vesayet denetimi, anayasal bir denetim türüdür. Denetimi gerçekleştirecek makamlar ve denetimin alanı kanunlarla düzenlenir. Bu özelliği ile vesayet denetimi, hiyerarşik denetimden ayrılmaktadır. Hiyerarşik denetimde olduğu gibi, vesayet makamları, yerel yönetim organlarına ve amirlerine emir ve talimat veremezler (Köse, 2007; 29 – 30).

3.1.4. Yargı Denetimi

Kamu kurumlarını denetlemenin en etkili yöntemi yargı organları tarafından yapılan “yargı denetimi” dir. Demokratik toplumlarda kamu yönetim sistemleri hukuk kuralları ile bağlıdır. Hukuk kuralları ihlal edildiği zaman kurumlar, yaptırımlar ile karşılaşır. Bu sistem hukuk devletinin doğal ve zorunlu bir sonucudur. Bu durumun neticesinde, tüm siyasi sistemler, kamu kurumları iş ve işlemlerine karşı, yargı denetimine bağlanmışlardır. Yargı denetiminin asıl amacı, yönetilenleri yönetenlere karşı korumaktır (Yüce, 2020;34).

Yargı denetimi, yönetimin keyfi uygulamalarına karşı objektif ve yansız bir bağımsız yargıyı ortaya koymaktadır. Yargı denetim türü, Anayasanın 125. maddesinde düzenlenmektedir. İlgili madde de “İdarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır.” hükmü yer almaktadır. Lakin, Anayasanın bu hükmüne karşılık bazı işlemler yargı denetiminin dışında yer almaktadır. Bunlar; Cumhurbaşkanının yalnız başına yaptığı işlemler, Yüksek Askeri Şura kararına bağlı idari işlemler, silahlı kuvvetler üyeleri hakkındaki disiplin cezaları, Hakimler ve Savcılar Kurulunun hakimler ve savcılarının özlük konularına dair aldığı bütün kararlardır. Günday’a göre idari işlemlerin bu şekilde yargı denetiminin dışında bırakılması hukuk devleti anlayışıyla ters düşmektedir (Günday, 2004; 45).

Yargı denetimi, diğer denetim türlerine göre daha etkilidir ancak işlemler daha yavaş ilerler ve sonuçları daha geç alınır. Bu nedenle de kamu hizmetlerinin sunumu da ya yavaşlar ya da zorlaşır. Aynı zamanda yargı denetimi, bireysel yararlar kamusal yarar arasında denge kurma konusunda da eleştirilmektedir (Köse, 2007; 12).

Kamu yönetiminin yargı yoluyla denetlenmesinde iki sistem bulunmaktadır. Bunlar; Anglo-Amerika ülkelerinde uygulan “yargı birliği sistemi” ve Kıt’ a Avrupası ülkelerinde ve Türkiye’de uygulanan “idari yargı sistemi” dir. Yargı birliği sisteminde, kurumun kuruluş kanunu ile iş ve işlemleri genel hukuk kurallarına bağlıdır. Sistemin uygulandığı ülkelerde tek hukuk sistemi ve uyuşmazlıkları çözümleyen tek yargı yolu bulunur. İdari yargı sisteminde ise kurumun kuruluş kanunu ile iş ve işlemlerin farklı özel kanunlarla farklı hukuk düzenine bağlıdır. Sistemin uygulandığı ülkelerde özel hukuk alanında doğan uyuşmazlıklar adli mahkemelerde; idare hukuku alanında doğan uyuşmazlıklar idare mahkemelerinde görülmektedir (Avşar, 1999; 28).

3.1.5. Kamuoyu Denetimi

Kamuoyu denetimi, kamu yetkisi ve kamu kaynağı kullanılarak uygulanan kararların ve hayata geçirilen eylemlerinin halk tarafından gözlemlenerek hukuka aykırı veya adaletsiz olduğu düşünülenlerin karşısında tepki göstermesidir (Nalcı Arıbaş, 2021; 185). Yaptırım gücü olmayan kamuoyu denetimi, kitle iletişim araçlarının gelişim göstermesiyle birlikte daha etkin duruma gelmiştir (Avşar, 1999; 28). Kamu kurumları gerçekleştirdikleri iş ve işlemlerle ilgili olarak kamuoyuna karşı bilgilendirme zorunluluğu hissederler. Özellikle bu perspektiften bakıldığında basın kamu kurumları üzerinde etkili bir denetim aracıdır. Kamuoyu denetiminde, bireyler bireysel ya da toplu şekilde çeşitli yollarla (yazılı, sözlü ya da gösteri yaparak...) kamu kurumunun hatalı buldukları iş ve işlemlerinin geri alınmasını, olumsuz sonuçlarının giderilmesini ya da işlemin yeniden düzenlenmesini talep edebilir. Kamuoyunun denetim yetkisini etkin bir şekilde kullanabilmesi için idarenin iş ve işlemleriyle sıkı bir şekilde ilgilenmesi gerekmektedir. Kamuoyu kendi içerisinde teşkilatlanmaya gidebilir. Ayrıca kamuoyunun etkisinin idarece bilinmesi önem taşımaktadır (Yüce, 2020; 36 – 37).

3.1.6. Uluslararası Denetim

İç hukuk yollarının tükendiği durumlarda uluslararası denetim yollarına başvurulabilir. Uluslararası denetimin amacı, kişilerin haklarını devlete veya idari

kuruluşlara karşı uluslararası alanda korumaktır. Bu şekilde yönetimin uluslararası alanda denetlenmesi olarak ifade edilebilir (Yüce, 2020; 37). 1982 Anayasasının 90. maddesinin 5. fıkrasında “Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası anlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz.” hükmü yer almaktadır.

3.2. Ombudsmanlık Kurumu

Bireyin hak ve özgürlüklerinin idari organlarca korunması, yeni kabul edilebilecek bir konudur. Tarihsel süreçte, sadece hukuki düzenlemeler ve yargı organları aracılığıyla korunamayacağı düşüncesi ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, yürütme ve yasama organlarıyla bağlantılı olarak toplumun her tabakasının temsil edilebileceği, bağımsız, idari ve mali özerkliğe sahip bir kurum oluşturma düşüncesi ortaya çıkmıştır.

Yukarıda incelenen denetim türlerinin genel amacı kamu çıkarlarını ve vatandaşın haklarını korumaktır. Ne yazık ki, yargı organları tarafından yapılan denetim dışındaki denetim yolları idare karşısında vatandaşların hakkını korumakta ikinci seviyede kalmaktadır. Yargı denetimi ise, bireyleri idareye karşı korumada hem çok şekilci hem de yavaş işleyen bir mekanizmadır (Yüce, 2020; 40). Ombudsmanlık denetimi ise diğer denetim yollarından kendisini özgü yapısı, uygulama yöntemleri ve sonuçlar yönlerinden ayırmaktadır (Özden, 2005;19).

3.2.1. Ombudsman Kavramı ve Tanımı

Ombudsman kavramı, 1809'dan beri İsveç başta olmak üzere İskandinav ülkelerinde, halkın idareye karşı olan şikayetlerini incelemek ve sonuçlandırmak ile yetkilendirilmiş resmi kişi olarak tanımlanmaktadır (Yüce, 2020; 41). İsveç'çe eski bir kavram olan Ombudsman etimolojik olarak incelendiğinde temsilci ya da sözcü anlamına gelen “Ombud” kelimesi ile birey ya da kişi anlamına gelen “Man” kavramının birleşmesinden oluşmaktadır ve temsilci kişi anlamına gelmektedir (Büyükavcı, 2008; 10). Terminolojik olarak

incelendiğinde ise halkın şikayetlerini inceleyen, vatandaş ya da memur ile idare arasında gerçekleşen uyuşmazlıklarda hakem rolünü üstlenen görevli kişi anlamına gelmektedir (Dursunoğlu, Boyalı ve Gündoğlu, 2021; 69). Türkçe’ de ise Ombudsman kavramı yerine farklı tanımlamalar kullanılmaktadır. Bunlar; arabulucu, medeni haklar savunucusu, kamu hakemi ve parlamento komiseridir (Ünal ve Erdoğan, 2016; 626).

Özden’e göre Ombudsman; vatandaş ile idare arasındaki uyumunun devamlılığını sağlamak amacıyla bağımsız ve tarafsız bir şekilde hakem görevini yerine getiren kimse olarak tanımlanmaktadır. Bu durum için de idarecilerin ve vatandaşların kanuna uymalarını sağlamayı amaçlar (Özden, 2005; 20). Altuğ’a göre Ombudsman; vatandaşın şikayetini tarafsız bir şekilde dinleyerek soruşturan yüksek seviyeli bir müfettiştir (Altuğ, 2002; 31). Erhüman’ a göre ise Ombudsman; şikayet üzerine ya da re’sen faaliyete geçen, idarenin iş ve işlemlerine karşı hukuka aykırılık ve yerindelik denetimi yapmaya yetkili; hukuka aykırı olan ya da yerinde bulmadığı iş ve işlemlerin geri alınması, kaldırılması ya da doğan zararın giderilmesi amacıyla hukuken bağlayıcılığı olmayan kararlar almaya yetkili; bağımsız ve tarafsız bir devlet organıdır (Erhüman, 2000; 160).

Ombudsmanlık kavramının ve kurumunun net bir çizgisi bulunmamaktadır. Bunun sebebi her toplumun kendi yasal, anayasal düzenine, siyasi ve toplumsal kültürüne göre farklı şekillerde uygulanmasıdır. Yani genel bir Ombudsmanlık çerçevesi çizilir ve ülkeler bunu kendi yapılarına göre detaylandırır. Bu çerçevede genel bir Ombudsmanlık tanımı yapacak olursak;

“Ombudsman, bireylerin temel insan haklarını özellikle iyi yönetilme hakkını korumak, geliştirmek ve yönetimi iyileştirmek amacıyla; yasama organı, yürütme organı veya mahalli idareler tarafından uluslararası, ulusal, bölgesel veya mahalli seviyede ataması yapılan ve kamu idarelerinin gerçekleştirdikleri iş ve işlemlerinden herhangi birinden zarara uğrayan veya haksızlığa maruz kalan bireylerin şikayetlerini kabul edip soruşturmak yoluyla idari makamlara tavsiyelerde bulunan ve atamasını yapan makama rapor sunan, ancak yargılama, işlemde değişiklikte bulunma veya başkaca herhangi bir müeyyidede bulunma yetkisi olmayan müstakil,

tarafsız ve güven duyulan bir kurum veya kimse” olarak tanımlanmaktadır. (Yüce, 2020; 41-42).

Ombudsmannın evrensel bir tanımı olmaması kurulduğu ülkelerde farklı isimler almasına sebep olmuştur. Örneğin; Fransa’da “Le Mediateur”; Norveç, İsveç, Danimarka, Mısır ve Portekiz’de “Ombudsman”; İspanya ve Gürcistan’da “Defensor Del Pueblo (Halk Savunucusu); Arnavutluk, Avusturya, Romanya ve Hırvatistan’da “Volksanwalt (Halkın Avukatı); İngiltere’de ise “Parliamentary Commissioner for Administration (Yönetim İçin Parlamento Komiseri); Türkiye’de ise “Kamu Denetçisi” ifadeleri kullanılmaktadır (Fendoğlu, 2011; 26- 27).

Temizel, devletlerin idari sistemlerine göre fonksiyonlarında meydana gelen değişiklikleri daha net görebilmek amacıyla Ombudsmanları iki gruba ayırmıştır. Bunlar; “Parlamentar Ombudsman” ve “Yönetimsel Ombudsman” şeklindedir. Parlamentar Ombudsmanı; parlamento tarafından seçilen ve parlamentodan gücünü alan, vatandaşların başvurularını aracısız olarak kabul eden, vatandaşın hak ve hürriyetini kamu idarelerine karşı korumakla görevli, vatandaşın ve kamunun güvenini sağlamış kişi olarak tanımlanmaktadır. Yönetimsel Ombudsman ise vatandaş ve idare arasındaki ilişkiyi iyileştirmek, idarenin kötü tutumuna karşı vatandaşın hak ve hürriyetini koruması amacıyla atanan kişi olarak tanımlanmaktadır (Temizel, 1997;59).

3.2.2. Ombudsmanlığın Tarihsel Gelişimi

Vatandaşların, idarecilerin uygun bulmadıkları davranışlarına karşı idareciler hakkında şikayette bulunmaları ve bir denetim kurumu tarafından bu şikayetlerin incelenmesi ile gereklerin yerine getirilmesi isteği tarihin her döneminde var olan bir durumdur (Avşar, 2007; 35).

Ombudsmanlık kurumunun tarihi araştırıldığında birçok farklı kökene dayandırıldığı görülmektedir. Bazı araştırmacılar Ombudsmanlık kurumunu, Roma imparatorluğu

dönemindeki, idareyle ilgili şikayetleri incelemek ve işlemleri denetlemek amacıyla iki denetçinin atıldığı “Halk Tribünleri” ne dayandırmaktadır. Bazı araştırmacılar ise yaklaşık aynı dönemlerde Han Hanedanlığı tarafından, vatandaşların idareye karşı olan şikayetleri incelemek ve idari yetkileri denetlemek amacıyla kurulan “Yuan Kontrol Kurumu” na dayandırmaktadır (Kaya, 2017; 95). Farklı görüşler ise Ombudsmanlık kurumunu İslam devletlerinde var olduğu iddia edilen “Şikayet Üzerine Yargılama Hakkı” sistemine benzetmektedir (Yüce, 2020; 45).

Literatürde Ombudsmanlık kurumunun oluşmasının temellerinin İsveç Kralı XII. Charles atıldığı kabul görmektedir. İsveç Kralı XII. Charles (Demirbaş Şarl), 1709 yılında Poltava’ da Ruslara karşı yenilerek Osmanlı Devleti’ne sığınmıştır (Ünal ve Erdoğan,2016; 627). 1709 – 1714 yılları arasında Kral, Edirne civarlarında bulunan Demirtaş Paşa Konağında ikamet etmiştir. Osmanlı topraklarında kaldığı süre boyunca incelediği kadılık sistemini beğenen Kral, devletin işleyişinde sorun çıkmaması ve adaletsizliklerin önlenmesi konusunda hassas olduğundan Stockholm’de kendisini temsil etmesi amacıyla bir Ombudsman görevlendirmiştir (Kaplan, Macit ve Özcan, 2014; 81). Ombudsmanlık kurumunun temellerinin Osmanlı Devleti’ne dayandığını belirtmiştik. Bu durumun daha da tarihi kökenine bakıldığında Hazreti Ömer ile başlayan ve Arap ülkelerine yayılan Hisbe Teşkilatı ve Muhtesiplik Kurumu; Selçuklu ve Osmanlı Devleti yönetim yapısında bulunan muhtesiplik, iltizam, kadı-ülkudatlık ve kadılık yapılanmalara dayanmaktadır. İslam-Osmanlı medeniyetinde ise “İhtisap Kurumu, Divan, Kazaskerlik, Kad’l-kudatlık, Şurta kavramı, Divan-ı Mezalim, Ahilik, Kadılık, Fütüvvet, Meşveret/Şura ilkesi ve Uzlaşım Heyeti ile Sulh Meclisi” dayandırılmaktadır (Fendoğlu, 2016; 20).

Modern anlamda Ombudsmanlık kurumunun oluşması ise II. Dünya Savaşı’nın bitimine dayanmaktadır. Bu dönem Danimarka başta olmak üzere Batı Avrupa’daki demokratik ülkelerde konuşulmaya başladığı yıllardır. Ombudsmanlık kurumu ilk olarak 1713 yılında İsveç’te uygulanmaya başlanmıştır. 1809 yılında İsveç Anayasasında yer almasıyla birlikte anayasal bir statü kazanmıştır (Çiçekler, 2019; 61). Ombudsmanlık kurumu İsveç’ten sonra ilk olarak Finlandiya’da kurulmuştur. Finlandiya Ombudsmanı bakanları kovuşturma yetkisine sahip olması özelliği dışında İsveç Ombudsmanı ile benzer yetkilere sahiptir (Özden, 2010; 30).

21.yüzyılın başlarında ise gelişmiş ülkeler gibi gelişmekte olan ülkelerde de hukuk devletinin ve demokratikleşmenin iyileşmesinde bir araç olarak görülen Ombudsmanlığın ilk dalgası 1950-1960’larda İskandinav ülkelerinde, ikinci dalgası da İngiliz Milletler Topluluğu (Commonwealth of Nations) ülkelerinde görülmeye başlanmıştır (Yüce, 2020; 47).

Ombudsmanlık kurumunun tarihsel süreç içerisindeki en önemli dönüm noktası 1988 yılında Polonya’da “Yurttaş Hakları Koruyucusu” adı altında kurulmasıdır. Siyasi partilerden bağımsız, önemli denetim yetkilerine sahip, parlamentoya karşı sorumlu bir Ombudsman atanması Polonya’da batı tip demokrasinin gelişimi için atılan önemli bir adımdır (Temizel, 1997; 35-36).

Sonuç olarak, Ombudsmanlık kurumu farklı ülkelerde farklı şekilde uygulanmıştır. Kamu yönetimindeki diğer denetim yollarındaki eksiklikleri kapatması nedeniyle Ombudsmanlık devletlerarasında hızlı şekilde yayılmıştır.

3.2.3 Ombudsmanlığın Denetim Yetkisi

Ombudsmanlığın uygulandığı ülkede yetkili ve yetkisiz olduğu alanlar farklılık göstermesine ek olarak yasalarla tanımlanan geniş bir araştırma ve soruşturma yetkisi bulunmaktadır (Erhüman, 2000; 170). Ombudsman araştırma ya da soruşturma yapacağı konu hakkında şikayet üzerine veya re’sen denetim faaliyetini gerçekleştirmektedir. Konuyla ilgili olarak ombudsman, devlet sırrı ya da ulusal güvenlik bilgilerini içeren belgelerin dışındaki tüm bilgi ve belgeleri kamu kurum ve kuruluşlarından talep edebilmektedir (Özcan, 2017; 78). Yaptığı araştırmalar sonucunda bir karar veren ombudsmanın, bu kararlarının bir bağlayıcılığı veya yaptırım zorunluluğu bulunmamaktadır. Ombudsman aynı zamanda idare tarafından alınan bir karar ya da yapılan bir işlem iptal edemez ve değiştiremez. Ama ombudsman araştırma ve soruşturma sonucu elde ettiği verileri kamuoyuyla paylaşma yetkisine sahiptir (Sezen, 2001; 75).

Ombudsmanlık kurumu, yürütmeye ek olarak, yasama, yargı ve askeri kurumları da denetleme yetkisine sahiptir (Erhüman, 2000; 171). Daha önce de değinildiği gibi ombudsmanlık kurumu uygulandığı ülkeye göre farklılık göstermektedir. Ancak özel hukuk kaynaklı kişiler arası uyuşmazlıklar tüm ülkelerdeki ombudsmanlıkların görev tanımlaması dışında kalmaktadır (Gişi, 2017; 9).

3.2.4. Ombudsmanın Özellikleri

İlk olarak İsveç'te kurulan Ombudsmanlık, yürütme ve yargının denetiminden bağımsız olarak çalışan, yönetim ve yürütmenin faaliyetlerini denetleme yetkisine sahip bir kurumdur. Ek olarak, şikayet üzerine yargıyı da kısmi olarak denetlemek yetkisine sahiptir. İnsan haklarının korunması, idarenin kötü uygulamalarına karşı vatandaşın korunması gibi konular, Ombudsmanlığın ana oluşum sebeplerindedir. Bu özellikler Ombudsmana verilen yetkilerde belirleyicidir. Ancak bu durum, Ombudsmanlık kurumunun olduğu tüm ülkelerde geçerli ve değişmez özelliklere sahip olduğu anlamına gelmez. Yani Ombudsmanlığın net çizgilerle çizilmiş bir yapılanması bulunmamaktadır. Ülkelerin kendi siyasi ve toplumsal kültürüne göre şekil almaktadır (Özden, 2005; 27; Gölönü, 2017; 8). Ancak, Ombudsmanlığın genel özellikleri bellidir. Klasik bir Ombudsmanlık kurumunda olması gerekenler Necip Yüce tarafından özetlenmiştir. Bunlar (Yüce, 2020; 49);

- Ombudsmanlık kurumu genellikle kanun ile kurulmaktadır.
- İşlevsel olarak bağımsızdır ve yönetimin dışında yer almaktadır.
- Ombudsman çalışmalarını yasama ve yürütmeden bağımsızdır.
- Ombudsman, deneyimli, mütehassıs, hür ve yansızdır.
- Ombudsman, alanında uzman kişilerden yardım ve tavsiye alır.
- Halk, ombudsmanlığa rahatça ulaşılabilmesi ve başvuruda bulunabilmesi için. Başvuru esnasında aranan herhangi bir şekil şartı yoktur.
- Ombudsmanlığa başvuruda bireye herhangi bir masraf çıkartmamalıdır.
- Ombudsmanın parlamento ile hiyerarşik bir yapılanması yoktur.
- Ombudsman, parlamento tarafından seçilir ve güvenini kaybettiği zaman yine aynı şekilde parlamento tarafından görevinden geri alınabilir.
- Ombudsman, idareyi parlamento adına denetlemektedir.

- Ombudsmanlık kurumu, görevlerini yerine getirirken büyük bir bağımsızlığa sahiptir. Bu nedenle herhangi bir görevi yaparken hiçbir kurumdan emir veya talimat almaz.
- Ombudsmanın ana ilkesi verimliliklidir.

3.2.5. Ombudsmanlığın Türleri

Ombudsmanlığın türleri dört ana başlık altında incelenir. Bunlar; genel amaçlı ombudsman, özel amaçlı ombudsman, uluslararası ve ulusüstü ombudsman ile özel sektör ombudsmanı şeklindedir.

Genel amaçlı ombudsmanlar, bir hizmeti yerine getirirken kendilerine herhangi bir sınırlama yapmadan idareni yaptığı her türlü işlem, eylem ile kararlarını ve etki ettiği alanları denetleme yetkisini elinde bulunduran ombudsmanlık kurumudur (Efe ve Demirci, 2013; 53-54). Genel amaçlı ombudsmanlar kendi içerisinde ikiye ayrılır. Bunlar; parlamento ombudsmanı ve yerel yönetim ombudsmanıdır. Parlamento ombudsmanı, adını seçildiği kurumdan alır. Gücünün kaynağı da aynı şekilde parlamentodur. Parlamento ombudsmanı, halk tarafından tanınır. Görevi ise, idareye karşı bireylerin hak ve özgürlüklerini savunmak ve korumaktır (Büyükavcı, 2008,11). Yerel yönetim ombudsmanı ise coğrafi olarak kendini belirli bir bölge veya şehir ile kısıtlayan ancak hizmet bakımından kendini kısıtlamayan bir ombudsmandır. Yerel Ombudsmanın görevi mahalli idarelere karşı bireylerin hak ve özgürlüklerini savunmaktır. Ayrıca mahalli idarelerin daha iyi faaliyet göstermesi amacıyla tavsiyelerde bulunur (Kutlu, Örselli ve Kahraman, 2018; 21).

Özel amaçlı ombudsman, genel amaçlı ombudsmanlardan farklı olarak hizmet alanı bakımından sınırlandırılmış ve belli özel alanlara ayrılmıştır. Bu ombudsman tek bir şikayetçi grubun hak ve özgürlüklerini korumak ile yükümlüdür. Bu ombudsmanlar ülkelerin ihtiyaçlarına göre ortaya çıkmaktadır. Örneğin; insan hakları ombudsmanı, üniversite ombudsmanı, tüketici ombudsmanı, askeri ombudsman, basın ombudsmanı, sağlık ombudsmanı, çocuk ombudsmanı ve fırsat eşitliği ombudsmanı gibi (Efe ve Demirci, 2013; 53-54). İnsan hakları ombudsmanı, insanların haklarını korumak maksadıyla idareyi

denetler. Üniversite ombudsmanı, üniversitede eğitim gören öğrencilerin, idare ve personel ile yaşadığı sıkıntıları çözmek ve öğrencilerin haklarını savunmak amacıyla görev yapar. Sağlık ombudsmanı, ülkede yönetilen sağlık hizmetlerinin kalitesini arttırmak ve bireyleri sağlık kurumlarına karşı haklarını korur. Çocuk ombudsmanı, 18 yaşından küçük çocukların problemlerini çözmek amacıyla görev yapar. Örneğin, annesi babası ayrı çocuklara veya ıslah evinde kalan çocuklara psikolojik destek vermek gibi (Köroğlu, 2019; 150).

İdare ile birey arasında yaşanan problemler yalnızca ulusal ve yerel düzeyde değildir. Uluslararası düzeyde bireyin hak ve özgürlüklerini idareye karşı korumak amacıyla uluslararası ve ulusüstü ombudsmanlar kurulur (Şahyar Akdemir, 2019; 3542). Bu tür ombudsmana Avrupa Ombudsmanı örnek gösterilebilir. Avrupa Ombudsmanı, uluslararası ya da ulusüstü kurumlar tarafından oluşturulur. Parlamento ombudsmanı gibi Avrupa Ombudsmanı da yasama organı tarafından seçilir. AB'ye üye ülkeler ve burada yaşayan vatandaşların hak ve özgürlüklerini AB organlarına ve kurumlarına karşı korur (Özden, 2005; 81 -82).

Ombudsmanlık yapılanması yalnızca devlet kurumlarında gözlemlenmemektedir. Kamu kurumlarında olumlu dönütler almasının ardından bu yapılanma özel sektörde de kendisine yer bulmuştur. Özel sektör müşterilerinin yani tüketicilerin haklarını korumak amacıyla mali hizmetler, sigorta, konut gibi birçok farklı alanda ihtisaslaşmış ombudsmanlıklar kurmaktadır (Ünal, 2013; 90).

3.2.6. Çocuk Ombudsmanlığı

Günümüzde çocukların karşılaştıkları birçok zorluk ve haksız uygulamalar bulunmaktadır. Örneğin çocuklar, yetişkinlere göre, daha fazla aile içi şiddet, yasa dışı yollarla çalışmaya zorlanma, taciz ve kaliteli eğitim imkanlarına ulaşamama gibi sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır (Özden, 2005; 41 – 42). Çocukların yaşadığı hak ihlalleri ve temsil sorunu zaman içerisinde artış gösteren bir profil çizmiştir. Anayasa ve kanunlarda da çocuk haklarına kısıtlı düzeyde yer verilmesi, çocukların maruz kaldığı sorunlarla mücadele imkanını daha da zorlaştırmıştır. Bu nedenlerden dolayı; çocukların hak ve çıkarlarını

korumak ve BMÇHS' nin ortaya koyduğu ilkeleri gerçekleştirmek amacıyla bir kurum kurulma ihtiyacı ortaya çıkmıştır (Ateş, 2020; 39).

On sekiz yaşından küçük bireylerin hak ve çıkarlarını korumak amacıyla Çocuk Ombudsmanı kurulması fikri ilk olarak İskandinav ülkelerinde hayata geçirilmiştir. Save the Children İsveç, 1979 Uluslararası Çocuk Yılı'nda bu fikre ilişkili olarak ortaya çıkmıştır. Akabinde ise 1981 yılında ilk kez Norveç'te Çocuk Ombudsmanlığı kurulmuştur (Kahraman, 2020; 192). Norveç'teki Çocuk Ombudsmanı eğitim alanında önemi çalışmalara katkı sağlamıştır. Örneğin; zorunlu eğitim yaşının altı olarak revize edilmesi ve eğitim süresinin on yıla çıkarılması, göçmenlere eğitim hakkının sağlanması, okullarda din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin verilmesi, çocukların ikametine en yakın okula gitme imkanının sağlanması ve öğretmenlerin öğrencilere karşı kötü davranışlarının önüne geçilmesi gibi çalışmalara Çocuk Ombudsmanın eğitim alanında yaptığı çalışmaların küçük bir kısmını oluşturmaktadır (Özden, 2005; 42).

Tablo 2: Çocuk Ombudsmanlığına Sahip Ülkeler

Kaynakça: Ateş, 2020; 41.

Kuruluş Tarihi	Ülke	Kurum Adı
1981	Norveç	Çocuk Ombudsmanlığı
1987	Costa Rica	Çocuk Ombudsmanlığı
1987	Kanada	Çocuk ve Gençlik Ombudsmanı
1989	Avusturya	Federal Çocuk Ombudsmanlığı
1989	Yeni Zelanda	Çocuk Komiserliği
1993	İsveç	Çocuk Ombudsmanlığı
1994	Danimarka	Ulusal Çocuk Konseyi
1995	İzlanda	Çocuk Ombudsmanlığı
1996	İspanya	Madrid Çocuk Ombudsmanlığı
1997	Belçika	Flaman Toplumunda Çocuk Hakları Komiserliği
1998	Rusya	Çocuk Ombudsmanlığı
1999	Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti	Makedonya Çocuk Ombudsmanlığı
2000	Fransa	Çocuk Hakları Savunucusu
2001	İrlanda	Çocuk Ombudsmanlığı
2001	İtalya	Çocuk ve Genç Ombudsmanlığı

2004	Finlandiya	Çocuk Ombudsmanlığı
2004	İngiltere	Çocuk Komiserliği
2011	Hollanda	Çocuk Ombudsmanlığı

Çocuk Ombudsmanlığını Norveç'ten sonra, Costa Rica, Kanada, Avusturya, Yeni Zelanda ve İsveç başta olmak üzere birçok Avrupa ve ABD ülkelerinde kurulmuştur. Çocuk Ombudsmanı bazı ülkelerde özel bir kurum olarak kurulurken, Norveç gibi, bazı ülkelerde ise var olan Ombudsmanlık yapısının içinde özel bir birim olarak, Türkiye gibi, yer almaktadır (Özden, 2005; 44).

Çocuk Ombudsmanı faaliyetlerini aktif ve bağımsız olarak hayata geçirebilmesi için bazı özelliklere sahip olması gerekir. Bunlar (Önen ve Ergüzel, 2021; 37):

- Çocuk haklarının ihlali durumunda hem bağımsız olarak hem de devlet organlarıyla beraber denetim yapabilme gücüne ve özel durumlarda soruşturma yapabilme yetkisine sahip olmalıdır.
- Merkezi ve yerel yönetim organları ile çocuk kurumlarını çocuk konusunda sorunsuz bir şekilde ziyaret edebilmelidir.
- Çocuk haklarını ilgilendiren konularda mevzuat ve prosedürlerde iyileştirme yapılmasıyla ilgili öneriler hazırlayabilmelidir.
- Çalışmalar sırasında çocuk konusunda uzman kişilerden yardım alabilmelidir.

Günümüzde Çocuk Ombudsmanlığına sahip birçok ülke bulunmaktadır. Çalışma kapsamında Norveç, Finlandiya ve İsveç aktarılacaktır.

Norveç Çocuk Ombudsmanı

Norveç, Kuzey Avrupa'da bulunan İskandinav Yarımadasının batısında yer alan resmi adı Norveç Krallığı olan bir ülkedir. Finlandiya, İsveç ve Rusya'ya komşu olan Norveç'in başkenti Oslo'dur. Ülkenin yönetim şekli ise anayasal monarşidir (<https://tr.wikipedia.org>, 2022).

Şekil 5. Norveç Siyasi Haritası

Kaynakça: <https://tr.wikipedia.org>, 2022

Norveç, çocuk hakları ve çocukların yaşam kalitesi konusunda diğer ülkelere göre çok daha iyi durumda olduğu gözlemlenmiştir. Norveç, UNICEF’in 2022 yılında 41 OECD ülkesini karşılaştırdığı raporunda Norveç çocukların ekonomik yoksulluk çekmemesi konusunda 1’inci, yeterli ve iyi beslenmede 4’ünü, sağlık hizmetlerinde 5’inci, kaliteli eğitimde 9’uncu ve çocuklar arasında eşitlik sağlanması konusunda ise 2’nci sırada yer almaktadır (UNICEF, 2022: 10).

Norveç’te çocuk ombudsmanlığı 1981 tarihli “Çocuk Ombudsmanlığı Kanunu (Act No.5 of March 6.1981 Relating to The Ombudsman For Children)” ile “Barneombudet” adıyla bağımsız ve özerk bir kurum olarak kurulmuştur. Bu yasa, kamu ve özel idareler karşısında çocukların çıkarlarının korunması ve çocukların gelişiminin takibinin sağlanması amacıyla Çocuk Ombudsmanlığına geniş bir takdir yetkisi sağlamaktadır (Melton, 1991: 203). Ancak, çocuk haklarının korunması ve iyileştirilmesi konusunda Norveç’te yapılan çalışmalar daha eskiye dayanmaktadır. İlk olarak 1896 yılında çıkarılan ve son düzenlemesi 1986 yılında yapılan “Guardianship and Administration Act” ile çocukların korunması görevi devletin sorumluluğuna verilmiştir. Bu kanun ile çocuklarına karşı sorumluluklarını yerine getirmeyen aileler devlet tarafından uyarılması, çocuğun bakımında muhtaralı bir

sorun çıkması durumunda koruyucu aileye verilmesi kararlaştırılmıştır. Norveç, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni 1991'de imzalamıştır. 2003'de ise İnsan Hakları Yasası'nın bir bölümü olarak yasalara eklemiştir. BMÇHS'nin kabulüyle de çocuklar, uluslararası antlaşmalar çerçevesinde korunması teminat altına alınmıştır (Önen ve Ergüzel, 2021: 38; Mamur Işıkçı ve İnce, 2018: 57).

Norveç Çocuk Ombudsmanlığının kuruluş kanunu olan "Relating to The Ombudsman For Children" yedi maddeden oluşmaktadır. Yasanın amacı çocukların toplumdaki yeri ve çıkarlarını tanıtmak ve gelişmesine katkıda bulunmaktır. Yasanın II. maddesinde Çocuk Ombudsmanının, Kral tarafından, tek seferliğine, altı yıllığına atandığı belirtilir. Yasanın III. maddesinde ombudsmanın görevlerine değinilmektedir. Bu maddeye göre ombudsmanın görevleri (Relating to The Ombudsman For Children, Act No: 5/1,2 ve 3);

- Kendi kararıyla ya da şikayet üzerine bir danışma organı sıfatıyla, tüm alanlarda planlama ve değerlendirmeye ilişkin olarak çocukların çıkarlarını korumak,
- Norveç hukukunun ve idari işlemlerinin, çocukların çıkarlarını korunmasına ilgili mevzuata uyulmasını düzenlemek,
- Çocukların yasal güvenliğini iyileştirecek önlemler tavsiye etmek,
- Çocuk ve toplum arasındaki uyum sorununu çözmek ya da önlemek amacıyla tavsiyelerde bulunmak,
- Kamu ve özel sektöre çocuk hakları konusunda bilgi vermektir.

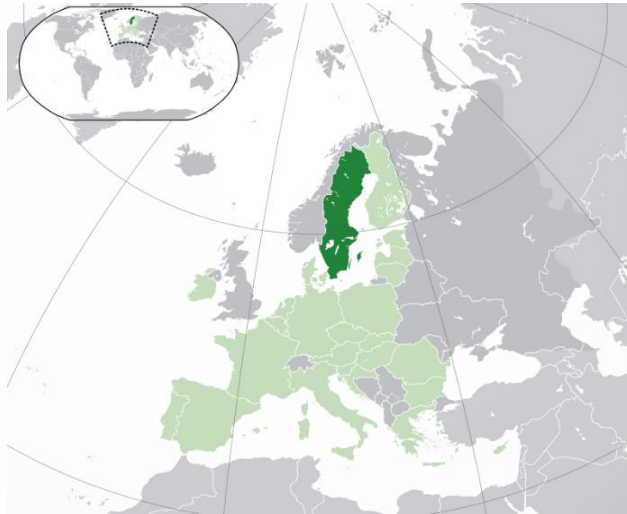
Yasanın IV. maddesinde Ombudsmanın, çocuklar için araştırma yapması amacıyla tüm kamu ve özel sektör kurumlarına ücretsiz erişim hakkına sahip olduğu belirtilmektedir. Ayrıca, bu kurumlar gizlilik görevini engellemeyecek şekilde, Ombudsman tarafından talep edilen tüm evrakları temin etmekle yükümlüdür. VI. maddede ise kralın Ombudsmana yönetim ve idari prosedürler ile ilgili genel talimatları verdiğine değinmektedir. Ancak, Ombudsman, geri kalan görevlerde özerk ve bağımsızdır (Kahraman, 2020; 196).

Çocuklara ve gençlere daha iyi bir toplum yaratabilmeyi amaçlayan Norveç Çocuk Ombudsmanlığı şu şekilde çalışmaktadır (<https://www.barneombudet.no/english>):

- Çocuklara hizmet sunan kişilere ders ve seminerler düzenlemek.
- Çocuk haklarını en üst seviyede korunmadığı düşünülen yetkililere mektup yazmak.
- Kanunlar yazılırken ya da değiştirilirken beyanda bulunmak.
- Basına röportaj vermek ve sosyal medyayı aktif olarak kullanmak.
- Bakanlarla ve parlamento üyeleri ile toplantı düzenlemek.
- Ombudsmanla yüz yüze ya da e-posta/telefon ile iletişime geçenlere çocuk hakları konusunda bilgi ve tavsiyede bulunarak.
- Çocuklara ve gençlere karar vericilerle iletişim ortamı sağlayarak onların kendi düşünceleri ve tavsiyelerini dile getirmelerini sağlamak.

İsveç Çocuk Ombudsmanlığı

İsveç, Kuzey Avrupa’da bulunan İskandinav Yarımadasında yer alan resmi adı İsveç Krallığı olan bir ülkedir. Batı ve kuzeyde Norveç, doğuda ise Finlandiya’ya komşu olan İsveç’in başkenti Stockholm’dür. Ülkenin yönetim şekli ise meclis sistemine sahip meşruti monarşidir (<https://tr.wikipedia.org>, 2022)

Şekil 6. İsveç Siyasi Haritası

Kaynakça: <https://tr.wikipedia.org>, 2022

UNICEF'in 41 OECD ülkesini karşılaştırdığı 2022 yılında yayımlanan raporunda İsveç, çocukların yoksulluk çekmemesi konusunda 6'ncı, yeterli ve iyi beslenme de 9'uncu, kaliteli eğitim de 16'ncı, sağlık hizmetlerinde 13'üncü ve çocuklar arasında eşitlik sağlanması konusunda ise 11'inci sırada yer almaktadır (UNICEF, 2022; 10).

İsveç, ombudsmanlık kurumunu kuran ilk ülke olmasına rağmen, çocuk ombudsmanlığını kurulmasında geç kalmıştır. Çocukların hak ve çıkarlarını korumak amacıyla çocuk ombudsmanı kurulması fikri toplumunda desteğini almıştır (Akıncı, 1999; 317; Avşar, 2007; 160). İsveç Parlamentosu Riskdag'da 1980'li dönemlerde çocukların ve gençlerin sözcü özelliğinde bir temsilcisinin olmaması tartışma konusu olmuştur. Çocukların haklarını özellikle hukuksal alanlarda koruyabilecek bir temsilcinin olmaması başta sivil toplum örgütleri olmak üzere birçok kuruluş tarafından Norveç Ombudsmanı örnek gösterilerek, İsveç Çocuk Ombudsmanlığı ihtiyacı vurgulanmıştır. BMÇHS' ni ilk imzalayan ülkelerden biri olan İsveç, sözleşmenin yükümlülüklerini yerine getirmek ve çocukların haklarının korunması ve geliştirilmesi amacıyla 1991'de "Çocuk ve Gençlik Ombudsmanı" raporunu hazırlamıştır. Raporda çocuk ve gençlerin, haklarını, gereksinimlerini ve çıkarlarını korumak ve kullanılmasını sağlama görevini yerine getirecek bir çocuk ombudsmanı ihtiyacı olduğu ifade edilmiştir. Nitekim, bu gelişmeler ardından Norveç Çocuk Ombudsmanlığı örnek alınarak bir çocuk ombudsmanlığı kurma düşüncesi kabul edilmiştir. İsveç Parlamentosu, 1 Temmuz 1993 tarihinde çocuk ombudsmanlığı kurulması amacıyla "Çocuk Ombudsmanı Kanunu" ve "Çocuk Ombudsmanlığı Yönetmeliği" kabul edilmiştir (Önen ve Ergüzel, 2021; 41).

1993 tarihli Çocuk Ombudsmanı Kanunu'nun III. Maddesinde ombudsmanın görevlerine yer vermiştir. Maddeye göre ombudsmanın görevleri şunlardır (barnimbudsmannen.se, 2022);

- Çocukların ve gençlerin hak ve çıkarlarını korumak ve gereksinimlerini yerine getirmek amacıyla kanun değişikliği ya da farklı önlemler almayı hükümete önermek,

- Çocukları ve gençleri ilgilendiren sorunlarla ilgili bilgileri yaymak, görüş oluşturmak ve gerekli durumlarda inisiyatifte bulunmak,
- Kamusal alanlarda çocukların ve gençlerin hak, gereksinim ve çıkarlarında sözcü olmak,
- Çocukların ve gençlerin yaşam standartları konusunda bilgi toplamak ve istatistiksel olarak bunları düzenlemek,
- BMÇHS'nin uygulanmasına ve yorumlanmasına yönelik uluslararası gelişmeleri takip etmektir.

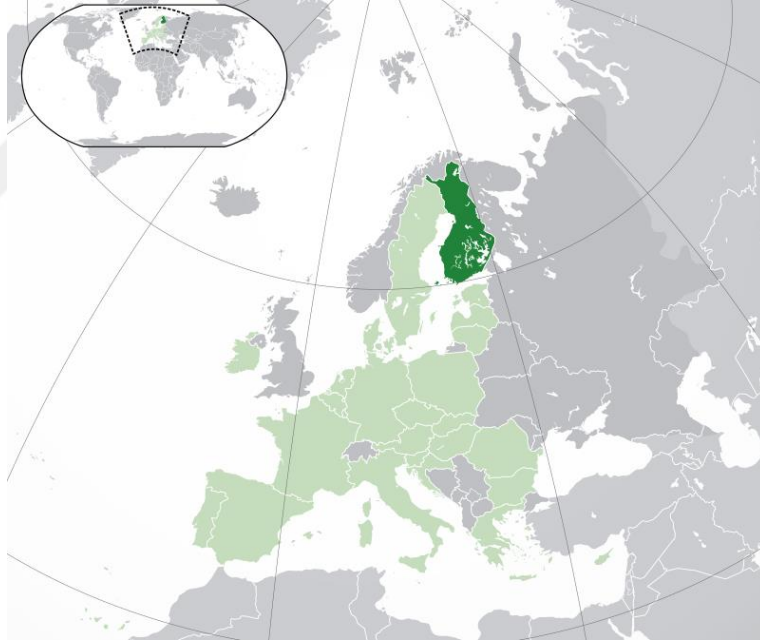
İsveç Çocuk Ombudsmanı, en temel çalışma alanı çocuk haklarıdır. Bu kapsamda; belediye, il meclisleri/bölgeleri ve çocuklarla çalışan yetkililerin çalışmalarını inceler, ÇHS'ne göre eksikliklerini belirler ve gerekli önerilerde bulunur. Çocuk Ombudsmanı, çocukları ise ombudsmana yapacakları şikayetlerin kuralları ve süreci hakkında bilgilendirmektedir. Çünkü çocukların ombudsmana yaptıkları bireysel başvurular incelenmemektedir ve belirli prosedürlere tabi olmaktadır. İstisnai olarak çocuk haklarının ihlali veya çocuğun zarar görme durumunda kurum prosedüre bakmaksızın ve çocuğun başvurusunu beklemeksizin soruşturma başlatma yetkisine sahiptir (<https://www.barnombudsmannen.se>, 2023).

İsveç Çocuk Ombudsmanlığı, 2010 yılından beri "Max18" adı verilen dijital istatistik servisini düzenli olarak kullanmaktadır. Bu servis, çocuk ve gençlerin yaşam standartları hakkında üç yılda bir yenilenen toplu istatistiksel veri sağlamaktadır. İstatistikler, "eşit değer ve kimlik", "kendini iyi hissetmek", "aile koruma", "etki ve bilgi", "eğitim, oyun, eğlence, kültür ve dinlenme" olarak beş ana temaya bölünmüştür. Her bir tema, çocukların ve gençlerin yaşam standartlarını tanımlayan göstergelerden oluşmaktadır. Bu göstergelerde, tablo ve şema olarak gösterilir. "Max18" çocukların ve gençlerin hakkının nasıl korunduğunu veya saygı gösterildiğine dair veriler ve İsveçli çocukları ve gençleri tanımlamaya yönelik çalışmalar ortaya koyar (Önen ve Ergüzel, 2021; 43).

İsveç Çocuk Ombudsmanı, çocukların mevcut durumunu ve öneriler içeren raporlarını her yıl hükümete sunmaktadır. Rapor da farklı yaş, etnik ve ekonomik statüden çocuklara yer vererek tüm çocukların sorunlarına öneriler bulunması hedeflenmektedir. Aynı zamanda rapor hazırlanırken çocuklarda bu sürece dahil edilerek bir çocuk hattı oluşturulmuştur (<https://www.barnombudsmannen.se>, 2023).

Finlandiya Çocuk Ombudsmanlığı

Finlandiya, Kuzey Avrupa’da bulunan resmi adı Finlandiya Cumhuriyeti olan bir İskandinav ülkesidir. Rusya, Norveç ve İsveç ile komşu olan Finlandiya’nın hem en büyük kenti hem de başkenti Helsinki’dir. Ülkenin yönetim şekli anayasal cumhuriyettir (<https://tr.wikipedia.org>, 2022)

Şekil 7: Finlandiya Siyasi Haritası

Kaynakça: <https://tr.wikipedia.org>, 2022

Finlandiya’da Norveç gibi çocuk hakları ve çocukların refah seviyeleri konusunda başarılı ülkeler arasında yer almaktadır. UNICEF’in 2022 yılında yayımladığı ve 41 OECD ülkesini karşılaştırdığı raporunda Finlandiya, çocukların ekonomik sıkıntı çekmemesinde 2’nci, yeterli ve iyi beslenme de 15’inci, kaliteli

eğitimde 1'inci ve çocuklar arasında eşitlik sağlama konusunda 4'üncü sırada yer almaktadır (UNICEF, 2022: 10).

İsveç Ombudsmanına benzer bir yapılanma olarak Finlandiya; 1919 - 1920'lerde Finlandiya Parlamento Ombudsmanlığını, 1995'te İnsan Hakları Ombudsmanlığını, 2005'te ise çocukların haklarını ve çıkarlarını korumak ve Anayasanın çocuklarla ilgili hükümlerinin hayata geçirmek amacıyla Çocuk Ombudsmanlığını kurmuştur. Finlandiya Çocuk Ombudsmanlığı, 21.12.2004'te çıkarılan ve 01.01.2005'te yürürlüğe koyulan 1221 sayılı Çocuk Ombudsmanlığı Kanununa bağlıdır. Finlandiya Çocuk Ombudsmanı, Finlandiya Parlamentosu tarafından seçilir ve Adalet Bakanlığı'na bağlıdır. Çocukların haklarının korunmasını ve iyileştirilmesini amaçlayan Ombudsmanlık kurumu; bünyesinde birçok uzman çalıştıran, bağımsız ve tarafsız bir merkezi yönetim organıdır (Önen ve Ergüzel, 2021; 49).

1221 sayılı Çocuk Ombudsmanlığı Kanunu'nun II. maddesinde Çocuk Ombudsmanını, diğer yetkililer ve alandaki kuruluşlar ile iş birliği içerisinde, çocukların haklarını ve çıkarlarını en üst seviyede korumakla görevlendirmiştir. Ayrıca ilgili kanun, Ombudsmana şu sorumlulukları da yüklemiştir (<https://archive.crin.org>, 2022):

- Çocukların hak ve çıkarlarını sağlamak ile yaşam şartlarını gözlemlemek,
- Karar koyucuları ve mevzuatı gözlemleyerek, çocuğun yaşam standartlarına etkisini belirlemek,
- Çocuğun sosyal hayatını ve toplumdaki konumunu iyileştirmek amacıyla önerilerde bulunmak,
- Çocuklarla ve gençlerle sürekli iletişim halinde olmak ve onlardan aldığı dönütleri karar vericiye aktarmaktır,
- Aktörler arasında iş birliğini geliştirmek,
- Çocuklarla ilgili bilgileri çocuklara, onlarla çalışanlara, yetkililere ve kamuoyuna ulaştırmak,

- BMÇHS' nin hayata geçmesi için çalışmalar yürütmektir.

Ombudsman, devlet kurumları ve yerel yönetimlerden sağlık merkezindeki doktorlar ve kamu hizmetini hayata geçirmek amacıyla kamu kurumlarıyla hizmet alım sözleşmesi yapmış özel şirketlere kadar geniş bir denetim yelpazesine sahiptir. Ombudsmana şikayetler yüz yüze başvuru, şikayet formu, telefon ve e-posta yoluyla yapılabilir. Bu başvurular ücretsizdir. Aynı zamanda Çocuk Ombudsmanına yalnızca çocuklar başvurmamaktadır, çocuklarla ilgili şikayetleri yetişkinlerde yapabilmektedir (Parliamentary Ombudsman of Finland, 2022a- 2022b).

Çocuk Ombudsmanı, yapılan şikayetleri incelerken, şikayetle ilgili makam/makamlardan ücretsiz olarak bilgi ve belge temin edebilir (<https://finlex.fi>, 2022). Kanunun dördüncü bölümünde Çocuk Ombudsmanının hükümet tarafından kurulan “Çocuk Danışma Kurulu” ile çalıştığı belirtilmektedir. Çocuk Danışma Kurulu'nun görevleri ise şu şekilde açıklanmaktadır (<https://archive.crin.org>, 2022):

- Çocukların içerisinde bulunduğu mevcut durumun ve haklarının iyileştirilmesi amacıyla tavsiyelerde bulunmak,
- Çocukların yararı için ulusal ve uluslararası kurumlarla ortak çalışmalar yürütmek,
- Çocukları ilgilendiren konulardaki ulusal ve uluslararası gelişmeleri takip etmek,
- Toplumdaki çocuk algısının iyileştirilmesi amacıyla vatandaşların çocukların mevcut durumu ve hakları hakkında bilgilendirilmesidir.

Finlandiya Çocuk Ombudsmanlığı, çocukların fikirlerini almak ve süreci onlarla öğretmek amacıyla senede 4-5 kez çocuk ve ergenlerle bir araya gelerek “Genç Danışmanlar (NuoNe)” toplantılarını gerçekleştirmektedir. Toplantılara farklı yaş gurubundan, etnik kökenden ve sosyo-ekonomik sınıftan çocuklar katılmaktadır. Toplantılarda çocuklar, Çocuk Ombudsmanına günlük hayatlarını, şikayetlerini ve önerilerini aktarmaktadır (Önen ve Ergüzel, 2021; 51).

3.3. Türkiye’de Çocuk Hakları, Kamu Denetçiliği Kurumu ve Çocuk Ombudsmanlığı İhtiyacı

Ombudsmanlık kurumunun gelişmiş ülkelerde idareyle ilgili şikayetlerde yürüttüğü araştırma, inceleme ve soruşturmaların başarıyla sonuçlandırılması, vatandaşın idareye karşı olan güveninin artmasında önemli bir etkiye sahip olması ve yargının üzerindeki yükü azaltması geliştirmekte olan ülkelerin dikkatini çekmiştir.

Türkiye’de de diğer ülkelerde olduğu gibi yargının ağır işlemesi, bürokratik ve maliyetli bir süreç olması ile idarenin iş ve işlemlerine karşı vatandaşın hak ve çıkarlarının korunması amacıyla bir Ombudsmanlık kurumu ihtiyacı doğmuştur.

Bu bölümde Türkiye’deki çocuk hakları konusundaki hukuki düzenlemeler, Kamu Denetçiliği Kurumu’nun tarihsel süreci, kurumun kuruluş kanunu ve yapısı, kdkçocuk ile Türkiye’deki çocuk ombudsmanlığı ihtiyacı incelenecektir.

3.3.1. Türkiye’de Çocuklara Yönelik Hukuki ve Yönetmelik Çalışmalar

Türkiye çocuk hakları ile ilgili uluslararası birçok sözleşmeyi imzalamıştır. Bunların en başında da 1990 yılında imzaladığı Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi yer almaktadır. Buna ek olarak; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi, Küçüklerin Korunması Konusunda Makamların Yetkisine ve Uygulanacak Yasaya İlişkin Sözleşme, Çocukların Cinsel Suistimal ve Cinsel İstismara Karşı Korunmasına İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (Lanzarote Sözleşmesi) ve Çocuklarla Kişisel İlişki Kurulmasına Dair Avrupa Sözleşmesi’ni imzalamış ve iç hukuk düzenlemelerine de bu sözleşmeler yansıtılmıştır (Hareket, 2020; 41-70).

Türk Hukuk Sistemi ise çocuk hakları konusunda incelendiğinde ise karşımıza ilk olarak 1982 Anayasası çıkmaktadır. Anayasanın 19. maddesinde çocukların korunması ve

güvenliği maddelerine atıfta bulunan "... bir küçüğün gözetim altında ıslahı veya yetkili merci önüne çıkarılması için verilen bir kararın yerine getirilmesi..." ibaresi yer almaktadır. Anayasanın 41.maddesinde ise "ailenin korunması ve çocuk hakları" başlığı altında annenin ve çocukların devletin ve ailenin huzuru ve refahı için korunması gerektiğini belirtmiştir. Aynı maddenin ek kısmında ise anne ve babaya çocuğun korunma, bakım ve yüksek yararının gözetilmesi sorumluluğu verilirken devlete de çocukların istismar ve şiddetten koruma görevi verilmiştir. Anayasanın 61.maddesinde de korumaya muhtaç çocukların topluma kazandırılmasından devlet sorumlu tutulmuştur (1982 T.C. Anayasası, 19. 41. ve 61. Md).

03.07.2005 tarihli 5395 sayılı "Çocuk Koruma Kanunu" ile çocuklarla ilgili düzenlenmelere doğrudan yer verilmiştir. Bu Kanunun amacı, korunmaya ihtiyacı olan ya da suça sürüklenen çocukların ve haklarının korunması ile esenliklerinin sağlanması ile ilgili usul ve esasları düzenlemektedir (5395 sayılı Kanun 1.md). Farklı bir yasal düzenleme ise 22.11.2007 tarihli 5717 sayılı "Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukuki Yön ve Kapsamına Dair Kanun'dur. Bu uluslararası düzenlemenin amacı; velayete sahip olan kişinin bilgisi ve isteği dışında çocuğun yabancı bir ülkeye götürülmesi ya da alıkoyması durumunda çocuğun iadesine dair usul ve esasları düzenlemektir (5717 sayılı Kanun 1.md).

Yasal düzenlemelere ek olarak ilgili bakanlık ve kamu kurumlarının iş birliği ile çocukların refahını sağlama, yaşama, gelişme, barınma ve gibi temel hakların sağlanması ve korunmasını sağlamak gibi hedefleri yerine getirmek amacıyla 2013-2017 yıllarını kapsayan "Ulusal Çocuk Hakları Stratejisi ve Eylem Planı" hazırlanmıştır. Eylem planının temel ilkesi "çocuğun yüksek yararı"nın korunmasıdır (ASHB, 2013; 39).

Yasal mevzuatta bulunan çocukların korunması ve refahının sağlanmasıyla ilgili alınan önlem ve kararların uygulamaya geçirilmesi amacıyla bazı kamu kurumlarına görev ve sorumluluk verilmiştir. Bu kurumların başında; "Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı", "Milli Eğitim Bakanlığı", "Gençlik ve Spor Bakanlığı" ve "Adalet Bakanlığı" yer almaktadır (Mamur Işıkcı, 2019; 4).

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı; bireyin, ailenin ve toplumsal değerlerin korunması ve iyileştirilmesi amacıyla sosyal hizmetler sunar ve uygular (<https://www.aile.gov.tr/bakanlik>, 2023). Bakanlık çocuklar ile ilgili çalışmalarını “Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü” çatısında yürütmektedir. Müdürlüğün vizyonu; çocukları hayallerini gerçekleştirebilen, mutlu, şikayet ve dileklerini dile getirebilen bireylere dönüştürmektir. Bu kapsamda ilkeleri ise akıl ve bilim eşliğinde çocuğun yüksek yararını gözeterek, tarafsız, adil ve şeffaf bir anlayışla, teknolojik imkanlardan yararlanarak, insan haklarına, çocuk haklarına ve evrensel hukuk ilkelerine bağlı kalarak hizmetler sunmaktır (<https://www.aile.gov.tr/chgm>, 2023).

Adalet Bakanlığı, kanunda belirtilen mahkemeleri açmak ve teşkilatlandırmak, tüm adalet kurumlarında planlama ve idari görevleri incelemek, denetlemek ve iyileştirmek ile görevlidir (<https://cigm.adalet.gov.tr>, 2023). Bakanlık çocuklarla ilgili çalışmalarını “Ceza İşleri Genel Müdürlüğü” ve “Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü” çatısında yürütmektedir. Müdürlüklerin çocuklarla ilgili görevleri şu şekildedir (Mamur Işıkçı, 2019; 15):

- Suça sürüklenmiş ya da mağdur çocuklara, tanık veya başka sebeplerden kaynaklı adli sisteme kaydı bulunan çocuklarla ilgili hak ve hizmetlerin çoğaltılması ve uygulamaya geçilmesine yönelik çalışmalar yapmak,
- Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü tarafından paylaşılan çocuk suç oranlarını incelemek, çocuk suçluluğu ile ilgili incelemeler yapmak ve tedbirleri almak, uygulamaların hayata geçirilmesi için yerli uluslararası kurum ve kuruluşlarla iş birliğinde bulunmak,
- Çocuklar için yapılan vasi tayin işlemlerini takip etmek,
- Çocuklar için yayın kontrolünü yapmak, çocuk işçilerin çalışma koşullarının denetlenmesi, çocukların alacakları sağlık hizmetlerinin kontrol edilmesi, çocuklara sunulacak sosyal hizmetlerin çalışmalarında diğer kamu kurumlarıyla ortaklaşa çalışmaktır.

Çocuk hakları konusunda merkezi idareye ek olarak yerel yönetimlerde çalışmalar yürütmektedir. Örneğin, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde çocuk haklarının korunması ve geliştirilmesi amacıyla yerel düzeyde “Çocuk Hakları İl Komitesi”

kurulmuştur. Komiteler, ailesi ile yaşayan, koruma altında bulunan, çocuk eğitim evlerinde kalan ve engelli çocukların tamamını temsil eder. Aynı zamanda Komiteler, çocuk hakları konusunda çocukları bilinçlendirmek amacıyla tanıtımlar, kongreler, forumlar düzenlemektedir. Çocuk katılımı açısından Komiteler önem taşımaktadır (Alacadağlı, 2019; 293). Yerel düzeyde çocuklarla ilgili yapılan başka bir çalışma ise 2014 yılında uygulama koyulan “Çocuk Dostu Şehirler Girişimi” dir. Bu girişim de çocuk haklarının etkili bir şekilde hayata geçirilmesinde belediyelerin aktif rol oynadığı bir yaklaşımdır (<https://www.unicef.org>, 2023).

Yerel düzeyde yapılan ve çocukların katılım hakkını aktif bir şekilde yerine getirmesini sağlayan uygulama ise “Kent Konseyleri” dir. Kent Konseyleri Yönetmeliği 6.maddesine göre Konsey, çocukların ve gençlerin toplumsal hayatta ve yerel düzeyde karar alma sürecinde etkili olmalarını sağlamaktır (Kent Konseyi Yönetmeliği, 2006).

Türkiye’de çocuklara yönelik hukuki çalışmalar incelendiğinde uluslararası metinlerin ulusal mevzuata başarılı bir şekilde aktarıldığı gözlemlenmiştir. Yapılan yönetsel çalışmalar ise merkezi ve yerel yönetim olarak iki kol halinde yürütüldüğü ortaya konmuştur. Merkezi yönetim çocukların korunma ve bakım haklarına öncelik verirken yerel yönetimler ise çocukların katılım hakkına öncelik vermiştir.

3.3.2. Türkiye’de Kamu Denetçiliği Kurumu ve Kdkçocuk

Ombudsmanlık kurumu gelişmiş ülkelerde idareye karşı yapılan şikayetlere karşı yürüttüğü araştırma, inceleme ve soruşturmalarda sağladığı başarıdan dolayı; vatandaşın idareye karşı güveninin artmasına sebep olmuş ve yargının iş yükünün azalmasını sağlamıştır. Gelişmekte olan ülkeler, idarenin yavaş işlemesi, görevin kötüye kullanılması, yargının üzerindeki ağır iş yükü gibi sorunlar karşısında idarenin yeniden yapılanması ihtiyacı üzerinde durmuştur, Ombudsmanlık kurumu da bu yeniden yapılanmadaki temel kurumlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır (Avşar, 2007; 161).

Türkiye’de yargı süreci etkili ancak yavaş ve masraflı olması, idarenin taraflı olması endişesi, hükümet denetiminin kısıtlı olması sorunlarına karşı Ombudsmanlık kurumunun kurulması ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Ombudsmanlık kurumunun farklı sorunlara karşı birçok çeşidi bulunmaktadır. Türkiye’de de çocukların yüksek yararının sağlanması, çocuk haklarını güvence altına alınması ve çocuk refahının sağlanması gibi birçok amacın gerçekleşmesi amacıyla Kamu Denetçiliği Kurumu bünyesinde Çocuk Ombudsmanlığı kurulmuştur (Mamur Işıkçı, 2016; 125).

Türkiye’de Kamu Denetçiliği Kurumunun Tarihsel Süreci

Türkiye’de Kamu Denetçiliği Kurumu (Ombudsman) kurulmasına yönelik atılan ilk adım, 1982 Anayasası hazırlık döneminde Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi ve Hukuk Fakültesi öğretim üyeleri tarafından ortaklaşa hazırlanan “Gerekçeli Anayasa Önerisi” dir. Önerinin “Kamu Denetçileri Kurulu” başlığı 114b maddesi Ombudsmanlık kurumunun oluşumunu ele almıştır. Maddenin başlığından da anlaşıldığı üzere ombudsmanlık kurumu “Kamu Denetçiliği Kurulu” adıyla tertip edilmiştir (Kaboğlu, 1998; 78). Halkın istek ve şikayetlerini inceleyecek, temel hak ve hürriyetleri koruyacak, beş kişiden meydana gelen bir kurul kurulması öngörülmüştür. Kamu Denetçisinin, Cumhurbaşkanı tarafından beş yıllık atanması planlanmıştır. Ayrıca her yıl ve gerek duyuldukça, kurulun, faaliyete geçirilen çalışmalarla ilgili olarak Cumhurbaşkanı ve TBMM’ye rapor vermesi ve bu raporların Resmi Gazetede yayımlanması planlanmıştır. Kurulun, vatandaşın idareye karşı çıkarımı koruyacağı, idare ve vatandaş arasında iyileştirici bir role sahip olacağı ve idareyi geliştirici önerilerde bulunan bir örgüt olacağına dikkat çekilmiştir. Ombudsmanlık kurumu niteliğinde kurulacak olan Kamu Denetçileri Kurulu, devlet yapılanması için yeni bir idari örgütlenmedir (AÜSBF, 1982; 137 – 139). Fakat, dönemin Anayasa koyucuları bu kuruluşu dikkate almamış, onun yerine daha kapsamlı bir içeriğe sahip olacak şekilde anayasal bir kuruluş olarak Devlet Denetleme Kurulu’nun kurulmasını öngörmüştür (Özden, 2010; 145).

Ombudsmanlık kurumu ile ilgili literatür çalışmaları ülkemizde 1970’li yıllarda başlamış olmalarına karşı resmi çalışmalarda yer alması 1991 yılını bulmuştur. Ombudsmanlık kurulması ile ilgili yapılan ilk resmi çalışma Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü tarafından 1991 yılında hazırlanan “Kamu Yönetimi Araştırması” (KAYA) raporudur. Rapor, 9 bölümden meydana gelmektedir. III. bölüm “Ortak Görevler” başlığının 4. alt başlığında “Denetleme” ye yer verilmektedir. Bu alt başlıkta, Türk kamu yönetiminin denetim yapılanmasını, sorunlarını ve önerileri aktarmaktadır. Rapor, Başbakanlık Teftiş Kuruluna 1980’den sonra yapılan değişikliklerle, tüm kamu yönetim sistemini içeren geniş bir görev alanına sahip keyfi bir denetim mekanizması olduğunu vurgulamaktadır. Bir üst kurul olması beklenen Başbakanlık Teftiş Kurulunun hem yapılanma hem de işleyiş açısından faydadan ziyade sorun oluşturabilecek özelliği sahip olduğuna da dikkat çekilmiştir. Bu sorunlara öneri olarak da Başbakanlık Teftiş Kurulu Başkanlığının görev alanının revize edilmesini önermiştir. Öneri kapsamında, kurul başkanlığının çalışma sahası, Başbakanlık merkez teşkilatı ve bağlı kuruluşlar ile daraltılması tavsiye edilmiştir. Bu çerçevede de Devlet Denetleme Kurulunun kamu denetçisi (Ombudsman) olarak faaliyet yapmasını sağlayacak hukuki düzenlemeler yapmasını uygun görmüştür (TODAİE, 1997; 41 – 43). Yani, denetim mekanizması olarak Devlet Denetleme Kurulu yerine kamu denetçiliğine ihtiyaç olduğuna dikkat çekilmiştir.

Devlet Planlama Teşkilatı tarafından 1996 – 2000 yıllarını kapsayan yedinci kalkınma planı hazırlanmıştır. Yedinci kalkınma planının amaçlar, ilkeler ve politikalar alt başlığında, vatandaş ve idare arasında ortaya çıkan sorunların etkili ve hızlı bir şekilde çözülmesi maksadıyla; yargının zahmetli ve yavaş işleyen bir sisteme sahip olması nedeniyle, idareyi yargı dışından denetleyecek ve yönetime bağlı olmayacak bir denetim sistemine gereksinim olduğu fark edilmiştir ve Avrupa Birliğinin kendi kuruluşunda ve üye devletlerin çoğunluğunda var olan, vatandaşın şikayetleriyle alaka olacak bir Kamu Denetçisi (Ombudsman) yapılanmasının Türkiye’de de kurulacağı belirtilmiştir. Aynı zamanda, hukuki ve kurumsal düzenlemeler başlığı altında Kamu Denetçisi (Ombudsman) yapılanmasının kurulması için bir yasanın yürürlüğe konulacağı belirtilmiştir (DPT, 1996; 118 – 121;

Ünver, 2008; 41 -42). Ombudsmanlık kurumunun yer aldığı diğer bir kalkınma planı ise 2001 – 2005 yıllarını kapsayan sekizinci kalkınma planıdır. Sekizinci kalkınma planında, yedinci kalkınma planındaki aynı gerekçeler gösterilerek bir Kamu Denetçisi (Ombudsman) yapılanması kurulacağı belirtilmektedir. Kamu Denetçisi yapılanmasının kurulabilmesi için de zaruri tüm altyapının kurulmasına ve yapının bütün idari işlem ve eylemleri içine almasına önem verileceği belirtilmiştir (DPT, 2001; 193; Ünver, 2008; 42).

Kamu Denetçiliği (Ombudsman) Kurumu kurulması için hükümet tarafından hazırlanıp TBMM'ye gönderilen üç tasarı bulunmaktadır. Bunlar; 57. Hükümet Tasarısı, 59. Hükümet Tasarısı ve 60. Hükümet Tasarısı'dır. Kamu Denetçiliğinin Kurumunun kurulmasıyla ilgili gönderilen ilk tasarı, 14 Eylül 2000 tarihinde Bakanlar Kurulunca kararlaştırılması amacıyla 57. Hükümet tarafınca hazırlanan, TBMM' ye 13 Ekim 2000 tarihinde gönderilen, fakat ilgili dönemde görüşülmediği için geçersiz olan 1/763 esas numaralı "Kamu Denetçiliği Kurumu Kanun Tasarısı" dır. Tasarıda, yedinci ve sekizinci kalkınma planlarıyla paralel olarak, vatandaş – idare arasında ortaya çıkan sorunları etkili ve hızlı bir şekilde çözümleyecek, idarenin iş ve işlemlerini hukuka uygunluk ve yerindelik açısından denetleyecek ve ortaya çıkan sorunlara önerilerde bulunacak bir kuruma Türkiye'de gereksinim olduğu belirtilmiştir. Dünyada Ombudsmanlık adıyla bilinen bu kurumun Türkiye'de "Kamu Denetçisi" adıyla kurulmasının görevleri açısından daha uygun olacağı belirtilmiştir (Yüce, 2019; 121).

59. Hükümet tarafınca Ombudsmanlık kurumu kurulmasıyla ilgili ilk tasarı 2003 yılında verilmiştir. 15.07.2004 tarihli ve 5227 sayılı "Kamu Yönetiminin Temel İlkeleri ve Yeniden Yapılandırılması Hakkında Kanunun" 42. maddesinde Ombudsmanlık kurumu "Mahalli İdareler Halk Denetçisi" olarak yer almıştır. Fakat, Cumhurbaşkanı'nın veto etmesinin ardından tekrar TBMM gündemine alınmadığı için hükümsüz kalmıştır. Bu kanun tasarısı ile ilk kez Ombudsmanlık kurumu mahalli idareler bakımından ele alınmıştır. Tasarının ilgili maddesinin gerekçesinde, yeni kamu yönetimi anlayışında denetimin halk tarafından yapılmasını sağlayacak

mekanizmalar geliştirmesinden kaynaklı olarak, mahalli idareler yönüyle bir halk denetçisi sisteminin geliştirildiği ifade edilmektedir.

Mahalli İdareler Halk Denetçisi yapılanması oluşturulamayınca Ombudsmanlık kurumunun oluşturulması amacıyla, 59. Hükümet tarafından TBMM' ye gönderilen, 15.06.2006 tarihli ve 55821 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu Genel Kurul tarafından kabul edilerek Cumhurbaşkanlığına gönderilmiştir. Fakat, dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet SEZER dönemin anayasal sistemine uygun olmadığı sebebiyle tekrar görüşülmesi için TBMM'ye geri göndermiştir. TBMM Genel Kurulu'na geri gelen bu kanun hiçbir değişiklik yapılmadan kabul edilerek, 28.09.2006 tarih ve 5548 sayılı yasa olarak Cumhurbaşkanlığına tekrar gönderilmiştir. Anayasanın 89. ve 104. maddeleri uyarınca Cumhurbaşkanı yasayı zorunlu olarak onaylamış ve yayımlanması amacıyla Başbakanlığa göndermiştir (<https://www.tccb.gov.tr>, 2022). Gönderimin hemen ardından Cumhurbaşkanı ve 125 milletvekili 5548 sayılı yasanın Anayasaya aykırı olduğu iddiasıyla Anayasa Mahkemesi'ne başvurmuşlardır. Anayasa Mahkemesi de 28.12.2008 tarihinde 5548 sayılı Kanun'un Anayasa'ya aykırı olduğuna oybirliğiyle karar vermiştir. Bu alınan karardan sonra Kamu Denetçiliği Kurumunun kurulması için anayasal statüye sahip olması gerektiği fark edilmiştir (Yüce, 2020; 121).

60. Hükümet tarafından 2010 senesinde hazırlanan ve Kamu Denetçiliği Kurumunun da kurulmasını içeren Anayasa değişikliklerine dair kanun tasarısı, 07.05.2010 tarih ve 5982 sayılı kanun olarak TBMM' den geçerek 12.09.2010 tarihinde Halkoylamasına sunulmuştur ve kabul edilmiştir. Anayasa değişikliğiyle beraber "Dilekçe, Bilgi Edinme ve Kamu Denetçisine Başvurma Hakkı" 74. maddede düzenlenmiştir. İlgili maddede; Kamu Denetçiliği Kurumu idarenin işleyişiyle ilgili şikayetleri inceleyen TBMM'ye bağlı bir kurum olarak düzenlenmiştir (<https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr>, 2022).

Kamu Denetçiliği Kurumu, 14.06.2012 tarihinde TBMM’de kabul edilerek 6328 sayılı kanun ile kurulmuştur. 29.06.2012 tarih ve 28338 sayılı Resmi Gazete de yayımlanarak da yürürlüğe girmiştir.

Kurumun Kuruluş Kanunu ve Yapısı

Ombudsmanlık kurumu, Avrupa Birliğinin kendi yapılanmasında ve üye ülkelerinin çoğunluğunda bulunmaktadır. AB Uyum Komisyonu raporunda ve KDK’nın kuruluş kanununda bu duruma atıfta bulunarak, AB’ye katılım sürecinde olan Türkiye’de bir Ombudsmanlık kurumunun kurulması gerektiği belirtilmiştir (Yüce, 2020; 123). Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan 23 Ocak 2006 ve 18 Şubat 2008 tarihli Türkiye Katılım Ortaklığı Belgelerinde Ombudsmanlık kurumunun kurulması kısa vadeli öncelikler planında yer almaktadır (<https://eucenter.sdu.edu.tr>, 2023). Kısacası, AB’ye katılım için Ombudsmanlık kurumunun kurulması gerekli tutulmuştur.

Bireylerin idare ile ortaya çıkan sorunlarını kolay, ücretsiz ve etkili bir şekilde çözmek amacıyla 14.06.2012 kabul tarihli 6328 sayılı Kanun ile Türkiye Kamu Denetçiliği Kurumu kurulmuştur. Kamu Denetçiliği Kurumu anayasal bir kurum olarak karşımıza çıkmaktadır. Anayasanın 74. Maddesinde;

“Herkes, bilgi edinme ve kamu denetçisine başvurma hakkına sahiptir. Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına bağlı olarak kurulan Kamu Denetçiliği Kurumu idarenin işleyişiyle ilgili şikayetleri inceler. Kamu Baş denetçisi Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından gizli oyla dört yıl için seçilir”

ifadesi yer almaktadır. Yine aynı maddede kurumun kuruluşu, görevi, çalışma prensipleri ve diğer iş ve işlemlerinin kanunla düzenlenmesi öngörülmüştür (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982). Bazı bilim insanları tarafından bu maddenin eksik olduğuna vurgu yapılmıştır. Bu eksikliğin sebebi olarak ilgili maddede kurumun, başdenetçinin ve denetçilerin bağımsızlık ve tarafsızlığına yer verilmemiştir. Ayrıca

bunların eksikliği ile kurumun özerk bir yapıya sahip olmayacağı vurgulanmıştır (Yüce, 2020; 125-126).

Anayasa’da bağımsızlık ve tarafsızlık vurgusu yapılmamış olmasına rağmen 6328 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu’nun ilk maddesinde bağımsızlık vurgusu yapılmıştır. Ayrıca aynı kanunun 12. Maddesinde bağımsızlık ve tarafsızlıkla ilgili hükümler yer almaktadır. 12. Maddede düzenlenen önemli bir konu ise kamu başdenetçisi ile kamu denetçilerine vazifeleriyle ilgili olarak, hiçbir organ, makam, merci veya şahsın emir ve talimat verememesi, genelge gönderememesi, tavsiye ve telkinde bulunamamasıdır.

6328 sayılı Kanununun 4. Maddesinde Kamu Denetçiliği Kurumunun Başdenetçilik ve Genel Sekreterlik ve diğer personellerden oluştuğu belirtilmektedir. Ayrıca aynı maddede kurumun ihtiyaç duyduğu hallerde ofis açabilme yetkisi olduğu belirtilmektedir. 2023 yılında aktif olarak Kamu Başdenetçisi Şeref MALKOÇ’ tur. Yahya AKMAN, Fatma BENLİ YALÇIN, Arif DÜLGER, Sadettin KALKAN ve Celile Özlem TUNÇAK kamu denetçisi olarak görev yapmaktadırlar.

6328 sayılı Kanununun 5. Maddesinin 1. Fıkrasında kurumun görevi 2. Fıkrasında ise görev alanının dışı tanımlanmıştır. Kanunun 5. Maddesi aşağıdaki şekildedir.

Kurum, idarenin işleyişi ile ilgili şikâyet üzerine, idarenin her türlü eylem ve işlemleri ile tutum ve davranışlarını; insan haklarına dayalı adalet anlayışı içinde, hukuka ve hakkaniyete uygunluk yönlerinden incelemek, araştırmak ve idareye önerilerde bulunmakla görevlidir.

Ancak; yetkisinin kullanılmasına ilişkin işlemler, Yargı yetkisinin kullanılmasına ilişkin kararlar, Türk Silahlı Kuvvetlerinin sırf askerî nitelikteki faaliyetleri, Kurumun görev alanı dışındadır.

6328 sayılı Kanunun, 6. Maddesinde Başkanlıkten bahsedilmektedir. Maddeye göre Başkanlık, başkan ve denetçilerden oluşmaktadır ve kurumun yönetim ve temsil yetkisi Başkanlığa aittir. Aynı kanunun 7. Maddesinde ise Başkanlık ve denetçinin görevleri detaylı şekilde aktarılmaktadır. Kanunun 10. Maddesinde ise başkan ve denetçi olabilmenin şartları yer almaktadır. Buna göre başkan veya denetçi olabilmek için aranan şartlar; Türk vatandaşı olmak, seçimin gerçekleşeceği tarihte başkanın 50, denetçinin ise 40 yaşını doldurmuş olması, dört yıllık eğitim veren fakültelerden mezun, en az 10 yıllık iş tecrübesine sahip, kamu haklarından yasaklı olmaması, bir siyasi partiye üyeliğinin bulunmaması ve f maddesinde belirtilen durumlardan mahkumiyetinin olmaması gerekmektedir. Kanunun 14. Maddesinde başkan ve denetçinin görev süresi dört yıl olarak belirtilmektedir. Ayrıca denetçilere ikinci kez seçilebilme imkânı tanınmıştır.

6328 sayılı Kanunun, 17. Maddesinde kuruma başvurma yolları ve usulleri düzenlenmektedir. Kamu Denetçiliği Kurumuna hem gerçek hem de tüzel kişilerin başvurabilme hakkı vardır. Başvuru hakkı yalnızca Türk vatandaşlarına tanınmış bir hak değildir. Dilekçeleri Türkçe olmak kaydıyla yabancılarda Kamu Denetçiliği Kurumuna başvurabilme hakkı vardır. Başvuranın isteği üzerine başvurular gizli tutulabilmektedir. Kuruma, valilikler ve kaymakamlıklar aracılığıyla başvurabilme hakkı tanınmıştır. Kuruma yargı organlarında görülmekte olan veya sonuca bağlanmış uyuşmazlıklar için başvuru yapılamamaktadır. Ek olarak, KDK' ya başvurabilme için İdari Yargılama Usulü Kanununa göre tüketilmesi gereken yollar tüketilmelidir. Telafisi zor veya imkânsız durumlar için bu duruma istisna getirilebilmektedir. Bireyin ortaya çıkan durumla ilgili idareye başvurusundan itibaren, idarenin verdiği cevaptan itibaren, altmış gün içinde idare cevap vermezse süre bitiminden itibaren altı ay içinde KDK' ya başvurabilmektedir. Buradaki en önemli husus, bireyin KDK' ya başvurusuyla birlikte dava hakkı kaybolmaz. İsteddiği zaman bireyin mahkemeye gitme hakkı saklı kalır.

Kuruma elektronik ortamdan başvurulabilir. Kurumun internet sitesinde hem gerçek kişiler hem de tüzel kişiler için ayrı başvuru formları bulunmaktadır. İnternet sitesi üzerinden başvuruda bulunurken imza şartı aranmamaktadır. Birey

başvurusunu isterse kanuni temsilcisi veya vekili aracılığıyla da yapabilmektedir (<https://ebasvuru.ombudsman.gov.tr/>, 2023).

Kamu Denetçiliği Kurumu'na yapılan başvurular öncelikle ön incelemeye alınır. Başvuru ön inceleme sürecinde usul ve şekil açısından incelenir, eksikleri giderilir ve kurumun görev alanı içerisinde yer aldığına karar verilirse esas incelemeye başlanır. Başvuru, ilgili kamu denetçisine iletilir, ekibi tarafından detaylı incelemeye geçilir ve başvuruyla ilgili rapor hazırlanır. Yapılan araştırma ve incelmenin neticesinde dört karardan birini verir. Bu kararlar şu şekildedir (Ateş, 2020; 123-124):

- **Karar Verilmesine Yer Olmadığına Dair Karar:** Başvuruda bulunan kişinin şikayetten vazgeçmesi, başvuru sahibi gerçek kişi ise kişinin ölümü, tüzel kişi ise tüzel kişiliğinin sonlanması ve araştırma ve inceleme sürecinde başvuru sahibinin aynı konuda dava açması durumlarından birinin gerçekleşmesi sonucunda kurum “karar verilmesine yer olmadığına dair karar” verir.
- **Dostane Çözüm Kararı:** Araştırma ve inceleme sürecinde idare ve vatandaş dostane çözüm sürecine davet edilir. Bu süreçte vatandaşın talebinin idare tarafından uygulanması üzerine problemin ortadan kalkması ile şikayetten vazgeçilmesi ile ilgili tarafların bu durumu Kuruma iletir. Bu sürecin sonunda Kurum tarafından “dostane çözüm kararı” alınır.
- **Red Kararı:** Araştırma ve inceleme sürecinin sonunda Kurum şikayet sahibinin haksız olduğuna ve idarenin yaptığı iş ve işlemlerin hukuka uygun olduğunu tespit etmesiyle “red kararı” verir.
- **Tavsiye Kararı:** Araştırma ve inceleme sonucunda Kurum şikayet sahibinin haklı ve idarenin yaptığı iş ve işlemlerin hukuka aykırı olduğuna karar vermesi ile bir “tavsiye kararı” verir. Bu tavsiye kararı, idarenin yanlış işlemi kabul etmesi, bireyin zararının tazmin edilmesi ve giderilmesi için öneriler içerir.

Kamu Denetçiliği Kurumu Çocuk

Türkiye’de Kamu Denetçiliği Kurumu örgütlenmesinde çocuklarla ilgili şikayetleri araştıran ve soruşturan bir kamu denetçisi bulunmaktadır. Kamu denetçisi ek olarak kadın hakları, insan hakları, sosyal güvenlik, aile ve sosyal hizmetler alanında da çalışma göstermektedir. Bu durumda yukarı da örnekleri verilen İskandinav ülkelerinden farklı olarak bir uzmanlaşmaya gidilmediğini göstermektedir. Diğer bir fark ise Türkiye’deki Çocuk Ombudsmanlığı şikayet üzerine harekete geçmektedir, İskandinav ülkelerdeki çocuk ombudsmanlığı ise hem şikayet üzerine hem de resen hareket etmektedir. Çocukların başta şikayetlerini iletmek ve yapılan çalışmalar hakkında bilgi alması amacıyla 22.04.2014’te “www.kdkcocuk.gov.tr” sitesi kurulmuştur (Kahraman, 2020; 198). Çocuk ombudsmanlığı yalnızca istek ve şikayetler üzerine çalışmamaktadır aynı zamanda çocuk haklarının ihlal edildiği durumları tespit eder, çocuklarla ilgili projelerin hazırlanması aşamasında danışmanlık hizmeti yürütür ve çocukların mevcut durumu ile ilgili araştırma ve inceleme yapar, veri toplar ve rapor yayınlayarak bir kamuoyu oluşturur (Işıkçı, 2016; 127-128).

2022 yılında Kamu Denetçiliği Kurumu’na 17.816 kişi başvuruda bulunmuştur. Bu başvuruların 153’ü yani %0,86’sı 0-18 yaş grubuna aittir. Bu başvurularda bulunan çocukların 72’si erkek 70’i ise kız çocuğudur.11’inin ise cinsiyeti belirtilmemiştir. Yapılan başvuruların 214’ü yani %1,20’si çocuk hakları ile ilgilidir (KDK, 2022; 56-60). 2021 yılında Kuruma 18.843 kişi başvuruda bulunmuştur. Bu başvuruların 264 tanesi yani %1,40’ı 0-18 yaş grubuna aittir. Başvuruda bulunan çocukların 152’si erkek 112’si ise kız çocuğudur. Yapılan başvuruların 267’si yani %1,42 çocuk hakları alanındadır (KDK, 2021; 56-60). 2020 yılında ise Kuruma 90.209 kişi başvurmuştur. Başvuruların 326 tanesi yani %0,36’sı 0-18 yaş grubuna aittir. Başvuruda bulunan çocukların 180’i erkek 146’sı ise kız çocuğudur. Yapılan başvuruların 351’i yani %0,39’u çocuk hakları alanındadır (KDK, 2020; 66-70). 2019 yılında ise Kuruma 20.968 kişi başvurmuştur. Bu başvuruların 470 tanesi yani %2,24’ü 0-18 yaş grubuna aittir. Başvuruda bulunan

çocukların 266'ı erkek, 204'ü ise kız çocuğudur. Yapılan başvuruların 459'u yani %2,19'u çocuk hakları ile ilgilidir (KDK, 2019; 90-95).

Tablo 3: Çocuk Haklarına İlişkin Başvuru Konuları

Kaynakça: Kamu Denetçiliği Kurumu 2022 Yılı Raporu, 73.

Çocuk Hakları	Sayı	Yüzde (%)
Çocuk haklarına ilişkin diğer konular	129	%60,28
Çocuklara karşı nefret söylemleri	33	%15,42
Çocuklara yönelik sosyal hizmet ve yardım faaliyetleri	31	%14,49
Korunmaya, bakıma ve yardıma muhtaç çocuklar	12	%5,61
Çocuk ihmali ve istismarcılığı	9	%4,21
Toplam	214	%100

Tablo 3'te de belirtildiği üzere 2022 yılında Kamu Denetçiliği Kurumuna çocuk haklarına ilişkin 214 başvuru olmuştur. En fazla başvuru “Çocuk haklarına ilişkin konularda” (%60,28) olmuştur. Bunu daha sonra “Çocuklara karşı nefret söylemleri” (%15,42) takip etmiştir. En az başvuru ise “Çocuk ihmali ve istismarcılığı” (%4,21) alanındadır. Kurum çocuk hakları konusunda çalışmalar yürütse de çocuk bu çalışmalar arasında %1,20 ile küçük bir alanı kapsamaktadır.

Tablo 4: 2019-2022 Yılları Arası KDK'ya Başvuran 0-18 Yaş Grubu

Kaynakça: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

Yıllar	Başvuru Oranı
2022	0,86%
2021	1,40%
2020	0,36%
2019	2,24%

Tablo 4’de son dört yılda Kamu Denetçiliği Kurumu’na yapılan tüm başvurular içerisinde 0-18 yaş grubunun oluşturduğu oran yer almaktadır. Tablo incelendiğinde çocukların tüm başvurular içerisinde düşük bir orana sahip olduğu gözlemlenmektedir.

3.3.3. Türkiye’de Çocuk Ombudsmanlığı İhtiyacı

Çocuk ombudsmanlığı ilk kez 1981 yılında Norveç’te kurulmuştur. Norveç’in ardından zaman içerisinde diğer ülkelerde Çocuk Ombudsmanlığı fikrini benimsemiştir ve uygulamaya geçirmiştir. Türkiye’de de çocukların karşılaştığı sorunlar nedeniyle bir Çocuk Ombudsmanlığı kurulması ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda Türkiye’nin kabul ettiği BMÇHDS başta olmak üzere uluslararası sözleşmeler çocukların korunması, çocuk haklarının sağlanması ve çocukların refahının iyileştirilmesi amacıyla bir örgütlenmeye gidilmesini gerekli görmüştür (Mamur Işıkcı, 2016; 130).

Önceki başlıklarda belirtilen veriler değerlendirmeye alındığında Türkiye’de bir çocuk ombudsmanlığı kurulması ihtiyacı daha da göze çarpmaktadır. Örneğin yoksulluk çocukların eğitim ve sağlık hakkından yoksun kalmasına sebep olmaktadır. Aynı zamanda çocuk işçiliği de Türkiye’de çözülemeyen problemler arasında yer almaktadır. Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan 2022 raporunda da çocuk işçiliği, çocuk yaşta yapılan evlilikler, çocuklara karşı toplumsal cinsiyet farkı sebebiyle uygulanan şiddet konularında kısıtlı ilerleme kaydedildiği belirtilmiştir. Rapor aynı zamanda Türkiye’nin kanayan yarası olan çocuk gelinlere ve ensest vakaların ivedilikle çözülmesi amacıyla bir ulusal eylem planının hazırlanması ihtiyacına vurgu yapmıştır (Avrupa Birliği Komisyonu, 2022; 42).

Suriye’de başlayan iç savaş nedeniyle insanlar ülkeden göç etmeye başlamışlardır. Bu süreçte de en çok etkilenenler çocuklar olmuştur. Çocuklar temel hak ve hürriyetlerinden yoksun kalmıştır. Buna bağlı olarak çocukların barınma, sağlık, beslenme, güvenlik ve eğitim sorunları öne çıkmaya başlamıştır. Türkiye’de de özellikle Suriye başta olmak üzere 2011 yılı itibariyle başlayan ve sayıları giderek artış gösteren milyonlarca mülteci ve

sığınmacı çocuk bulunmaktadır. Türkiye'deki mülteci ve sığınmacı çocuklar da diğerleri gibi temel hak ve hürriyetlerinden yoksun kalmaktadır (Akpınar, 2017; 16).

Türkiye'de çocuklar adalet alanında birçok sorunla karşı karşıya kalmaktadır. Tutukluluk ve hapis cezası bir çocuk için en son uygulanması gereken yol iken ülkemizde tutuklu ve hapis cezası alan çocuk sayısı her gün artış göstermektedir. TÜİK tarafından açıklanan verilere göre 2020 yılında 10.234 12-17 yaş arası çocuk ceza infaz kurumuna girmiştir (TÜİK, 2020).

Türkiye'de eğitim hakkından faydalanan çocuk sayısı her geçen gün artış gösterse de hala eğitim hakkına erişmeyen çocuklar bulunmaktadır. Bunun ana sebepleri yetersiz yaşam koşulları ve yoksulluktur. Aile içi yoksulluk çocukların eğitim hayatından koparılıp çocuk işçi olmasına sebep olmaktadır. Aynı zamanda eğitim hakkından yoksun kalan çocukların suça sürüklenme ihtimalinin daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir (Ateş, 2020; 126).

Çocuk Koruma Kanunda açıkça belirtilmesine rağmen tüm illerde çocuk mahkemeleri kurulmamıştır. Çocuklar uzun süreler ve çocuklara özel olmayan kurumlarda gözaltına alınması çocuk adalet sistemindeki sorunlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir başka sorun ise tutuklanmasına karar verilen çocukların adli yardım erişiminde yaşadığı problemlerdir. Raporda özellikle erişim problemini mülteci çocuklar ve aileleri ulusal koruma programında olan çocukların erişim problemi yaşadığı belirtilmektedir (Avrupa Birliği Komisyonu, 2022; 42).

Çocuğun fiziksel, zihinsel ve psikolojik gelişiminin doğru bir şekilde gelişmesi amacıyla ve bağımsız bir birey olarak topluma kazandırılması için gerekli tüm önlemlerin alınması ve bunun gerekli çalışmaların hayata geçirilmesi gerekmektedir. Bir ülkenin çocuklara karşı bakış açısını çocuklara bütüncül bir yaklaşımla bağımsız ve tarafsız olarak sunduğu hizmetlerden ve bu süreçteki çabalardan anlayabiliriz. Bu durumda da çocuk ombudsmanlığı önemli bir noktada yer almaktadır (Boyalı ve Gündoğdu, 2018: 112).

Türkiye’deki mevcut idari yapılanma çocukların maruz kaldığı olumsuz şartlardan korunması ve refahlarının iyileştirilmesi konusunda yetersiz kalmaktadır. Sosyal hizmet ve politikalar açısından Türkiye’de Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı birimi Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü yetkilendirilmiştir. Ombudsmanlık kurumu tarafından çocuklarla ilgili konularda yerine getirilmesi beklenen yerindelik denetimi bakanlıkça yapılmaktadır ancak bakanlar hükümete karşı sorumludur. Bu nedenle çocuklarla ilgili herhangi bir sorunda, kurumun sorunu bağımsız ve tarafsız bir şekilde çözmesi olası olarak değerlendirilmemektedir. Aynı zamanda Bakanlık çocuklarla ilgili konularda sosyal hizmetler alanında ağırlıklı olarak çalışmaktadır. Ancak çocuk ombudsmanı çocukların korunması, refahının iyileştirilmesi ve çocuk haklarının toplumun tüm kesimleri tarafından kabul edilmesinin sağlanması gibi birçok alanda çalışma ve araştırma yapabilmektedir (Mamur Işıkcı, 2019; 131).

Çocukların korunması konusu yerel düzeyde incelendiğinde Çocuk Hakları İl Komiteleri ve katılım hakları konusunda öne çıkan Kent Konseyleri ve Çocuk Meclisleri çıkmaktadır. Ancak yapılan araştırmalar kurumların tam anlamıyla faaliyetlerini yerine getirmemektedir. Bunun sebebi olarak “tersten katılımı” gösterilmektedir. Yani, Türkiye’de birçok çocuk hem istedikleri faaliyetlere katılamamakta hem de istemedikleri faaliyetlere mecburi katılım göstermektedir. Aynı zamanda çocukların faaliyetlere katılımı topluluk olarak gerçekleşiyorsa çocuklar burada bir bireyden ziyade bir sürü olarak değerlendirilmektedir. Erbay ise çocuk meclislerinin çocukların demokratik sürece alışması ve fikirlerini beyan etmesi açısından önemli olduğunu ancak doğru uygulanmadığını ifade etmektedir. Yaptığı bir araştırmada Ankara’daki bir çocuk meclisinde katılım gösteren çocukların Belediye Başkanı’nın, meclis ve parti üyelerinin çocukları olduğu tespit etmiş ve meclisin göstermelik olduğunu vurgulamıştır (Erbay, 2013; 40-50). Bu durumda çocuk meclislerinin yalnızca göstermelik olduğu şeklinde yorumlanabilir.

2022 yılı Kamu Denetçiliği Raporu’na göre çocukların başvuru konularının başında çocukların kendileri ile ilgili kararlara katılım hakkı yer almaktadır. Yani çocuklar fikir, gereksinim ve isteklerini dile getirememektedir. Bu noktada çocuklarla ilgili sosyal hizmet ve politikalar onların ihtiyaç ve taleplerini yerine getirmeyip tepeden inmece bir yaklaşım sergilemektedir. Çocuk ombudsmanlığı ise bu süreçte istek, ihtiyaç ve fikirlerini doğrudan

iletebileceği ve detaylı inceleyecek bir kurum olarak yer almaktadır. Aynı zamanda kurum, çocukları temsil etme ve savunuculuğu yapma görevlerini üstlenme ile gerekli konularda hükümeti bilgilendirme ve tavsiye sunma görevlerini gerçekleştirecektir (KDK, 2022; 246).

Türkiye'deki mevcut Kamu Denetçiliği Kurumu ise şikayet üzerine araştırma ve inceleme yürütmektedir. 2022 yılı içerisinde Kuruma yapılan başvuruların yaş grubuna göre dağılımı incelendiğinde 0-18 yaş grubu arası başvuru %0,86'dır. Yani, dezavantajlı grup içerisinde yer alan çocukların büyük bir çoğunluğu kurumdan habersizlerdir. Aynı zamanda kurumda görev yapan beş kamu denetçisinden yalnızca bir kamu denetçisi kamu denetçisi çocuk haklarıyla ilgilenmektedir. Ancak bu denetçi çocuk hakları dışında aile, kadın, sosyal güvenlik gibi birçok konuyla da ilgilenmektedir. Özetle, Türkiye'de çalışma alanı yalnızca çocuklar olan ve re'sen çalışma yürüten bir çocuk ombudsmanlığı ihtiyacı göze çarpmaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ÖNERİLER VE SONUÇ

Dünya nüfusunun üçte birlik bir kısmını oluşturan çocuklar tarihsel süreç içerisinde incelendiğinde hem ülkemizde hem de dünyada en fazla ötekileştirilen grup olarak karşımıza çıkmaktadır.

İlkel toplumların yaşam şartlarına bakıldığında güvenlik ve beslenme ihtiyacı ön plana çıkmaktadır. Bu nedenle doğal yaşama uyum sağlayan çocuklar hayatta kalırken; güçsüz ve zayıf çocuklar ölüme terk edilmektedir. Aynı zamanda çocuk, ticareti yapılan ekonomik bir varlık olarak görülmektedir. Kısacası ilkel toplumlarda çocuk aileye fayda sağladığı ölçüde var olmuştur. Orta çağda kölelik anlayışı ön plana çıkmaktadır. Kölelik anlayışı hem aile yapısında hem de toplumsal hayatta yer almıştır. Çocuklar, babaların köleleri olarak görülmektedir. Köle sayılmaları nedeniyle çocukların hiçbir hakkı bulunmamaktadır, tüm hak ve yetkiler sahibi olan babasına aittir. Orta çağda yapılan resimler incelendiğinde çocuğun minyatür bir yetişkin olarak tasvir edildiği gözlemlenmektedir. Aries, orta çağ toplumlarında, çocuk ve yetişkin bir birey arasında bir ayrımın olmadığını ve çocuk ile yetişkin hayatlarının eş tavır ve davranış sergilediğini ifade eder. Rönesans dönemine gelindiğinde çocuğa yüklenen mananın değişiklik göstermeye başladığı gözlemlenmiştir. Rönesans döneminde çocuk, orta çağdan farklı olarak yetişkinlerden bağımsız ancak yetişkinliğe ulaşması beklenen masum bir varlık olarak ele alınmaktadır. Rousseau, “Emile” adlı eserinde, çocukların dünyaya saf ve temiz olarak geldiğini ancak ilerleyen dönemler toplumsal etkiler ile kötü ve yanlış evirildiğini ileri sürmektedir. Bu nedenle de çocukluk döneminde verilecek eğitimin kontrol altına alınması gerektiğini ileri sürmektedir. 20. yy’dan günümüze kadar olan dönem önceki dönemlerden daha net bir şekilde çocuğun yetişkinden ayrı bir birey olduğu kabul edilmektedir. Bu dönem çocuğa verilen önemin artması ve çocuk hakkında yapılan araştırmaların artış göstermesi gibi nedenlerden dolayı “Çocuk Yüzyılı” olarak kabul edilmektedir.

Çocukluğun tarihsel sürecini inceleyen birçok filozof çocukların ya hiçbir hakkı olmadığını ya da kısıtlı haklara sahip olduğunu ifade etmektedir. Örneğin Locke, çocukların doğal haklara sahip olduğunu ancak bunların tamamen akıl sahibi olan anne ve babalar

tarafından idare edilmesi gerektiğini savunur. Hobbes, Locke'dan belirli ölçüde farklı olarak çocukların doğal haklara sahip olmadığını ve tamamen anne babalarının kontrolünde olması gerektiğini savunmuştur. Mill' de çocukların tamamen akıl sahibi olmadıklarını bu nedenle anne ve babalarının kontrolü altında olması gerekliliğini savunmuştur.

Nelken' e göre çocuk hakları, çocukları zarar görmekten ve istismardan korumayı; onlara duygusal olarak uygun tarzda yetiştirmeleri için şans vermeyi; sağlık, barınma ve eğitim gibi temel ihtiyaçları sağlamayı öngören haklardır. Çocuk hakları hak temelli bir yaklaşım olarak karşımıza çıkar. Çocuk haklarının hak temelli bir yaklaşım olması devlete hesap verme ile yasal ve etik bir sorumluluk getirir. Hak temelli bir yaklaşım olmasından dolayı çocuk hakları bazı özelliklere sahiptir. Bunlar;

- Çocuklar ve hakları üzerinde belirgin bir odaklanma
- Eşitlik ve ayrımcılık gözetmeme
- Hesap verilebilirlik
- Katılım
- Çocuğun yüksek yararı
- Hak temelli ortak amaçlar için diğer ilgilileriyle birlikte çalışma

Dünyada ve Türkiye'de çocuk hakları bir süreç içerisinde gelişim ve değişim göstermiştir. Bu süreç içerisinde karşımıza dört önemli belge çıkmaktadır. Bunlar; 1924 Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi, 1959 Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi, Türk Çocuk Hakları Bildirisi ve 1989 Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'dir. En kapsamlı belge sayılan Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde çocuk on sekiz yaşına kadar olan her insan olarak tanımlanmaktadır. Bu sözleşmede dört temel ilke benimsenmektedir. Bunlar; ayrım gözetmeme (Madde 2), çocuğun yüksek yararı (Madde 3), yaşama ve gelişme (Madde 6) ile çocuğun görüşüne saygı (Madde 12) şeklinde sıralanır. Bu maddelerden ikisi eleştiri konusu olmaktadır. Bunlar çocuğun yüksek yararı ve çocuğun görüşüne saygıdır. Çocuğun yüksek yararı ilkesi çocuk hukukunda ortaya çıkan tüm problemlerde çocuğun yararı düşünülerek çözüm bulunmasını ileri sürer. Bu amaçla yüksek yararı sağlaması için yetkiyi yetişkinlere verir. Literatürde eleştirilen kısmı ise çocuğun yüksek yararı diyerek ön kapıdan içeri alınan çocuk haklarının yetişkinlere tüm kontrollerin devredilmesi ile arka kapıdan uğurlanmasıdır. Katılım hakkı, çocuğu etkileyecek kararlara çocukların dahil olmasını ifade eder. İlk kez Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde gündeme gelmiştir. Eleştiri konusu olmasının

sebebi ise çocuk haklarını korumak için hazırlanan sözleşmelerde çocukların görüşüne yer verilmeyerek yalnızca yetişkinler kontrollünde hazırlanmasıdır.

Çocuklar toplumun en önemli parçalarından birini oluşturmaktadır. Bu nedenle onların haklarını ve çıkarlarını koruyan, güvence altına alan ve sorunlarını çözen bir sisteme ihtiyaç duyulmaktadır. Bu ihtiyaçları karşılayacak en uygun sistem ise yalnızca çocukların sorunları ve istekleriyle ilgilenen idari ve mali özerkliğe sahip bir çocuk ombudsmanlığıdır. Ombudsman; vatandaşların idareye karşı haklarını koruyan, idarenin iş ve işlemlerini denetleyen, idare ve vatandaş arasında köprü görevi yapan ve şikayet üzerine ya da kendiliğinden harekete geçen bir kurum olarak karşımıza çıkmaktadır. Çocuk ombudsmanlığı ise çocukların hukuki olarak korunmasını sağlayan, onlardan gelen her türlü istek ve şikayeti inceleyip araştırıp tavsiye kararında bulunan bir özel nitelikli denetim türüdür. Dünyada da oldukça önemli bir yere sahip olan çocuk ombudsmanlığı 1980’li yıllardan sonra yayılmaya başlamıştır. Çalışma kapsamında da ilk kurulan çocuk ombudsmanı olan Norveç Çocuk Ombudsmanlığı ile İsveç ve Finlandiya Çocuk Ombudsmanlıkları detaylı olarak incelenmiştir. Çalışmanın amacı İskandinav ülkelerinde uygulanan çocuk ombudsmanlıklarının iyi yönlerinin alınarak Türkiye’deki Kamu Denetçiliği Kurumunun alt birimi olan çocuk ombudsmanına entegre edilerek idari ve mali özerkliğe sahip bir Çocuk Ombudsmanlığı ’nın oluşturulmasıdır.

Türkiye’de kurulacak olan “Çocuk Ombudsmanlığı” çocukların haklarını, ihtiyaçlarını ve taleplerini dikkate alarak, onların mevcut sorunlarını çözüme ulaştırma amacı taşımaktadır. Bu Çocuk Ombudsmanlığı; İsveç, Norveç, Finlandiya, Hollanda, Kanada gibi ülkelerdeki çocuk ombudsmanlıkları gibi bağımsız, tarafsız ve özerk bir yapılanma olması gerekmektedir. Çünkü kurum kararları alırken baskı altında olmadan hızlı, etkili ve verimli olmalıdır. Çocuk Ombudsmanlığı Kamu Denetçiliği Kurumu’ndan ayrı bir tüzel kişiliğe sahip olması gerekmektedir.

Kurulacak olan Çocuk Ombudsmanlığı için kurumun çalışma şekli de önemli bir adımı oluşturmaktadır. Bu nedenle Çocuk Ombudsmanlığı re’sen harekete geçebilme yetkisine sahip olması gerekmektedir. Toplumun dezavantajlı kesimi içerisinde yer alan

çocuklara daha hızlı ulaşmak ve temsilini sağlamak amacıyla Kurum, yalnızca şikayet üzerine değil kendiliğinden de harekete geçebilmelidir.

Çocuk Ombudsmanlığı kurulurken dikkat edilmesi gereken başka bir adım ise başvuru yollarıdır. Türkiye’de Kamu Denetçiliği Kurumu’nun alt birimi olarak çalışmalarını yürüten Çocuk Ombudsmanlığı website üzerinden, yüz yüze, valilik ya da kaymakamlık aracılığıyla başvuru kabul etmektedir. Bunlara ek olarak kurulacak olan kamu tüzel kişiliğine haiz yeni Çocuk Ombudsmanlığına Norveç ve Finlandiya’da yer alan ücretsiz telefon hattı ve sosyal medya ile başvuru yolu da eklenmelidir. Kanada’da acil durumlarda çocukların başvurabileceği ücretsiz 7/24 ulaşılabilir tehlike ve cinsel istismar hattı bulunmaktadır. Bu uygulama 7/24 ücretsiz her konuda hizmet veren bir hat olarak revize edilip Çocuk Ombudsmanlığında uygulanmalıdır. Tüm bu başvuru yolları ücretsiz olmalıdır.

Türkiye’de Çocuk Ombudsmanlığına anne, baba ve yasal temsilciler dışında çocuklarda başvurabilmektedir. Bu gruba ek olarak çocuklarla temas halinde olan herkes eklenmelidir. Çocuk Ombudsmanlığı aslında konu çocuklar olduğunda gelen tüm şikayetleri özenle dikkate alması gerekmektedir. Öte yandan Kurum sadece çocukların iletişime geçmesini beklememesi gerekmektedir. Bu uygulama İsveç Çocuk Ombudsmanı gibi yapılan faaliyetlerin değerlendirilmesi için kurulan çocuk hattı gibi olabilir. Çocuk hattı ile birlikte çocuklar sadece sorunlarını iletmekle kalmayıp bunlara çözüm önerileri de sunabilecektir. Çocuklarla iletişime geçme sürecinde çocuklar evde, okulda ve yurtlarda ziyaret edilmelidir. Ziyaretler onların istek ve şikayetlerini dinlemenin yanı sıra çocukları sahip olduğu haklar ve Kurum hizmetleri hakkında eğitimleri de içermelidir. Çocuklarla iletişimin karşılıklı olarak bu kadar sık ve kolay olabilmesi için Çocuk Ombudsmanlığı Kurumu yalnızca Ankara’da bulunan sadece merkez teşkilatı olan bir kurum olmaması gerekmektedir. İl ve ilçe düzeyinde taşra teşkilatının oluşturulması gerekmektedir.

Kurulacak olan Çocuk Ombudsmanlığına geniş görev ve yetkiler verilmelidir. Örneğin, Belçika ve Hollanda’da bulunan çocuk ombudsmanlıklarının denetim yetkisi oldukça geniştir. Çocuklara hizmet sunan kamu kuruluşlarının yanı sıra özel kuruluşları da denetleme yetkisine sahiptirler. Belçika’daki çocuk ombudsmanlığı aynı zamanda yerindelik

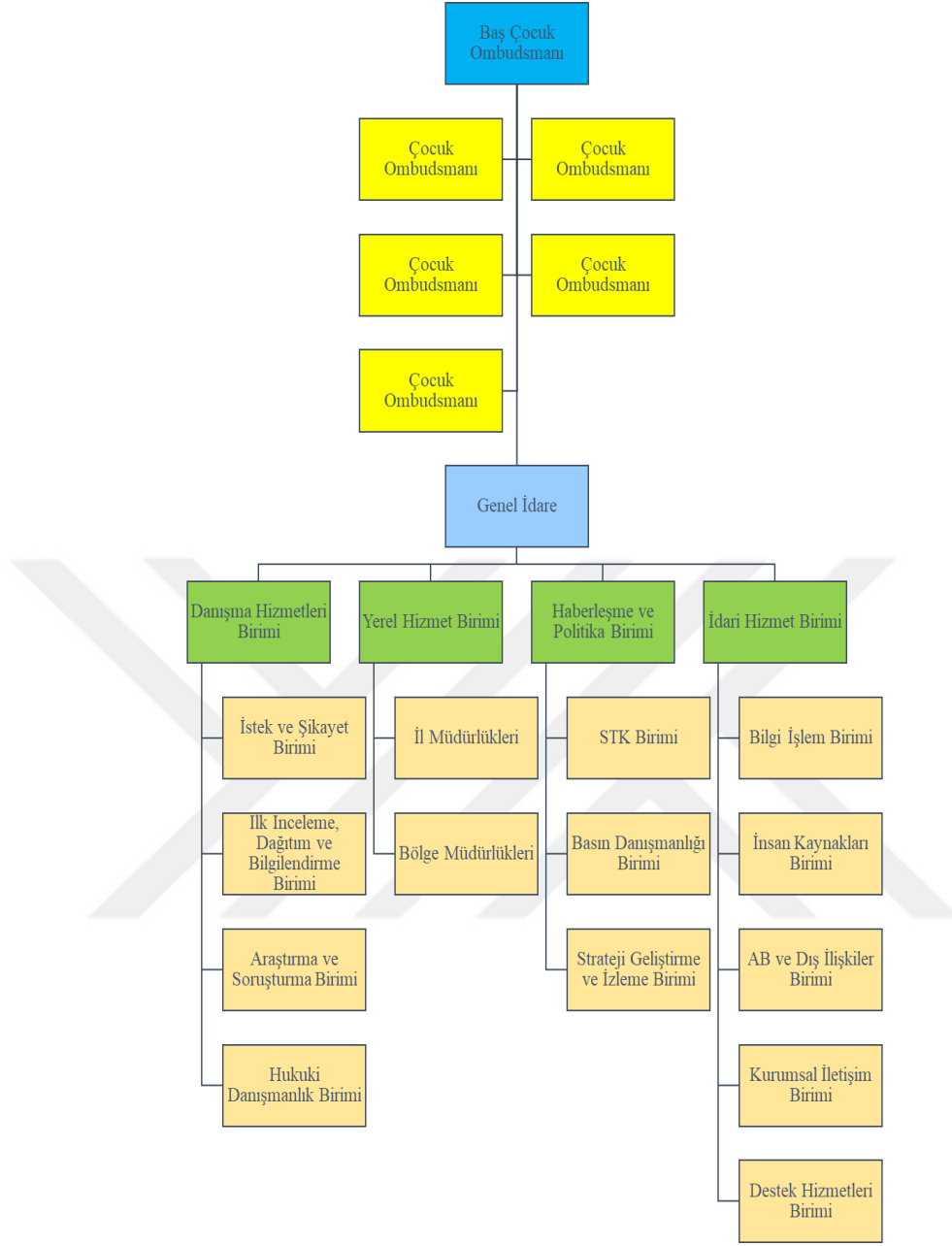
denetimi yetkisine de sahiptir. Türkiye'deki çocuk ombudsmanlığı da hem kamu hem de özel kuruluşları denetleme yetkisine ve yerindelik denetim yetkisine sahip olması gerekmektedir. Bu yetkilerin verilmesiyle Türkiye'deki çocuklarının hak ihlallerinin önüne geçilecek ve mevcut sorunları çözülmesi için gerekli çalışmalar yürütülecektir. Aynı zamanda bu modele Kanada'daki gibi kurumun hizmet sunduğu kesim içerisinde yer alan bebek ve engelli çocuk gibi kendini sağlıklı bir şekilde ifade edemeyen çocuklar için özel bir yasal temsilci atanması eklenmelidir.

Hollanda ve Kanada'daki çocuk ombudsmanlıkları çocukların bireysel anlaşmazlıklarıyla ilgilenmektedir. Bu uygulama Türkiye'de kurulacak olan Çocuk Ombudsmanlığına da entegre edilmelidir. Kurumun kapsamının bu şekilde genişletilmesinin sebebi çocukların karşılaştıkları tüm sorunlara karşı kendilerini koruyamayacak konumda olmalarıdır. Çocuklar karşılaştıkları sorunlar karşısında kendilerini koruyamadıkları için en büyük zararı onların görmesidir. Bu sebeple çocukların hak ve çıkarlarının korunması için bireysel anlaşmazlıkların çözümü de kurumun görev ve yetkileri arasında yer alması gerekmektedir. Aynı zamanda kuruma çocuklar hayati tehlikeler yaşadığında kolluk kuvvetleriyle işbirliği içinde olma ve soruşturma açma yetkisi tanınmalıdır. Bu şekilde çocukların tüm kişi ve kurumlara karşı korunması güvence altına alınacaktır.

Türkiye'de Kamu Denetçiliği Kurumu içerisinde çocuklarla ilgili şikayetlerle ilgilenen denetçi aynı zamanda insan hakları, kadın hakları, engelli hakları, sosyal hizmetler ve ailenin korunması gibi birçok alan ile ilgilenmektedir. Yeni kurulacak olan Çocuk Ombudsmanlığında atanacak başdenetçi sadece çocuk haklarıyla ilgilenecektir. Kuruma gelen başvurular dikkate alınarak alt birimler oluşturulmalıdır ve bunlara denetçiler atanmalıdır. Son beş yıllık KDK yıllık raporu incelendiğinde hukuki danışmanlık; yerel birimlerle işbirliği; çocuk istismarı; korunmaya muhtaç çocuklar; çocuk yoksulluğu, çocuk işçiliği ve temel haklar konuları temel problemler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu problemlerle mücadele için beş denetçi atanabilir.

Şimdiye kadar ifade edilen özellikler Türkiye'de kurulacak olan Çocuk Ombudsmanlığının işlevsel özelliklerini içermektedir. Çocuk Ombudsmanlığı için aynı

zamanda Türkiye'deki Kamu Denetçiliği Kurumu örgüt şeması revize edilerek bir teşkilat yapılanması oluşturulmalıdır. Türkiye için önerilen Çocuk Ombudsmanlığı bir Baş Çocuk Ombudsmanı ve alanında uzman beş denetçi tarafından idare edilir. Genel İdare ise dört birimden oluşmaktadır. Bunlar; Danışma Hizmetleri Birimi, Yerel Hizmet Birimi, Haberleşme ve Politika Birimi ile İdari Hizmet Birimi'dir. Danışma Hizmetleri Birimi; istek ve şikayetlerin incelendiği, ilk incelemenin, araştırma ve soruşturmanın takip edildiği ve hukuki danışmanlık hizmetlerinin verildiği birimdir. Bu hizmetleri yerine getirmek için dört alt birim oluşturulmuştur. Bu birimler; istek ve şikayetlerin kayda alınıp incelendiği İstek ve Şikayet Birimi; 7/24 ulaşılabilir çocuk hattı birimini içeren, vakaları gerekli denetçilere yönlendiren ve ilk incelemeyi gerçekleştiren İlk İnceleme, Dağıtım ve Bilgilendirme Birimi; Çocuk Ombudsmanlığı tarafından açılan ya da çocuk ile ilgili araştırma ve soruşturmaların sağlıklı bir süreç ile yürütüldüğünün takibini sağlamak için Araştırma ve Soruşturma Takip Birimi ile çocukların yasal temsilcisi olmadan başvuruları yapmalarında yardımcı olmak ve hukuken yasal temsilciliklerini sağlamak amacıyla hizmet veren Hukuki Danışmanlık Birimi'dir. Yerel Hizmet Birimi ise her ilde bulunan İl Müdürlüklerinden ve Bölge Müdürlüklerinden meydana gelmektedir. Haberleşme ve Politika Birimi; sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği yapmak, basın aracılığıyla çocukları, özel ve kamu kurumlarını, aileleri ve çocuklarla ilgili tüm tarafları bilinçlendirmek ve yeni projeler ortaya koyarak çocukları topluma kazandırmak için üç alt birim ile çalışmalarını yürütmektedir. Bu birimler; Sivil Toplum Kuruluşu Birimi, Basın Danışmanlığı Birimi, Strateji Geliştirme ve İzleme Birimidir. Geri kalan idari hizmetleri yerine getirmek amacıyla da Kamu Denetçiliği Kurumunda da bulunan Bilgi İşlem Birimi, İnsan Kaynakları Birimi, AB ve Dış İlişkiler Birimi, Kurumsal İletişim Birimi ve Destek Hizmetleri Birimlerini içeren bir İdari Hizmet Birimi Kurulmalıdır. Şekil 8' de de bu teşkilat yapılanmasının bir örneği oluşturulmuştur.

Şekil 8. Çocuk Ombudsmanlığı Teşkilat Şeması

Kaynakça: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

Çocukların refah seviyesi ülkelere göre incelendiğinde Türkiye iyi bir performans sergilemediği görülmektedir. Aynı zamanda, çocukların yaşadığı sorunların çözümünün yetersiz olması ve çocuk sorunlarının giderek artış gösteren bir profil seyretmesi çocuk ombudsmanlığı kurulması fikrini desteklemiştir. Bu noktada ombudsmanlık, çocukların yaşadığı sorunlara daha çok dikkat çekme, çocuk haklarını koruma ve istek ile şikayetlerini daha kolay dile getirebileceği ve sorunların çözümünde daha hızlı ve etkin çözüm sağlayan

bir mekanizma olarak karşımıza çıkacaktır. Yarının yetişkinleri olan çocukların bugün sağlıklı ve özgür bir birey olabilmesi çok önemlidir. Bu nedenle, çocuk haklarının demokratik sisteme uygulandığı ve çocukların hak ettiği değeri gördüğü bir toplum oluşturulması da büyük önem taşımaktadır.

Bu çalışmada çocuk haklarının korunması ve etkin olarak uygulanmasında önemli bir noktada bulunan çocuk ombudsmanlığının dünyada başarılı ile uygulayan üç örnek ülke incelenerek Türkiye’de de uygulanması düşüncesi esas alınarak ikincil ve birincil kaynakların literatür taraması yapılarak incelenmiştir. Bundan sonraki yapılacak çalışmalarda daha fazla ülke incelemesi yapılması ve politika yapıcılarının da bu sürece katıldığı bir çalışma yapılması literatüre yenilik katacaktır.

KAYNAKÇA

Akıncı, M. (1999). Bağımsız İdari Otoriteler ve Ombudsman. İstanbul: Beta Basım A.Ş.

Akpınar, T. (2017). Türkiye’deki Suriyeli Mülteci Çocukların ve Kadınların Sosyal Politika Bağlamında Yaşadıkları Sorunlar. Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi, 03 (03), 16-29.

Akyüz, E. (1980). Çocuk Hakları Bildirisi ve Türk Hukuk Sistemi. Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences, 13(1), 339 – 365.

Akyüz, E. (2010). Çocuk Hukuku. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Akyüz, E. (2012). Çocuk Hukuku. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Alacadağlı, E. (2019). Kamu Yöneticilerinin Çocuk Algısı. Astana Yayınları (Ed.), Kamu Yönetimi ve Çocuk (285 – 313).

Altuğ, Y. (2002). Kamu Denetçisi (Ombudsman). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Rektörlük Yayını.

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi (AÜSBF) (1982). Gerekçeli Anayasa Önerisi. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

Aries, P. (1962). Centuries of Childhood. A Social History of Family Life (Çev. Robert Baldick). London: Jonathan Cape.

Ateş, A. (2015). Yönetimsel Açından Sınıf Öğretmenlerinin Çocuk Hakları Konusunda Bilgi Sahibi Olmalarının Etkinliği Üzerine Bir Çalışma. Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Ateş, B. (2020). Karşılaştırmalı Çocuk Ombudsmanlığı ve Türkiye İçin Bir Model Önerisi. Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Giresun.

Avşar, Z. (1999). Ombudsman (Kamu Hakemi) Türkiye İçin Bir Model Önerisi. Ankara: HAK-İŞ Eğitim Yayınları.

Avşar, Z. (2007). Ombudsman- İyi Yönetilen Türkiye İçin Kamu Hakemi. Ankara: Asil Yayın.

Bollar, S. (1998). Çocuk Hakları. İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım.

Boyalı, H. ve Gündoğdu, S. (2018). Kamu Denetçiliği Türü Önerisi Olarak Çocuk Ombudsmanlığı'nın Türkiye'de Uygulanabilirliği, Ed. Ömer Kürşad Tüfekçi, Güncel Akademik Araştırmalar: Sosyal Bilimlere Yönelik Stratejik Bakış Açıcı, İstanbul: Hiper Yayın.

Bumin, K. (1998). Batı'da Devlet ve Çocuk. İstanbul: Patika Yayıncılık.

Büyükavcı, M. (2008). Ombudsmanlık Kurumu. Ankara Barosu Dergisi, 66 (4), 10 – 13.

Çiçek, Z. (2019). Bir Kamu Politikası Analizi Olarak Türkiye'de Kamu Denetçiliği Kurumu'nun Kuruluşu. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Burdur.

Çocuk Koruma Kanunu. (2005, 03 Temmuz). Resmî Gazete (Sayı: 25876). Erişim Adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5395.pdf>

Çocuk ve Aile Eğitim Komisyonu (2013). Çocuk Psikolojisi ve Ergenlik Dönemi. İstanbul: Özyel Basın Yayın.

Del Vecchio, G. (1952). Hukuk Felsefesi (Çev. Sahir Erman). İstanbul: Sermet Matbaası.

Devlet Denetleme Kurulu Kurulması Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi. (2018, 15 Temmuz). Resmi Gazete (Sayı: 30479). Erişim Adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/19.5.5.pdf>

Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) (1996). Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996 – 2000). Ankara: DPT Yayınları.

Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) (2001). Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001 – 2005). Ankara: DPT Yayınları.

Dikmen Özarslan, A. (2016). Çocuk ve Çocukluk Sosyolojisi. İstanbul: Resse Yayınları.

Dirican, R. (2018). Tarihi Süreçte Çocuk ve Çocuk Hakları. Çocuk ve Gelişim Dergisi, 2(2), 39-50.

Doğan, K. C. (2015). Yönetimin Bir Fonksiyonu Olarak Denetim ve Kamu Yönetimindeki Yeri. *Ombudsman Akademik Dergisi*, 2 (3), 107 – 141.

Dursunoğlu, İ.; Boyalı, H.; Gündoğdu, S. (2021). Türkiye’de Kamu Denetçiliği Kurumu (Ombudsmanlık) İmajına Yönelik Bir Araştırma. *Ombudsman Akademik*, 7 (14), 67 – 94.

Efe, H. ve Demirci, M. (2013). Ombudsmanlık Kavramı ve Türkiye’de Türkiye’ de Kamu Denetçiliği Kurumundan Beklentiler. *Sayıştay Dergisi*, (90), 49-72.

Emini, M. E. (2004). Hak Kavramı. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12, 203-215.

Erbay, E. (2013). Çocukların Katılım Hakkı Üzerine Bir Türkiye Değerlendirilmesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 2 (1), 38-54.

Erbay, Ercüment (2019). Çocuk Hakları. İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.

Erdemir, H. ve Erdemir, H. (2012). “Antikçağ’da Çocuk Olmak: Ölmek ya da Ölmemek”, Uluslararası Kadına ve Çocuğa Karşı Şiddet Sempozyumu, II. Cilt, MÇD Yayınları, 27-28 Nisan, Ankara. 643-669.

Eren Gümüştekin, G.; Aydemir, M.; Demirci, K.; Taşkın, E.; Keçek, G.; Aktaş, R.; Ünal, S.; Ergun Özler, D.; Özler, H.; Yurdakul, M. (2013). İşletmecilik Kuram ve Uygulama (Ed.: Kemal Demirci). Ankara: Detay Yayıncılık, 191-192.

Eren, E. (2011). Yönetim ve Organizasyon (Çağdaş ve Küresel Yaklaşımlar). İstanbul: Beta Basım Yayım.

Erhüman, T. (2000). Türkiye İçin Nasıl Bir Ombudsman Formülü? Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 40 (1-4), 155 – 180.

Eryılmaz, B. (2019). Kamu Yönetimi. İzmit: Umuttepe Yayınları.

Fendoğlu, H. T. (2011). Kamu Denetçiliği (Ombudsmanlık). Ankara: Yetkin Yayınları.

Fendoğlu, H. T. (2016). Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Ombudsman Denetimi: İdarenin Kamu Denetçiliği Kurumu Tarafından Denetlenmesi. *Ombudsman Akademik*, (5), 13-36.

- Franklin, B. (1993). Çocuk Hakları. (Çev. Alev Türker). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gişi, S. (2017). Ombudsmanlık Kurumu, İsveç ve Fransa Ülke Uygulamaları ile Avrupa Ombudsmanı Üzerine Bir İnceleme. Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi, 2, 1-42.
- Gözler, K. (1998). Hukuka Giriş. Bursa: Ekin Kitapevi Yayınları.
- Güçlü, S. (2016). Çocukluk ve Çocukluğun Sosyolojisi Bağlamında Çocuk Hakları. Sosyoloji Dergisi Armağan Sayısı, 1-22.
- Günday, M. (2004). İdare Hukuku. Ankara: İmaj Yayınevi.
- Harari, Y. N. (2021). Hayvanlardan Tanrılara Sapiens: İnsan Türünün Kısa Bir Tarihi. (Çev. Ertuğrul Genç), İstanbul: Kolektif Kitap.
- Heywood, C. (2003). Baba Bana Top At: Batı'da Çocukluğun Tarihi. (Çev. Esin Hoşsucu), İstanbul: Kitap Yayınevi.
- <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2709&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>
- İnal, K. (2007). Modernizm ve Çocuk-Geleneksel, Modern ve Postmodern Çocukluk İmgeleri. Ankara: Sobil Yayınları.
- İpek, A. (2012). Çocuk Haklarının Gelişimi ve Karşılaştırmalı Olarak Anayasal Açıdan Değerlendirilmesi. Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 20 (1), 151-173.
- İzveren, A. (1988). Hukuk Felsefesi. Ankara: Ankara Basımevi.
- Kaboğlu, İ. Ö. (1998). Çağdaş Anayasalarda Özgürlükleri Korumaya Yönelik Bağımsız İdari Otoriteler (Ed. İbrahim Özden Kaboğlu. Bağımsız İdari Otoriteler. İstanbul: Alkım Yayınları.
- Kahraman, N. (2020). Çocuk Haklarının Korunmasında Çocuk Ombudsmanlığının Önemi: Norveç ve Türkiye Çocuk Ombudsmanlığının Karşılaştırılması. Akademik Yaklaşımlar Dergisi, 11 (2), 186 – 204.
- Kaplan, Ç.; Macit, M.; Özcan, E. (2014). Kamu Denetçiliği (Ombudsmanlık) Kurumu'nun Kamuoyu Algısı Üzerine Bir Çalışma. Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5 (2), 75 – 104.
- Karaboğa, T. ve Zehir, C. (2020). Henry Fayol ve Yönetim Alanına Katkıları Üzerine Bir İnceleme. IBAD Sosyal Bilimler Dergisi, 7, Yaz, 53 – 68.

Karakuş Öztürk, H. (2017). Çocukluğun Tarihsel Gelişimi Üzerine Düşünceler. Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 13, 253 – 276.

Kaya, E. (2017). Türk Kamu Yönetiminde Bir Denetim Aracı Olarak Kamu Denetçiliği Kurumu: Vatandaş Algısı. Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya.

Kayhan, Ş.; Ünlütepe, M. (2016). Medeni Hukuk Bilgisi. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Kent Konseyi Yönetmeliği.

Köse, H. Ö. (2007). Dünyada ve Türkiye’de Yüksek Denetim. T.C. Sayıştay 145. Yıldönümü Yayınları, 5-18.

Kösesoy, E. (2019). Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Çocuğun İhmal ve İstismardan Korunma Hakkı. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Kurt, S. L. (2016). Çocuk Haklarına İlişkin Temel Uluslararası Belgeler ve Türkiye Uygulaması. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 16(36), 99-127.

Kutlu, Ö.; Örselli, E.; Kahraman, S. (2018). Türkiye’de Yerel Ombudsmanlığın Uygulanabilirliği: İtalya Yerel Ombudsmanlığı Üzerinden Bir Analiz. Ombudsman Akademik, 4 (8), 15-38.

Mamur Işıkcı, Y. (2016). Türkiye’de Çocuk Refahı İçin Çocuk Ombudsmanlığı Önerisi. Journal of Emerging Economies And Policy, December (1).

Mamur Işıkcı, Y. (2019). Kamu Yönetimi ve Çocuk İlişkisi: Çocuk Hakları Bağlamında Bir Değerlendirme. Astana Yayınları (Ed.), Kamu Yönetimi ve Çocuk (1-24), Ankara.

Mamur Işıkcı, Y. ve İnce, D. (2018). Çocuk Haklarının Korunması ve Geliştirilmesinde Örnek Bir Model: Norveç Çocuk Ombudsmanı. Ankara Barosu Dergisi, 4, 53-73.

Melton, G.B. (1991). ‘Lessons from Norway: The Children’s Ombudsman as a Voice for Children. Case Western Reserve Journal of International Law, 23 (2), 197-254.

Nalcı Arıbaş, N. (2021). Kamu Yönetiminde Kamu Yönetiminin Araçları. Oğuzhan Sosyal Bilimler Dergisi, 3 (2), 181 – 196.

Ozansoy, C. (1999). Öznesini Arayan Nesnelere: Çocuk ve Çocuk Hakları. Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 1, 39 – 62.

Önen, S. M.; Ergüzel, Enis (2021). İskandinavya Çocuk Ombudsmanlığı Sistemi ve Türkiye’de Uygulanabilirliği. Ombudsman Akademik, 7 (14), 33 – 65.

Özcan, O. (2017). Vergi Ombudsmanı. Ankara: Legal Yayıncılık.

Özden, K. (2005). Ombudsman: Yeni Yönetim Anlayışı İçin Bir Model. İstanbul: Tasam Yayınları.

Özden, K. (2010). Ombudsman (Kamu Denetçisi) ve Türkiye’deki Tartışmalar. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Öztan, G. G. (2009). Türkiye’de Çocukluğun Politik İnşası. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Yayınlanmış Doktora Tezi, İstanbul.

Özyurt, C. (2017). Çocuk Sosyolojisi: Bir Giriş Denemesi (Ed. Cevat Özyurt). Eğitim Sosyolojisi Yazıları. Ankara: Pegem Akademi.

Poster, M. (1989). Eleştirel Aile Kuramı (Çev. Hüseyin Tapıncı). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Postman, N. (1995). Çocukluğun Yokoluşu. (Çev. Kemal İnan), Ankara: İmge Kitapevi.

Rousseau, J. J. (2009). Emile ya da Eğitim Üzerine. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Sağlam, M. H. (2020). Çocuk Şiirlerinde Soru, Sorgulama ve Felsefi Düşünme: Mustafa Ruhi Şirin Örneği. Humanitas, 9 (17), 321 – 340.

Sakarya, S.; Hayran Polat, M.; Tuna, C.; Hareket, E. (Ed.); vd. (2020). Disiplinlerarası Yaklaşımla Çocuk Hakları (Çocuk Hakları Eğitimine Yönelik Uygulama Örnekleriyle). Ankara: Pegem Akademi.

Serozaan, R. (2005). Çocuk Hukuku. İstanbul: Vedat Kitapçılık Basım Yayım Dağıtım.

Sezen, S. (2001). Ombudsman: Türkiye İçin Nasıl Bir Çözüm? Amme İdaresi Dergisi, 34 (4), 71-96.

Şahin, H. H. (2020). Türkiye’de Çocuk Olmak (Ed. Şirin Dilli). Çocuk, Çocukluk Kavramları ve Çocukluğun Tarihsel Gelişimi. Ankara: Pegem Akademi.

Şahyar Akdemir, D. (2019). Uluslararası Alanda Ombudsmanlık Kurumu ve Türkiye. Manas Sosyal Araştırma Dergisi, 8 (4), 3533 – 3552.

Tan, M. (1993). Toplumsal Tarihte Çocuk, İstanbul – Türkiye, 23 – 24 Nisan 1993, 11-30.

Temizel, Z. (1997). Yurttaşın Yönetime Karşı Korunmasında Bir Denetim Organı Ombudsman. İstanbul: IULA-EMME.

Türk Medeni Kanunu (2001, 22 Kasım). Resmi Gazete (Sayı: 24607). Erişim Adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.4721.pdf>

Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü. (1973, 13 Nisan). Resmî Gazete (Sayı: 14506). Erişim Adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/17.5.584.pdf>

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (1982, 18 Ekim). Resmi Gazete (Sayı: 17863-Mükerrer). Erişim Adresi:

Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü (TODAİE) (1991). Kamu Yönetimi Araştırması (KAYA) Genel Rapor. Ankara: Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları No: 238.

Uçuş Güldalı, Ş. (2017). İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi: Çocuk Hakları Eğitimi (Ed. Refi Turan). Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 159- 196.

Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukuki Yön ve Kapsamına Dair Kanun. (2007, 22 Kasım). Resmi Gazete (Sayı: 26720). Erişim Adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5717.pdf>

Ünal, F. (2013). Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Denetimi ve Yerel Yönetim Ombudsmanı. Ankara: Savaş Yayınevi.

Ünal, F. ve Erdoğan, S. (2016). Kamu Yönetimi Denetimi Anlayışında Dönüşüm ve Ombudsmanlık Kurumu. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Afro – Avrasya Özel Sayısı, 623 – 632.

Ünver, E. (2008). Ombudsmanlık Sistemi ve Türk Kamu Yönetiminde Ombudsmanlık. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Yıldız, H. (2012). Merkezi ve Yerel Düzeyde Meclisin Yürütme Organını Denetim Yolları Üzerine Bir Karşılaştırma – Yerel Demokratik Model Sorunsalı. Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 103, 223-245.

Yılmaz, T. (2019). Jean Jacques Rousseau'nun "Emile" Adlı Eserinde Çocuk, Çocuk Eğitimi ve İdeal Vatandaş. Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırşehir.

Yüce, N. (2019). Türkiye'de Kam Denetçiliği (Ombudsmanlık) Kurumu'nun İşlevselliği. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Yüce, N. (2020). Ombudsman Dünya Örnekleri ve Türkiye'de Kamu Denetçiliği Uygulaması. Ankara: Gazi Kitapevi.

İNTERNET KAYNAKLARI

Avrupa Birliği Komisyonu (12.10.2022). AB Genişleme Politikasına İlişkin 2022 Bilgilendirmesi, 2022 Türkiye Raporu, https://www.ab.gov.tr/siteimages/birimler/kpb/2022_turkiye_report_tr_27.11.2022_22.05.pdf (Erişim Tarihi: 03.02.2023).

Barneombudet (2022). <https://www.barneombudet.no/english> (Erişim Tarihi: 13.06.2022).

Barnombudsmannen.se (2022). <https://www.barnombudsmannen.se/english/the-ombudsman-for-children-act/> (Erişim Tarihi: 14.06.2022).

Gölönü, Sirel (2017). Ombudsman ve Yönetiminde Halka İlişkilerin Gelişmesine Etkisi. <http://denetimakademisi.com/wp-content/uploads/2017/07/OMBUDSMAN-VE-YONETIMDE-HALKLA-ILI%C5%9EKILERINGEL%C4%B0%C5%9ET%C4%B0R%C4%B0LMES%C4%B0.pdf> (Erişim Tarihi: 10.06.2022)

<https://archive.crin.org/en/library/legal-database/finland-act-government-ombudsman-children-2005.html> (Erişim Tarihi: 25.12.2022).

<https://archive.crin.org/en/library/legal-database/finland-law-ombudsman-children.html> (Erişim Tarihi: 13.06.2022).

<https://artsandculture.google.com/asset/peasant-wedding/hgGvote2WI8P3w?hl=tr> (Erişim Tarihi: 28.11.2021).

<https://cigm.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/gorev-ve-yetkileri> (Erişim Tarihi: 15.02.2023).

<https://cocuk.ombudsman.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 19.01.2023).

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Child-Labour-Force-Survey-2019-33807> (Erişim Tarihi: 10.11.2022)

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Cocuk-2022-49674> (Erişim Tarihi: 10.07.2023)

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Cocuk-2022-49674#:~:text=T%C3%BCrkiye%20n%C3%BCfusunun%20%26%2C5'ini%20%C3%A7ocuk%20n%C3%BCfus%20olu%C5%9Fturdu&text=%C3%87ocuk%20n%C3%BCfusunun%20%51%2C3',y%C4%B1nC4%B1nda%20%26%2C5%20oldu.> (Erişim Tarihi:

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turkiye-Aile-Yapisi-Arastirmasi-2021-45813> (Erişim Tarihi: 11.12.2022).

<https://data.unicef.org/topic/nutrition/malnutrition/> (Erişim Tarihi: 16.11.2022).

<https://ebasvuru.ombudsman.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 19.01.2023).

<https://eucenter.sdu.edu.tr/assets/uploads/sites/127/files/ortaklik-2007-18112015.pdf> (Erişim Tarihi: 18.01.2023).

<https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2004/20041221?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=-%20laki%20lapsiasiavaltuudetusta%20> (Erişim Tarihi: 25.12.2022).

<https://hukukbook.com/cocuk-haklari-bildirgesi/> (Erişim Tarihi: 30.03.2022)

https://koruncuk.org/post/dunyada-ve-turkiye-de-cocuk-isciligi_55 (Erişim Tarihi: 10.12.2022).

https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/ND/2010/87?Donemler_id=2&Keli meAra%5B%5D=kamu%20denet%C3%A7ili%C4%9Fi%20kurumu (Erişim Tarihi: 28.06.2022).

<https://tr.euronews.com/2022/09/01/unesco-dunyada-244-milyon-cocuk-okula-gitme-imkanindan-mahrum#:~:text=Birle%C5%9Fmi%C5%9F%20Milletler%20Bilim%2C%20K%C3%BClt%C3%BCr%20ve,imkan%C4%B1ndan%20yoksun%20oldu%C4%9Fu%20uyar%C4%B1s%C4%B1nda%20bulundu>. (Erişim Tarihi: 17.11.2022)

<https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0sve%C3%A7> (Erişim Tarihi: 28.12.2022)

<https://tr.wikipedia.org/wiki/Finlandiya> (Erişim Tarihi: 22.12.2022)

<https://tr.wikipedia.org/wiki/Finlandiya#/media/Dosya:EU-Finland.svg> (Erişim Tarihi: 22.12.2022)

<https://tr.wikipedia.org/wiki/Norve%C3%A7> (Erişim Tarihi: 18.12.2022)

<https://www.aile.gov.tr/bakanlik/hakkinda/misyon-ve-vizyonumuz> (Erişim Tarihi: 15.01.2023).

<https://www.aile.gov.tr/chgm/teskilat-yapisi/misyon-vizyon-ve-ilkelerimiz/> (Erişim Tarihi: 15.01.2023).

<https://www.barnombudsmannen.se/english/> (Erişim Tarihi: 02.01.2023)

<https://www.barnombudsmannen.se/english/> (Erişim Tarihi: 02.01.2023)

<https://www.ilo.org/ankara/projects/child-labour/lang--tr/index.htm> (Erişim Tarihi: 10.12.2022).

<https://www.ilo.org/ankara/projects/child-labour/lang--tr/index.htm> (Erişim Tarihi: 18.11.2022).

<https://www.tccb.gov.tr/basin-aciklamalari-ahmet-necdet-sezer/1720/7034/5521-sayili-kanun> (Erişim Tarihi: 28.06.2022).

<https://www.tccb.gov.tr/basin-aciklamalari-ahmet-necdet-sezer/1720/7105/5548-sayili-kanun> (Erişim Tarihi: 28.06.2022)

<https://www.unicef.org/globalinsight/media/2471/file/UNICEF-Global-Insight-Prospects-for-Children-Global-Outlook-2022.pdf> (Erişim Tarihi: 18.07.2023)

<https://www.unicef.org/media/121251/file/UNICEF%20Annual%20Report%202021.pdf> (Erişim Tarihi: 17.11.2022).

<https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocuk-dostu-%C5%9Fehirler> (Erişim Tarihi: 16.01.2023).

https://www.unicef.org/turkiye/media/2291/file/TURmedia_Uprooted-ES-Turkish.pdf%20.pdf (Erişim Tarihi: 18.07.2023).

Kamu Denetçiliği Kurumu 2019 Yıllık Raporu,
https://paylasim.ombudsman.gov.tr/dokuman/documentuploads/2019_yili_yillik_rapor/mobile/index.html#p=1 (Erişim Tarihi: 01.02.2023).

Kamu Denetçiliği Kurumu 2020 Yıllık Raporu,
https://paylasim.ombudsman.gov.tr/dokuman/documentuploads/2020_yili_yillik_rapor/mobile/index.html (Erişim Tarihi: 01.02.2023).

Kamu Denetçiliği Kurumu 2021 Yıllık Raporu,
https://paylasim.ombudsman.gov.tr/dokuman/documentuploads/2021_yili_yillik_rapor/mobile/index.html (Erişim Tarihi: 01.02.2023).

Kamu Denetçiliği Kurumu 2022 Yıllık Raporu,
<https://paylasim.ombudsman.gov.tr/dokuman/documentuploads/2022-yillik-rapor-web/mobile/index.html> (Erişim Tarihi: 23.03.2023).

Milli Eğitim Bakanlığı (2022). Milli Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2021-2022. Erişim Tarihi: 07.12.2022, https://sgb.meb.gov.tr/www/icerik_goruntule.php?KNO=460.

Parliamentary Ombudsman Of Finland (2022a). More information. <https://www.oikeusiamies.fi/en/web/lasten-ja-nuorten-sivut/contact-us> (Erişim Tarihi: 13.06.2022).

Parliamentary Ombudsman Of Finland (2022b). More information. <https://www.oikeusiamies.fi/en/web/lasten-ja-nuorten-sivut/for-adults> (Erişim Tarihi: 13.06.2022).

sozluk.gov.tr (Erişim Tarihi: 10.05.2022)

sozluk.gov.tr (Erişim Tarihi: 22.12.2021)

T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2013). Ulusal Çocuk Hakları Stratejisi Belgesi ve Eylem Planı. Erişim Tarihi: 11.01.2023, https://www.gmka.gov.tr/dokumanlar/yayinlar/2012-2017_Ulusal-cocuk-Haklari-Strateji-Belgesi-ve-Eylem-Plani.pdf.

TÜİK (2020). Ceza İnfaz Kurumu İstatistikleri, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Ceza-Infaz-Kurumu-Istatistikleri-2020-37202> (Erişim Tarihi: 03.02.2023).

UNICEF (2022). Building the Future: Children and the Sustainable Development Goals in Rich Countries. Erişim Tarihi: 19.12.2022, https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/RC14_eng.pdf.

EKLER

EK-1: Bilimsel Araştırma Etik Kurul Kararı

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Etik Kurulu
Bilimsel Araştırma Etik Kurulu

Sayı : E-84026528-050.01.04-2200134504
Konu : Başvuru İncelenmesi

23.06.2022

Sayın Rabia UMUTLU

Yürütücülüğünüzü yapmış olduğunuz 2022-YÖNP-0512 nolu projeniz ile ilgili Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulu'nun almış olduğu 23.06.2022 tarih ve 13/26 sayılı kararı aşağıdadır.

Bilgilerinize rica ederim.

KARAR 26- Sorumlu yürütücülüğünü **Prof. Dr. Mustafa GÖRÜN**'ün yaptığı ve proje araştırmacısı **Rabia UMUTLU** tarafından gerçekleştirilen "Çocukların Hak Arama Yolları: Kamu Denetçiliği Kurumu Örneği" başlıklı araştırmanın, ilgili kurumun izninin alınması ve Bilimsel Araştırmalar Etik Kuruluna sunulması koşulu ile Etik Kurul ilkelerine uygun olduğuna oy birliği ile karar verilmiştir.

Prof. Dr. Salih Zeki GENÇ
Kurul Başkanı

Belge Doğrulama Kodu: C7T7AAD

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Takip Adresi: dogrulama.comu.edu.tr

Adres: Onsekiz Mart Üniversitesi Terzioğlu Yerleşkesi Çanakkale

Telefon No: (0 286) 2180018

e-Posta:

Keş Adresi: kem@h011.kep.tr

Faks No:

İnternet Adresi: <https://www.comu.edu.tr>

Bilgi için :

Telefon No,

Emine Ateş

Fen Bilimleri Enstitüsü Etik

Kurulu Memur

(0 286) 2180018 - 1040

EK-2: Görüşme Soruları

1. Çalıştığınız Kurum:

Cinsiyet:

Eğitim Durumu:

Medeni Durum:

Çocuk Sahibi Misiniz:

2. Kurumunuz için “çocuk hakları” ne anlama geliyor? Lütfen açıklayınız.

3. Kurumunuzun yasal mevzuatında yer alan ya da almayan çocukların hak arama yolları nelerdir?

4. Hak ihlali yaşayan bir çocuk yasal temsilcisi olmadan başvurabilir mi? Lütfen açıklayınız.

5. Kurumunuzun çocukları periyodik olarak hak arama yolları ve çocuk hakkında yapılan yeni çalışmalar hakkında bilgilendiriyor mu?

6. Kurumunuza Kdkçocuk (Kamu Denetçiliği Kurumu Çocuk) ile başvuran oldu mu?

a. Başvuru konuları nelerdir?

b. Başvuru yolu olarak hangisi/hangileri kullanılmıştır?

7. Kurumunuzun Kdkçocuk (Kamu Denetçiliği Kurumu Çocuk) ile ortak bir çalışması var mıdır? Var ise nelerdir?

8. Çocuk haklarının korunmasında kdkçocuk’un (Kamu Denetçiliği Kurumu Çocuk) rolü nasıldır? Lütfen açıklayınız.

9. Sizce Çocuk ombudsmanlığı kurulması ihtiyacı var mıdır?